

Delaktighet

En kritisk analys av kunskapsinsamling för kulturmiljöunderlag

Konkurrerande tolkningar och alternativa berättelser om
det f.d. församlingshemmet på Holländareplatsen

Sarah Andersson

Examensarbete för avläggande av filosofie masterexamen i
Kulturvård,
30 hp
Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

2010:41

Delaktighet

En kritisk analys av kunskapsinsamling för kulturmiljöunderlag

Konkurrerande tolkningar och alternativa berättelser om
det f.d. församlingshemmet på Holländareplatsen

Sarah Andersson

Handledare: Martin Gren

Examensarbete för Masterexamen, 30 hp
Kulturvård

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för kulturvård

ISSN 1101-3303
ISRN GU/KUV—10/41—SE

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

<http://www.conservation.gu.se>
Fax +46 31 7864703
Tel +46 31 7864700

Master's Program in Conservation, 120 ects

By: Sarah Andersson
Mentor: Martin Gren

Participation. A Critical Analysis of the Acquisition of Knowledge for Evaluations of Cultural Environments. Competing Interpretations and Alternative Narratives of the Former Parish Hall at Holländareplatsen.

This essay examines how evaluations of cultural environments can be created against the current objectives summarised as everyone's participation.

The question is justified in light of previous research demonstrating how practical work is often characterised by a conservative approach towards cultural environments as objects whose intrinsic values are static and can only be defined by antiquarian expertise. The current prevailing approach to cultural environments is instead focused on the environment and landscape; understanding its values as being in constant change and seeking a participatory perspective.

To investigate how constructing an evaluation can relate to the current objectives, a case study of the former Nylöse parish house in Gamlestaden, Göteborg, is performed. In the study actor-network theory (ANT) is applied as a tool and with it the methodological principle of following the actors. This procedure means that all actors traced in the network of the parish house are therefore participating, and the qualities they observe should be understood as actor-network effects; as consequences of the translations. The qualities that appear show, among others, two fundamen-

tally different understandings that can be related to Latour's distinction between matters of fact and matters of concern, through which the result of the first the parish house becomes a failure and of the latter a success.

The conclusion reached is that the ANT is a relevant tool to apply in the work of creating evaluations since this avoids laying down categories in advance, which differs from the traditional object-oriented approach.

The implication of this is twofold: firstly, everyone's participation is enabled, and secondly, job-specific concepts that can obstruct communication are excluded. The question that arises is whether the cultural-historical expertise may become less important, but as the study shows the problem is not the expertise in itself but the application of it in advance, i.e. before everyone's participation is made possible.

The results of the study show the possibility to gather complex, heterogeneous, inclusive and well-founded knowledge for evaluations of cultural environments by following all the actors and afterwards applying cultural-historical perspectives.

Title in original language: Delaktighet. En kritisk analys av kunskapsinsamling för kulturmiljöunderlag. Konkurrerande tolkningar och alternativa berättelser om det f.d. församlingshemmet på Holländareplatsen.

Language of text: Swedish

Number of pages: 90

Keywords: Cultural environment; Evaluation; Participation; Actor-Network Theory

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—10/41--SE

INNEHÅLL

1.	INLEDNING	7
1.1.	Bakgrund	7
1.2.	Introduktion	7
1.3.	Tidigare forskning om kulturmiljöanalys	9
1.4.	Syfte & frågeställningar	12
1.5.	Metod & material	13
1.6.	Teoretisk referensram	15
1.7.	Aktör-nätverksteori - förhållningssätt & begrepp	17
1.8.	Disposition	20
2.	FALLSTUDIE	21
2.1.	Det f.d. församlingshemmet på Holländareplatsen	21
2.1.1.	2010-04-13 – 2008-12-16	21
2.1.2.	2008-12-16 – 2008-11-08	24
2.1.3.	2008-11-08 – 2004-11-27	39
2.1.4.	2004-11-27 – 1957-10-08	46
3.	RESULTAT & SLUTSATSER	53
3.1.	Inledande reflexioner kring fallstudien	53
3.1.1.	2010-04-13 – 2008-12-16	54
3.1.2.	2008-12-16 – 2008-11-08	55
3.1.3.	2008-11-08 – 2004-11-27	58
3.1.4.	2004-11-27 – 1957-10-08	59
3.2.	Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov	60
3.3.	Bidrar ANT till delaktighet?	62
3.4.	Uppsatsen som aktör-nätverk	65

4.	SAMMANFATTNING	66
-----------	-----------------------	-----------

5.	KÄLL- OCH LITTERATURLISTA	69
-----------	----------------------------------	-----------

BILAGA	76-90
---------------	--------------

Gamlestaden 7:22 - Kulturhistoriskt underlag
inför handläggning av rivningslov

1. INLEDNING

I detta kapitel beskrivs inledningsvis bakgrunden till frågeställningarnas uppkomst, följt av en introduktion till uppsatsens inriktning. Därefter presenteras tidigare forskning om kulturmiljöanalys för att redogöra för forskningsläget samt de behov som motiverar uppsatsens genomförande. Efter en beskrivning av föreliggande syfte och frågeställningar samt metod och material avslutas kapitlet med en presentation av den teoretiska referensramen samt uppsatsens disposition.

1.1. Bakgrund

Frågorna som kommer att behandlas i följande text började ta form för ungefär ett år sedan. Jag arbetade då med byggnadsminnesutredningar som skulle ligga till grund för Länsstyrelsens beslut om byggnadsminnesförklaring. Utredningsarbetet skulle resultera i kunskapsunderlag, utformat enligt en sedan tidigare fastslagen mall förevisandes visuell layout, textuell strukturering samt metod för den slutliga värderingen: den traditionella Unnerbäckska modellen¹. I anknytning till formulerandet av byggnadens värden, utifrån kategorier såsom byggnadstekniska och personhistoriska, begrundade jag i vilken utsträckning den fastställda formen för underlaget - som blev en sorts utgångspunkt för arbetet och fungerade som dess ramverk - påverkade det slutliga resultatet. Hade jag enbart uppmärksammat sådana egenskaper som jag på förhand visste skulle passa in; värden som Unnerbäck menat var relevanta? Om byggnaden istället hade kunnat vara delaktig på ett annat sätt i att berätta sin historia föreställde jag mig att resultatet hade blivit annorlunda.

---

¹ För beskrivning av Unnerbäckskas modell se s. 9 i denna uppsats.

1.2. Introduktion

Föreställningarna om kulturmiljöer har rört sig från att i ett tidigare skede ha förståtts som exklusiva objekt vars kulturvärden var inneboende i materialiteten. I Venedig-chartret som antogs av ICOMOS år 1964 fastslogs att nya tillskott tydligt ska ”gå att skilja från autentiska äldre delar så att restaureringen inte förfalskar minnesmärkets konstnärliga och historiska vittnesbörd.” (Venedig-chartret, artikel 12) Denna italienska restaureringsideologi har präglat inställningen inom den svenska kulturmiljövården men föreställningen om vilket som är det ’rätta sättet’ att hantera kulturmiljöer förändras i takt med att samhället förändras. Definitionen av begreppet kulturmiljö har med tiden förskjutits och breddats och enligt dagens synsätt fokuseras - istället för exklusiva objekt - på bebyggelse och landskap. Denna förändring har gått via en mer kommunikativ inställning med ledord såsom förmedling och tillgänglighet, till dagens betonande av inflytande och delaktighet. (Riksantikvarieämbetet, 2010d, s. 4)

Den definition av kulturmiljö som används i det följande är densamma som den statliga myndigheten för kulturmiljöfrågor, Riksantikvarieämbetet, formulerar som:

... i princip hela den miljö som har formats av oss människor genom tiderna. Det kan vara alltifrån en plats eller byggnad till hela landskap. (Riksantikvarieämbetet 2010c)

Det nyare synsättet, där landskapet ges en framträdande plats, präglar bland annat den europeiska landskapskonventionen där definitionen av landskap lyder:

... ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan na-

turliga och/eller mänskliga faktorer (ELC, artikel 1). [kursivering tillfogad] (Riksantikvarieämbetet 2008b, s. 5)

Konventionen syftar till att stärka det demokratiska deltagandet i arbetet med de gemensamma miljöerna och landskapen. Denna strävan mot utvecklandet av ”dialogen och samarbetet” (Regeringens proposition 2009/10:3, s. 68) mellan olika aktörer påbjuds även bland annat av Riksantikvarieämbetet som framhåller följande som ett viktigt mål för verksamheten inom kulturmiljöområdet:

... allas förståelse för, delaktighet i och ansvarstagande för den egna kulturmiljön. (Riksantikvarieämbetet 2010e)

Uppfattningen om kulturmiljön har rört sig från en tidigare föreställning om immanenta kulturvärden uttydbara av en expert, mot ett deltagarperspektiv som riktar uppmärksamheten på demokrati och delaktighet. Den förskjutna förståelsen av kulturmiljö som inbegriper en vision om allas delaktighet har således blivit befäst i mål, konventioner och lagstiftning men har i praktiken inte fått något genomslag (Grundberg 1999; Mason, Avrami & de la Torre 2000; Garden 2009; Tait & While 2009 m.fl.). I centrum för denna uppsats står därför frågan om hur kunskapsinsamling för kulturmiljöunderlag skulle kunna utföras i bättre överensstämmelse med delaktighetsmålet.

Riksantikvarieämbetets arbete med att utveckla metoder och principer för det praktiska arbetet har sedan länge pekat på vikten av att redogöra för kulturvärden så klart och tydligt som möjligt. Samtidigt har poängterats att syftet och inriktningen med det specifika arbetet ska styra arbetets utformning. (Lisitzin & Blix 1996) Av ämbetet framhålls betydelsen av en bred dialog där olika aktörer involveras tidigt i processen (Riksantikvarieämbetet 2008) och man menar att kunskapsunderlag för kulturmiljöer kan:

... ha olika innehåll och utformning och tas fram på olika sätt. Men det gäller alltid att kunna förklara hur det ska bevaras, förändras eller utvecklas. (Riksantikvarieämbetet 2010b)

Myndighetens övergripande riktlinjer följer målsättningarna om delaktighet men vad gäller metoder för det praktiska arbetet har få konkreta anvisningar tagits fram. En idag etablerad metod togs fram av Riksantikvarieämbetet med Unnerbäck (2002) som huvudförfattare i *Kulturstorisk värdering av bebyggelse*. Modellen syftar till att klargöra vilka sorters värden som bebyggelsen anses ha och vilka åtgärder som ska sättas in för dess bevarande. Modellen utgår från grundmotiv som delas upp i två huvudgrupper: *dokumentvärde* och *upplevelsevärde*. (Unnerbäck 2002, s. 12) Enligt Unnerbäck innebär dokumentvärde att bebyggelsen ses som bärare av information med avseende på förflutna tiders byggnadsteknik, funktion och ideal m.m. Upplevelsevärdet ska däremot fånga människors upplevelser av bebyggelsen utifrån arkitektoniska, konstnärliga, identitets- och miljöskapande värden. Grundmotiven kan därefter förstärkas genom att koppla in kriterier som kvalitet, representativitet eller sällsynthet. (Unnerbäck 2002) Kategorin dokumentvärde kan dock utläsas som tillhörandes det tidigare synsättet där värdet förstås som inneboende i bebyggelsen, inskriven i dess materialitet och möjlig att lyftas fram genom antikvarisk expertis. Som forskningen visar överensstämmer inte denna syn på kulturmiljö och kulturvärde med dagens ideal och mål. Trots detta är föreställningen fortfarande en utgångspunkt i det praktiska arbetet (Tait & While 2009; Turnpenney 2004; Swaffield & Foster 2000). Kategorin upplevelsevärde skulle kunna inbjuda till delaktighet men forskningen påvisar att det är svårt att mäta och förklara människors upplevelse av landskap (Jönsson & Lindström 2008, s. 2), vilket torde göra det än svårare att hänföra upplevelserna till de olika kategorierna i modellen. Dessutom är det vanligen experten själv som bedömer upplevelsen, vilket gör att inte heller upplevelsevärdet kan sägas överensstämma med mål om delaktighet.

Det är allmänt vedertaget inom den samhällsvetenskapliga forskningens socialkonstruktivistiska perspektiv att metoder och modeller, likt Unnerbäck, är socialt konstruerade kategoriseringar för att strukturera verkligheten (Wenneberg 2001, s. 12). Problemet med att använda metoder som fastslår särskilda kategorier och begrepp är den specifika kunskap som krävs för att förstå och kunna använda dem. Dessutom blir andra egenskaper än de som metoden föreskriver per automatik omöjliga att hantera. Mot bakgrund av detta är uppsatsen inriktad mot att undersöka det kunskapsinsamlade skedet i arbetet med kulturmiljöunderlag. Genom att låta kunskapsinsamlandet ske utan på förhand fastslagna kategorier och begrepp möjliggörs hanterandet av andra typer av egenskaper och värden än de som föreskrivs i exempelvis Unnerbäck's modell. Vidare avhjälpas även kravet på specifik begreppskunskap, vilket understödjer målet om allas delaktighet.

1.3. Tidigare forskning om kulturmiljöanalys

Den tidigare forskning som ligger till grund för uppsatsen spänner över flera ämnesdiscipliner: kulturvård, kulturgeografi, etnologi, planering, arkitektur, med fler. Det finns en omfattande litteratur över vilken jag gjort en översiktlig studie utan att finna någon forskning som inriktas mot de specifika frågeställningarna i denna uppsats. Avsikten med detta avsnitt är att presentera en bild av forskningsläget idag genom exempel på forskningsarbeten från olika kunskapsinriktningar. Denna forskning behandlar i varierande grad frågor om kulturmiljö och metod, antingen båda två tillsammans eller var för sig. Dessa studier är av relevans för frågeställningarnas inriktning och därför intressanta att lyfta fram.

Studierna som presenteras i det följande pekar mot behovet av narrativ som innefattar både byggnaden och dess olika kontexter för att nå en djupare och bredare förståelse för byggnadens plats inom de olika

nätverken. Inom fältet för geografi och arkitektur använder Jenkins (2002) i *11, Rue du Conservatoire and the Permeability of Buildings* aktör-nätverksteori² (ANT) för att blottlägga innebörden av vad han menar är det traditionella sättet att beskriva byggnader. Det traditionella sättet kritiserar som alltför snävt och som hinder för mer heterogena och komplexa beskrivningar. Frågan som Jenkins ställer handlar om byggnaders genomtränglighet, vilket han definierar som hur aktörer kan röra sig mellan olika rum, med utgångspunkt i att rörelser är beroende av både materiella och immateriella aspekter. Fokus i studien ligger på användningen av teknologier som skapar samspelet mellan vad som traditionellt delas upp i en byggnads inre och yttre rum. Genom att jämföra med hur tidigare forskning och litteratur inom arkitekturhistoria, -teori och -filosofi behandlar frågan undersöker Jenkins vad ANT kan bidra med till beskrivningar om byggnaden. Resultatet visar hur en byggnad – genom att undersökas som del i nätverk – kan beskrivas genom narrativ som inkluderar den individuella byggnaden inom flera föränderliga kontexter samtidigt.

I likhet med detta visar en forskningsstudie, där forskare från de båda fälten geografi och arkitektur har samarbetat, att den traditionella uppdelningen i kategorierna materiellt och socialt inte är tillräckligt för att beskriva saker och ting. Jacobs et. al (2006) gör i *'A tall story...but, a fact just the same': The Red Road highrise as a black box* en studie av höghusområdet Red Road i Glasgow. Frågan som ställs handlar om hur man kan förstå socio-tekniska aspekter av efterkrigstidens höghusbyggnader. Studien är en empirisk undersökning av Red Road med ANT som analytiskt redskap. I fokus står konceptet svart låda³ och genom arkivmaterial och deltagande observation undersöks två faser i höghusområdets liv: uppbyggandet och rivningen. Resultatet visar hur

---

² För beskrivning av aktör-nätverksteori se s. 17ff i denna uppsats.

³ För beskrivning av svart låda se s. 19 i denna uppsats.

uppbyggandet av området var en tillfällig stabilisering med ett ihopsamlade av en mängd olika aktörer. Nedrivningen återsamlar det socio-tekniska nätverket men med skillnaden att vissa av de tidigare aktörerna bytts ut mot nya och skapat nya översättningar av områdets värde.

Översättningsprocessen analyseras även av Ernstsson & Sörlin (2009) i *Weaving protective stories: connective practices to articulate holistic values in the Stockholm National Urban Park*. I centrum för studien står frågan om att förstå processerna som - mot bakgrund av den ökande urbaniseringen - leder till bevarandet av urbana grönområden och ekosystem. Studiens empiriska forskning utgår från intervjuer, deltagande observation samt analys av artefakter som olika aktörer antingen använt eller skapat, i anslutning till Ekoparkens stabiliserande. Med ANT som redskap undersöks vilka faktorer som bidragit till att grönområdet bevarats, trots det höga exploateringsstrycket, genom att aktörerna skapat narrativ som legitimerat bevarandet. Centralt för undersökningen är de berättelser som varit av betydelse och utgjorts av olika sammanvävda värdediskurser. Ernstsson & Sörlin förstår de värdeskapande processerna som politiska program vars följd blir en mobilisering av uppmärksamhet kring vissa platser eller objekt, vilket ofta kopplas till skapandet av kollektiva identiteter. (Ernstsson & Sörlin 2009, s. 1462) Med hjälp av ANT beskrivs sammanflätningen av aktörer och artefakter för att frambringa narrativ som kan förklara bevarandeprocessen. Resultatet av studien visar på en flexibel, medborgarbaserad, interaktiv och gränsöverskridande form av bevarande. Detta menar Ernstsson & Sörlin skiljer sig från det traditionella expertbaserade bevarandet som exkluderat, snarare än inkluderat, människor i processerna. (Ernstsson & Sörlin 2009)

Även inom fältet för arkitektur påvisar Kärholm (2004) i *Arkitekturens territorialitet - till en diskussion om territoriell makt och gestaltning i stadens offentliga rum* hur flera perspektiv kan sammanflätas. I avhandling-

en prövar Kärholm begreppet territorialitet för att undersöka relationen mellan materiell gestaltning och användning. Frågorna som ställs utgår från en otillräcklig begreppsapparat som anses vara i behov av utveckling för att möjliggöra diskussionen kring territoriell maktutövning och gestaltning av stadens offentliga rum. Avhandlingen utgörs av fyra olika undersökningar av begreppsapparat, beskrivningsmodeller, hur 1800-talets territoriella maktutövning stöts av materiella gestaltningar samt platsanalys av tre torg i Lund. Källmaterialet utgörs av forskningslitteratur, skönlitterära texter och empiriska undersökningar. Avhandlingens resultat är en presentation av det offentliga rummet som en territoriell komplexitet och utgör en sorts territorialitetsteori. Genom att använda ANT undviker Kärholm att placera makten i på förhand fastslagna kategorier och undersöker istället hur makten verkar. Avhandlingen visar hur olika territorialiseringar påverkar våra vardagliga handlingsmönster.

Freestone et al (2008) undersöker i *A Methodology for Assessing the Heritage of Planned Urban Environments: An Australian Study of National Heritage Values* metoder för utpekande av möjliga nationella kulturarv i Australien. Forskningsfrågan utgår från en kritik emot att den byggda miljöns kulturarvsdiskurs domineras av arkitektoniska artefakter. Eftersom byggd miljö utgör dynamiska rum, som hela tiden utvecklar olika relationer med olika aktörer, menar forskarna att den därför inte enkelt kan reduceras till ett värde baserat på dess form. Frågan är hur den byggda miljöns betydelse och särprägel kan värderas systematiskt. Tillvägagångssättet utgår från tidigare forskning och beskrivs vara avpassad enligt de krav som ställs i den för området aktuella lagstiftningen; Environment Protection and Biodiversity Conservation Act 1999. Metoden som utvecklas i studien sammanfattas i fem steg: att välja ut huvudsakliga historiska spår, bedriva parallell forskning, förfina listan med platser som kan vara nationellt intressanta, fastställa indikatorer och mått på betydelse och slutligen värdera platserna. (Freestone et al 2008, s. 162) Studien beskrivs motiverad, i likhet med

övrig forskning, utifrån en kritik mot traditionella arbetssätt men metoden som forskarna här utvecklar motsvarar inte de konkreta frågeställningarna i föreliggande uppsats.

Likaså Garden (2009) ansluter till kritiken mot den traditionella objektssynen och föreslår i *The heritagescape: looking at heritage sites* istället ”heritagescape”, både som synsätt och metod. Synsättet rör sig bort från objektsinriktningen och anlägger istället ett landskapsperspektiv. Frågan som ställs är riktad mot att skapa ett gemensamt begreppsförråd och ge plats för olika perspektiv och tolkningar av miljön. Metoden som utvecklas går ut på att miljön relateras mot de tre vägledande principerna: gränser, sammanhållning och synlighet. Med gränser avser Garden både fysiska liksom mentala gränser, sammanhållning menar hon är sådant som håller platsen samman och synlighet utgörs av det som är fysiskt synligt såväl som kulturella (o)synligt. Garden menar att metoden möjliggör ett undersökande av:

...both the individual characteristics of a site and also the nuances of the relationship between a site and the landscape in which it is located (...) capturing both the tangeble and the intangeble aspects of these landscapes, their experiential quality and how they may change over time”. (Garden 2009, s. 288)

Syftet med den ovan beskrivna metoden är en ansats som svarar mot målet om allas delaktighet. Samtidigt utgör skapandet av ett nytt begreppsforråd hinder för allas delaktighet då det krävs kunskaper om det nya kodsystemet.

För att komma till rätta med problemet med specifika kodsystem utvecklar Steffner (2009) i sin avhandling *Värdering av stadsmiljöer - en metod för att mäta upplevelse* en metod som syftar till att möjliggöra kommunikation mellan olika aktörer. Problemställningen är att exper-

ter och lekmän inte har samma syn på vad som är en god stadsmiljö. Metoden innebär att utvalda stadsmiljöers karaktärer beskrivs för att sedan mätas genom enkätstudier som utarbetats enligt tidigare forskning. I enkäterna visas bilder på miljöerna och deltagarna graderar den eller de känslor de får av platsen, utifrån 18 olika känslöalternativ, samt motiverar varför. (Steffner 2009, s. 45) Även i denna studie är syftets inriktning relevant för målet om allas delaktighet men den konkreta metoden fokuserar på specifika stadskaraktärer och enbart den känslomässiga upplevelsen av dem utan att lyfta fram vilka egenskaper och värden som tillskrivs platserna utifrån andra perspektiv.

I likhet med ovan nämnda forskningsarbeten utgår Brunetta & Voghera (2008) i *Planning Theory. From the Political Debate to the Methodological Reconstruction* från problemet med ett objektsinriktat synsätt. Frågan utgår från förändringarna som påbjuds i den europeiska landskapskonventionen och inriktas mot att diskutera nya metodologiska tillvägagångssätt för värdering av landskap. Baserat på undersökningar av konventionens implementering i åtta europeiska länder presenterar studien alternativa definitioner av begreppet landskap. Forskarna beskriver därefter olika typer av värden som kan identifieras i landskapet (Brunetta & Voghera 2008, s. 76f), vilket utgör kategoriseringar likt exempelvis Gardens ”heritagescape”-metod som kritiserats ovan. Brunetta & Voghera (2008) menar att syftet med värderingen är att belysa de olika betydelser och positioner som aktörerna tillskriver landskapet. De pekar på nödvändigheten av att kunna uttrycka de alternativ som värderingen involverar för att se till att dessa kan bli ämne för offentlig debatt. I diskussionen är en av slutsatserna att värderingen bör bli en teknisk process inom beslutsprocessen vars utveckling ska äga rum på den offentliga arenan, värderingen blir då ett sätt att kommunicera och legitimera beslut och värden. (Brunetta & Voghera 2008, s. 85) Forskningsstudien är ett viktigt bidrag till föreliggande uppsats frågeställningar genom att synsättet förskjuts till en

mer strategisk sådan och därmed kan bidra till ökad delaktighet i processer där värden definieras.

Forskningsläget visar så här långt att det finns ett problem vad gäller kommunikation mellan olika aktörer som botten i användandet av olika begrepp och kategoriseringar som kan försvåra informationsöverföringen. Därefter infaller en lucka i den tidigare forskningen. Det finns inga forskningsstudier inriktade mot reella lösningar på det konstaterade problemet, vilket underbygger motiven till genomförandet av föreliggande uppsats.

1.4. Syfte och frågeställningar

Utifrån vad som beskrivits ovan lokaliseras problemställningen till skärningspunkten mellan kulturmiljöverksamhetens delaktighetsmål och de kunskapsunderlag genom vilka kulturmiljöer skapas, förklaras och värderas. Uppsatsen är en kritisk analys som syftar till att påvisa vilka krav som ställs på kunskapsinsamling för kulturmiljöunderlag då arbetet genomsyras av allas delaktighet. Syftet med uppsatsen är även att belysa den rikedom som finns i en kulturmiljö men som reduceras i och med det traditionellt objektsinriktade synsättet.

Uppsatsens övergripande frågeställningen är:

- **Hur kan kunskapsunderlag för kulturmiljöer skapas i enlighet med målet om delaktighet?**

Till den övergripande frågeställningen följer delfrågorna:

1. **Kan aktör-nätverksteori (ANT) fungera som redskap för att nå allas delaktighet?**
2. **Hur förstås kulturmiljön när ANT används som redskap?**

Syftet med att använda ANT som redskap är att det är en platt ontologi där alla - både människor och icke-människor - förstås som principiellt likvärdiga. Istället för att studera en kulturmiljö utifrån ett traditionellt objektsinriktat synsätt är avsikten med denna uppsats att undersöka hur miljön förstås när alla görs delaktiga. Med ANT som redskap förstås alla aktörer som likvärdiga och ingen kan således uteslutas på förhand. Dessutom utgår ANT:s förståelse av världen från att kategoriseringar inte kan göras i förväg utan fokuserar på relationerna mellan aktörer och aktanter. Syftet med detta ansluter till vad ANT:s förgrundsfigur Bruno Latour (1996) pekar på när han ställer frågorna:

Hur kan vi beskriva något utan att projicera våra egna drag på det? Hur kan vi beskriva något så som det verkligen är? (Latour 1996, s. 226)

I centrum för undersökningen står det moment där antikvarier samlar in kunskap om kulturmiljön och samlar detta i ett kunskapsunderlag. Med kunskapsunderlag avses underlag av liknande karaktär som den byggnadsminnesutredning som presenterades i det inledande kapitel 1.1. Det är den typ av underlag som tas fram inför förvaltning eller beslut om förändring och/eller skydd av en miljö med syfte att utreda, analysera och klargöra kulturvärden. De kulturmiljöunderlag som avses kan definieras som dels riktade, vilka ”utarbetas bland annat inför rättsverkande beslut: *beslutsunderlag*, eller i samband med en särskild planeringsprocess: *planeringsunderlag*” (Riksantikvarieämbetet 2010c, s. 4) eller dels särskilda underlag, som ”utarbetas inför kulturmiljövårdens egna beslut om särskilt värdefulla objekt och miljöer. Det kan vara utredningar, dokumentationer, vård- och underhållsplaner och skyddsbestämmelser för byggnadsminnen, kyrkor och kulturresevat.” (Riksantikvarieämbetet 2010c, s. 4)

1.5. Metod och material

För att undersöka problemställningen görs en fallstudie för att på så vis nå kunskaper om hur ett kulturmiljöunderlags kunskapsinsamlande skede ter sig då det präglas av allas delaktighet. Fallstudiens nodpunkt är det före detta församlingshemmet; Nylöse församlingshem, på Holändareplatsen i Gamlestaden i Göteborg. Fallstudien kan utföras kring vilken miljö som helst, att välja just församlingshemmet faller sig naturligt då det på Institutionen för Kulturvård pågår ett forskningsprojekt kring Gamlestaden samtidigt som arbetet med föreliggande undersökning inleds. I fallstudien är det således församlingshemmet och de spår det skapat och lämnat efter sig som utgör själva kärnan.

En fallstudie innebär att ett helhetsperspektiv anläggs på ett mindre utsnitt av världen där fokus ligger på aktörernas naturliga miljö. För kunskapsinsamlandet inom det utvalda området kan forskaren använda olika tekniker. (Patel 1987, s. 62) Fallstudien har valts som metod då förfarandet är en för situationen lämplig strategi för vilket stöd kan hämtas i Yins (2003) och Flyvbergs (2004) argument. Fallstudien är enligt Yin (2003) tillämplig när det handlar om ”hur”-frågor rörandes nutida händelser över vilka undersökaren har lite eller ingen kontroll. (Yin 2003, s. 9) Eftersom de aktuella frågeställningarna handlar om *hur* praktiskt arbete kan bedrivas enligt delaktighetsmålet, samt *hur* kulturmiljön förstås då så sker är metoden motiverad. Detta förstärks genom Flyvbergs (2004) beskrivning av de möjligheter som fallstudien som metod kan ge när det gäller att utveckla en nyanserad bild av hur människor konstruerar sina verkligheter. Flyvberg framställer metoden som en strategi som går på djupet med det specifika fallet och innebär att sådant som vid första anblick ter sig på ett visst sätt kan visa sig vara det motsatta.

Fallstudiens metodologi innebär användandet av ANT som redskap. Det huvudsakliga argumentet bakom detta val av redskap är att ob-

jekt/artefakter enligt ANT inte ses besitta essentiella egenskaper, likt den äldre uppfattningen om kulturvärden, utan istället som flertydiga och öppna för tolkning och översättning. Att använda ANT innebär också att inte enbart de som av tradition ansetts auktoriserade att uttala sig tillåts vara delaktiga. Ambitionen med att använda ANT är som ett redskap där de begrepp och synsätt som är av relevans för problemställningen, inte som en metod i dess mest strikta mening.

Den metodologiska grundprincipen inom ANT är att följa aktörerna, något som Latour (2005) förklarar som:

...we follow the actors' own ways and begin our travels by the traces left behind by their activity of forming and dismantling groups. (Latour 2005, s. 29)

De spår av det förflutna, som Latour talar om, står i nära relation till det antikvariska arbetet och dess inriktning. Skillnaden är dock att det antikvariska arbetets traditionellt objektsinriktade synsätt inte sällan tillskrivit kulturmiljöobjekt värden utan att se aktörerna runt omkring (både människor och icke-människor) som medskapare.

När det gäller fallstudiens praktiska tillvägagångssätt för att följa aktörerna efterföljs vad som beskrivits som en ”snöbollsteknik”; att identifiera nyckelaktörer som i sin tur uppmanas att namnge fler aktörer för att på så sätt få bollen i rullning. (Ruming 2009; Cowan et al 2009) Fallstudien baseras således på empiriska data som genererats genom grundprincipen *följ aktörerna*. Vilka dessa aktörer är kan man inte veta på förhand utan det är något som framgår allteftersom arbetet fortskrider. Detta skiljer sig mot vad Stensmo (2002) menar angående strategiskt urval av data; att forskaren ska inrikta sig på data som denne på förhand ska veta något om. (Stensmo 2002, s. 30) Då det gäller de enskilda informationskällorna motsäger detta den metodologiska grundprincipen - att följa aktörerna - men med avseende på för-

samlingshemmet som utgångspunkt för metoden måste materialinsamlandet anses strategiskt.

Det är den metodologiska grundprincipen som ska styra urvalsprocessen i så hög grad som möjligt. När församlingshemmet som nodpunkt pekar på relationer till olika aktörer, antecknas dessa för att sedan följas upp och genom sina berättelser och associationer i sin tur leda till fler aktörer. Det är därmed aktörerna som styr valet av nya aktörer. Dock är det omöjligt att totalt undvika forskarens påverkan på vilka aktörer som ska följas, trots att processen utgår från ett deltagarperspektiv. Eftersom syftet är att följa församlingshemmet och de spår det skapat och lämnat efter sig förutsätts att de aktörer som följs är relevanta för uppgiften. I detta avseende blir forskarens roll en expertroll, vilket motsäger utgångspunkten för uppsatsen och den ovan beskrivna förskjutningen av uppfattning om kulturmiljö. Uppfattningen beskrivs ha rört sig från en tidigare föreställning om immanenta kulturvärden enbart utläsbara av en expert, mot ett deltagarperspektiv med fokus på demokrati och delaktighet. Expertrollen synes ofrånkomlig men kan sammanföras med mål om allas delaktighet genom val av arbetsmetod. Expertrollen kan därmed beskrivas som en förutsättning för arbetets genomförande men är samtidigt en av dess svagheter. Genom att vara den som 'plockar ut' och följer nya aktörer utifrån tidigare aktörers berättelser kan sådana aktörer som inte uppfattas som relevanta gå förlorade. En annan svaghet med expertrollen, som kan orsaka att aktörer exkluderas, är då aktör och forskare inte kan samlas i samma tid och rum inom den för arbetet fastställda tidsramen. I fallstudien utgörs ett exempel av en artikelförfattare som var ute och reste under den insamlade processen och inte kunde kontaktas.

Aktörerna som följs i fallstudien utgörs av både dokument, mänskliga informanter, observationer och artefakter. Yin (2003) ser källornas svaghet i att informationen i olika material kan vara partiskt och selek-

tivt. Detta ska dock inte förstås som ett problem i det aktuella sammanhanget då syftet inte är att slå fast opartiska och samstämmiga värden i en miljö utan att samla ihop olika förståelser som konstruerats i relation med miljön. Vad som istället bör ses en svaghet är den begränsning som olika aktörers form utgör. Exempel på detta är tv-reportage som utslutits på grund av sitt format som svårigen kan representeras i fallstudien sammanfört med övriga aktörer.

De mänskliga informanterna följs genom intervjuer, vars strukturering såväl som standardisering är av låg grad, vilket ger informanterna stort utrymme att svara fritt. (Patel 1987, s. 103) Intervjuerna kan karaktäriseras som samtal med utgångspunkt i öppna frågor kring församlingshemmet med syfte att undvika att styra samtals innehåll i någon viss riktning. Intervjuerna genomförs på två olika sätt; dels som planerade möten där plats och tidpunkt bestäms på förhand och dels spontana samtal, både på plats vid Holländareplatsen och via telefon. I referenser till de intervjuer som planerats i förväg skrivs informanternas namn ut medan de spontana samtalen anonymiseras då informanterna i fråga inte på förhand haft tid att betänka och ta ställning till en eventuell publicering av informationen.

Den aktör-följande och informationsinsamlade processen begränsas i tid, anpassat efter ramen för uppsatsen. Detta innebär att efter vecka 16 år 2010 övergår arbetet till att behandla och analysera det insamlade materialet. Detta material inkluderas i fallstudien utan inbördes hierarkisk sortering, ett arkiverat dokument har lika stor relevans som en observation, då alla är principiellt likvärdiga. Materialet har dock organiserats enligt en tidlig struktur, från idag och tillbaka i tid, men kalendertid är ingen förklarande variabel (Latour 1996, s. 88) utan är det sätt på vilket jag valt att strukturera arbetets innehåll för att underlätta vid läsning och analys. Den tidliga avgränsningen innebär att fallstudien rör sig från år 2010 till år 1957.

1.6. Teoretisk referensram

De teoretiska ansatserna kan hänföras till två olika inriktningar; *synsätt* och *metoder*. De båda tar sin utgångspunkt i att förutsättningarna för kulturmiljöarbete förändrats genom en förskjutning i uppfattningen av kulturmiljön, från enskilda objekt och expertperspektiv till hela miljöer och deltagarperspektiv. Inom den förstnämnda inriktningen fokuseras på synsätt på och förståelser av kulturmiljöer, medan inriktningen mot metoder syftar till att utveckla nya metoder på vilka kulturmiljöer kan hanteras. De båda inriktningarna överlappar dock varandra i större eller mindre utsträckning vilket gör att ett isärhållande av dem i sammanhanget blir opåkallat. Texternas ämne är inte genomgående uttryckt som ”kulturmiljö” utan artikuleras även som byggd miljö, byggnader, landskap och så vidare. Genom att utgå från definitionen av kulturmiljö som i princip *bela den miljö som formats av människor genom tiderna* faller de därmed inom ramen för vad som är relevant för frågeställningarna. Den breda definitionen av begreppet kulturmiljö innebär att det finns ett brett spektrum av inriktningar, bland annat studier inom Heritage studies, Conservation studies, Landscape research, Urban Planning, med fler.

Inom forskningen har en diskrepans mellan målsättningarna för kulturmiljöarbetet och dess praktiska utförande påvisats. Det finns således ett behov av nya sätt att arbeta med kulturmiljöer, motiverat av de förändrade förutsättningar för arbetet som bland annat utgörs av ett mer inkluderande synsätt (Garden 2009, Guggenheim 2009a, Guggenheim 2009b, Steffner 2009, Tait & While 2009, Björckebaum & Mossberg 2009, Brunetta & Voghera 2008, Turnpenny 2004, Jenkins 2002, m.fl. och som dessförinnan påpekats av bland annat Mason et al 2000 och Grundberg 1999).

Tait & While (2009) visar i *Ontology and the conservation of built heritage* på nödvändigheten av en utvidgad syn på bevarandebjekt – från en-

skilda byggnader till bebyggd miljö – och eftersträvar ett sätt att föreställa sig kulturmiljöer som varken fokuserar helt på den fysiska byggnaden eller på de sociala och kulturella betydelser som kringgärdar den. De menar att inget av dessa synsätt når kopplingarna som finns däremellan eller bortom dem. Slutsatsen i studien är att bevarandepraktiken kräver en mer heterogen förståelse av objekten för bevarandet. Tait & While (2009) diskuterar även orsakerna till att de traditionella arbetssätten inom bevarandepraktiken fortfarande lever kvar och menar att dess grundläggande principer kommer från arkitekturfältet och därför fokuserat på byggnaden i sig och på de fysiska strukturerna. Att rådande lagstiftning utvecklats parallellt med praktiken har lett till ett förstärkande och reproducerande av detta synsätt. (Tait & While 2009, s. 722) Turnpenny (2004) har en liknande utgångspunkt och förklarar i *Cultural Heritage, an Ill-defined Concept? A Call for Joined-up Policy* att orsakerna till den nuvarande praktiken kan relateras till fältets traditionella definition och förvaltning där materialiteten fortfarande står i fokus:

The approach outlined in legislation does not allow heritage managers to consider issues beyond traditional characterizations of history, archeology or architecture. There is an implicit assumption within the system that significance is inherent in the fabric of the place. This approach presumes that assessments of significance can or should be entirely detached from the communities in which features are located. (Turnpenny 2004, s. 295)

Det behov som forskningen lyfter fram handlar om att kunna analysera byggnader och miljöer mot bakgrund av en lång tradition av att beskriva dessa utifrån ett snävt urval av kategorier. Jenkins (2002) kritiserar denna tradition som han menar innebär ett skapande av narrativ för individuella byggnader som betonar förutsättningarna som rådde för arkitekten under dess tillblivelse, det vill säga politiska, eko-

nomiska och så vidare, där beskrivningen reducerar byggnaden till en omålad tavla. (Jenkins 2002, s. 224)

När det gäller perspektivförskjutningen från objekt till miljö visar Olsson och Berglund (2008) hur den byggda miljön har flera egenskaper som gör att den istället kan förstås som *infrastruktur*. Dels konstateras att den byggda miljöns användning är mångsidig, det vill säga att olika människor kan påverkas av och använda den samtidigt, dels pekas på dess generalitet över tid, med vilket menas att byggnader och bebyggelse kan byta funktion utan materiella förändringar nödvändigtvis sker. (Olsson & Berglund 2008, s. 9) Resonemanget har likheter med vad Guggenheim (2009b) föreslår i *Mutable Immobiles. Change of Use of Buildings as a Problem of Quasi-Technologies*: att byggnader ska ses som en speciell objektsklass, olik andra objekt, i och med att de varken kan isoleras, som till exempel artefakter på museum, eller multipliceras likt böcker. (Guggenheim 2009b, s. 41) Guggenheim menar att det är tre aspekter som gör byggnader till en specifik objektstyp: de har en varaktig lokalisering, de är omöjliga att byta ut eller multiplicera samt de kan användas på olika sätt samtidigt. (Guggenheim 2009a s. 46) Dessa aspekter är tillämpbara även på kulturmiljöer. Det är dock inte särskiljandet av byggnader från andra objekt som är det mest väsentliga i Guggenheims studie utan uppmärksammandet av de multipla processerna. Människor kan hindras från att komma in i en byggnad men de kan inte hejdas från dess yttre: att hänföras eller störas den, att använda den för att orientera sig i stadsrummet eller att uppleva den som skapare av platsens identitet. Till skillnad från Latours (1987) beskrivning av teknologier som ”immutable mobiles” (rörliga oföränderligheter), med avseende på att de utför samma procedur varhelst de befinner sig, menar Guggenheim (2009b) att detta inte är applicerbart på en byggnad utan föreslår istället motsatsen: ”mutable immobiles” (orörliga föränderligheter) utifrån tesen om byggnader som en speciell objektsklass.

Guggenheim (2009b) pekar även på en annan nivå av förståelsen av byggnader och förklarar att användningsmönster och byggnadsform kan beskrivas som vore de sammankopplade. Exemplet som ges beskriver skillnaden mellan en ”bank” som byggnadstyp och ”bank” som organisation och Guggenheim menar att det är viktigt att skilja dem åt, det vill säga *typ som form* och *typ som användning*. Han menar att man annars utgår ifrån att byggnadens form påverkar, eller till och med kontrollerar, användningen av byggnaden och därmed beskrivs användningen som skapare av byggnadstypen. (Guggenheim 2009b, s. 162) Detta är av relevans för frågeställningarna då det handlar om uppfattning och begreppsbyggande av till exempel kulturmiljöer i kunskapsunderlag och antyder att det finns flera aspekter som påverkar sättet på vilket en miljö förstås. Angående olika förståelser beskriver Latour (1993) i *We have never been modern* hur varje etablerat kunskapsområde internaliserar sina koncept, idéer och frågor till att bli en del i disciplinen. Förklaringen är att de frågor som fältet kommit överens om ska ställas gör att svaren till stor del redan riktats mot ett visst område; det som frågan avser. (Latour 1993, s. 91) Detta ansluter till den aktuella problemställningen och dess uppkomst genom frågan om hur metoden som används påverkar resultatet.

Behovet av att förändra de traditionella arbetssätten lyfts även fram inom Planning Theory av bland andra Archibugi (2008) som i *Planning Theory. From the Political Debate to the Methodological Reconstruction* menar att planeringens traditionella arbetssätt behöver utvecklas. Motivet till detta är att värden inte är statiska och entydiga utan kan variera mellan olika personer, olika situationer, olika syften och olika förhållanden. Det är således samma resonemang som återkommer inom olika kunskapsfält, som ovan beskrivits inom kulturmiljöfältet genom bland annat Garden (2009) och Tait & While (2009). Archibugis synsätt utgår ifrån att:

...it is not the evaluation that depends on the values, but, rather, the values that depends on the evaluation. (Archibugi 2008, s. 86)

I arbetet med att hantera värden och värderingar lyfts kommunikationen mellan nätverk fram av Olsson & Berglund (2008). I sin rapport *Medborgare, kulturmiljö och planering* åskådliggör de hur:

Medborgardeltagande i samhällsplaneringen bygger i teori och praktik i huvudsak på en föreställning om ett aktivt deltagande från direkt och indirekt berörda. Därmed bygger det också på en föreställning om att de berörda har resurser och förmåga att konkretisera och formulera de värden som kan förknippas med specifika kvaliteter i stadsmiljön. Erfarenheter från praktiken visar emellertid att ett aktivt deltagande är svårt att uppnå. Ett skäl till detta förhållande är att planeringen domineras av begrepp och styrs av en dagordning som tar utgångspunkt i professionella och rationella förhållningssätt inriktade mot abstrakta värden, snarare än socialt och erfarenhetsanknutna värden som är utgångspunkt för dem som direkt och indirekt berörs av planeringens åtgärder. (Olsson & Berglund 2008, s. 9)

Ovanstående citat tydliggör behovet av metoder och arbetssätt där begrepp och kategorier inte tillåts utgöra hinder för att kommunicera värden mellan olika deltagare i kulturmiljöarbetet. Forskare har pekat på hur man genom att sätta begrepp som *narrativ* och *berättelser* i fokus kan hantera problemet med specifika koder och kategorier Nehls (2008) beskriver i *Nätverksetnologi* att:

Alla vetenskapliga genrer kan generera bra, intressanta och framförallt användbara berättelser. Och när man väl har accepterat begreppet berättelse som en relevant och användbar definition på det vetenskapliga författandet (utan

att för den skull tumma på kravet på en öppen och väl genomlyst forskningsprocess), då upplöses många av de traditionella vetenskapliga uppdelningarna. (Nehls 2008, s. 29)

Utifrån de texter som presenterats ovan kan summeras ett påvisande av behovet av nya metoder, arbets- och förhållningssätt inom olika kunskapsfält som har det gemensamt att de på något sätt har att förhålla sig till den omgivande miljön. De nya metoder som har föreslagits utgår från ett traditionellt synsätt och torde inte kunna anses motsvara de ideal som kulturmiljöverksamheten eftersträvar idag. Ett alternativ som presenterats är ANT, vilket innebär ett sätt att hantera världen där till exempel en byggnad förstås som skapad i relationerna mellan sociala och materiella element. Genom att använda ANT menar forskarna att byggnader och miljöer kan förstås som aktörer i föränderliga processer som möjliggör flera olika tolkningar. En återkommande kritik riktas mot det traditionella sättet att dela upp världen i olika kategorier, där exempelvis *materiellt* och *socialt* särskiljs som två separata fenomen vars hanterande inte kan ske utifrån samma regelverk. Forskningen (se bl.a. Tait & While 2009, Turnpenny 2004, Guggenheim 2009) pekar mot att byggnader och miljöer är mer komplexa fenomen som inte kan beskrivas utifrån två olika regelsystem utan att de båda i själva verket utgör ett och samma fenomen.

1.7. Aktör-nätverksteori – förhållningssätt & begrepp

Aktör-nätverksteori (ANT) kan beskrivas som en teori, en metod och ett förhållningssätt. Uppmärksamheten riktas mot samspel och processer mellan aktörer vars inbördes relationer förstås som aktör-nätverk. Det har emellertid uttryckts att det är inkorrekt att beskriva ANT som en teori:

... for it does not aim at providing explanatory theoretical constructs for any particular state of affairs. It involves rather a certain sensibility towards the active role of non-

human actors in the assemblage of the world, towards the relational constitution of objects, and the sense that all this calls for symmetrical explanations. (Farias & Bender 2009, s. 3)

Mot ovanstående citat kan det vara mer lämpligt att beskriva ANT som ett förhållningssätt än som en teori. Oavsett har man definierat det började ANT att ta form under 1980-talet och användes inledningsvis främst för studier inom Science and Technology. Med tiden har användningsfrekvensen ökat liksom användningsområdena. Idag används ANT, framförallt som teoretisk utgångspunkt och undersökningsmetod, för studier inom många olika kunskapsdiscipliner och tvärdisciplinära projekt. (Michael 2000) Forskning som använt ANT som metod står att finna inom olika kunskapsfält såsom Heritage Studies, Memory Studies, Geography and Architecture och Environment and Planning.

ANT är en platt ontologi vilket innebär att alla objekt (byggnad, människa, företag, tjänsteutlåtande o.s.v.) är lika verkliga och ingen kan uteslutas på förhand. Aktörerna delas vanligen in i människor och icke-människor men Bruno Latour (2005), som är en av ANT:s förgrundsgestalter, påpekar att begreppet icke-människor är meningslöst i sig själv. Detta, liksom alla andra begrepp som används inom ANT, betecknar inte ett fält ur verkligheten utan är enbart sätt för forskaren att kunna redogöra för interaktioners hållbarhet och utspridning. (Latour 2005, s. 72)

ANT bygger på en förståelse av världen som konstruerad genom människors och artefakters kollektiva arbete med att värva andra till den egna tolkningen av verkligheten. (Callon & Latour 1981) Utifrån denna performativa definition av verkligheten (Latour 1998, s. 41-58) uppfattas en dominerande föreställning om sakers tillstånd inte som att det är den ”rätta”. En dominant uppfattning är ett resultat av att

dess förespråkare varit framgångsrika i spridningen av den egna översättningen. Synen inom ANT är att:

... everything is important. Everything, no matter how big or small, human or nonhuman, has the potential to be an actor. And, every actor is intricate, a dynamic assemblage in its own right, so try not to take anything for granted. (Dolwick 2009, s. 39)

Att ta saker för givna är således att låta den egna uppfattningen/översättningen ha en förblindande verkan inför andra förståelser av verkligheten.

Den begreppsapparat som ANT rör sig med kan uppfattas som både omfattande och svårförståelig vid första anblick. Centralt för denna studie är dock de mest grundläggande begreppen, varav ett är *aktör*. Med aktör åsyftas varje element som gör andra element beroende av sig, även begreppet *aktant* kan användas för att beskriva samma sak. Begreppen aktör och aktant används på olika sätt i olika forskningsstudier och sammanhang, antingen båda två parallellt med avsikten att påvisa skillnaden mellan mänskliga och icke-mänskliga aktörer. Annars med ett genomgående användande av enbart ett av dem. Till exempel väljer Forsemalm (2007) och Kärrholm (2004) att använda begreppet aktant och menar att aktör som begrepp kan uppfattas som främst gällande människor. Knuts (2008) väljer att använda begreppet aktör motiverat med att det är ett välkänt begrepp som undviker att skapa hinder för förståelse. I denna uppsats används enbart begreppet aktör vilket, i enlighet med Knuts, föranledes av att det är ett vanligt och okomplicerat ord som därför inte väcker onödiga frågor om dess innebörd. Nedan presenteras de grundläggande och för sammanhanget aktuella begreppen:

Aktör/aktant

”Varje element som skapar utrymme runt sig själv, gör andra element beroende av sig själv och översätter deras vilja till ett språk som är dess eget” (Latour 1998, s. 21), vare sig det är en människa, en samling människor eller en text. Det är den minsta beståndsdelen i ett aktör-nätverk. (Brembeck et al 2007, s. 9)

Aktör-nätverk

Aktörer skapar associationer och har intressen som gör att de agerar som de gör och tillsammans med andra aktörer skapar de nätverk. Ett aktör-nätverk får ett system att fungera genom att delarna agerar samfällt mot ett mål: att få systemet att fungera. Genom att förstå de olika aktörernas intressen och översätta dessa kan aktörerna bli överens om vad som ska göras.

Översättning

Översättningen är en rörelse i tid och rum som sker genom förskjutning, omflyttning, glidning och förmedling vilket skapar en ny association. (Brembeck et al 2007, s. 10) Det handlar om aktörer som tar - eller får - mandat att tala å någon eller några andra aktörers vägnar. ”När en aktör talar om ’oss’, översätter han/hon andra aktörer till en enda vilja, för vilken han/hon blir ande och talesman” (Latour 1998, s. 13). Callon (1986) förklarar att översättning sker genom fyra moment; *problematisering*, *intresseväckning*, *värkning* och *mobilisering*. Dessa ska dock ses mer som riktlinjer än som regler. Utformaren av nätverket - dess initiativtagare eller ’assemblatör’ - problematiserar inledningsvis en fråga eller ett problem, identifierar relevanta aktörer och definierar lösningen på problemet. Lösningen definieras på ett sätt som gör att initiativtagaren och dess egna program blir outhärligt; en ”obligatory passage point”. Det därpå följande momentet av intresseväckning utgörs av processer som ska få aktörerna intresserade och ta den roll som de tillskrivits enligt programmet. Värningen utgörs av de strategier där de olika rollerna definieras och relateras till varandra. Om

aktörerna godtar de roller som de tillskrivits och om detta faller ut positivt innebär mobiliseringsmomentet att aktörerna är aktiva deltagare i nätverket. Callon (1986) poängterar att översättningen är en process, aldrig ett färdigt verk, samt att det kan misslyckas.

Svart låda

Stabila nätverk kan bli svarta lådor genom att översättning och koordinering framställer de ingående delarna i en enkel och sammanhängande form. (Callon & Law 1997, s. 174) Begreppet svart låda åsyftar därmed saker som tas för givet som sanningar. Dessa sanningar förutsätts vara fakta och behöver inte ifrågasättas eller analyseras efter att ett nätverk stabiliserats och blivit osynligt. (Sismondo 2010, s. 85) En svart låda innehåller sådant som inte behöver belysas eller betvivlas, sådant som överenskommelsen säger är accepterat som det är, vilket i sin tur stärker nätverkets intressen. Mot bakgrund av ANT:s ursprung i fältet för Science and Technology används inte sällan begreppet teknologi, vilket avser ett aktör-nätverk som stabiliserats och blivit en svart låda. Teknologier i detta sammanhang måste inte vara varken materiella eller högteknologiska utan ska förstås som processer med specifika särdrag. (Guggenheim 2009b, s. 4)

Den forskning som riktar kritik mot ANT lyfter bland annat fram uppdelningen i människor och icke-människor och det principiella likabehandlandet av dem. Vandenberghe (2002) menar att de två kategorierna omöjligen kan ses som jämbördiga då de i allt väsentligt är olika och har olika väsensbetingande drag. Han menar att enbart människor kan agera då artefakter inte är utrustade med intentionalitet (Vandenberghe 2002, s. 53), det vill säga saknar möjlighet att handla riktat mot något. I likhet med detta resonemang använder Collins (1998) begreppet ”socialness” och argumenterar för att detta saknas hos både artefakter, djur och vissa människor (då på grund av autism, skador på frontalloben eller en uppväxt utan mänsklig kontakt: s.k.

vilda barn). Collins menar att ”socialness” är ett krav för att kunna ses som medlem i ett socialt kollektiv.

Den uppdelning som ANT gör mellan mänskliga och icke-mänskliga aktörer tål att kritiserar men i sammanhanget är inte de argument som Collins ger av betydelse. Istället kan uppdelningen tolkas som ett alter av ett tidigare synsätts indelning i oppositioner som kultur/natur och social/materiell och som ett reproducerande av dessa. I föreliggande arbete är dock kritiken av mindre relevans då målsättningarna om *allas deltagande* utgår från en förutsättning om att *alla* är likvärdiga och en del i kollektivet.

1.8. Disposition

Uppsatsens liggande format har valts dels för att det är mer yteffektivt då vissa aktörer har text i breda spalter vilka kan infogas två per sida, jämfört med enbart en per stående sida, dels syftar det till att underlätta vid läsning då även källmaterial i bilaga har liggande format.

På grund av att ordbehandlingsprogrammet ibland har svårt att placera fotnotshänvisningar på lämplig plats förtydligas hänvisningar tillhörandes bilder genom ett större typsnitt samt är understruken till skillnad från hänvisningar i text.

I kapitel 1 redogörs för uppsatsens bakgrund och den tidigare forskning som utgör dess grund. Därpå preciseras syfte och undersökningens inriktning följt av en motivering till valet av metod; en fallstudie genomförd med ANT som redskap. Kapitlet avslutas med en beskrivning av den teoretiska referensramen samt uppsatsens disposition.

I kapitel 2 presenteras fallstudien av församlingshemmet på Holländareplatsen i Gamlestaden, Göteborg. Fallstudien består av fyra delavsnitt, strukturerade i en tidlig ordning, från tiden för genomförandet av denna studie och tillbaka till 1950-talet. Källangivelser ges i detta

kapitel som fotnoter för att inte stjäla uppmärksamhet från övrig information.

Kapitel 3 presenterar resultat och slutsatser av fallstudien genom att ringa in delar av betydelse för frågeställningarna. I kapitlet avhandlas även det kulturhistoriska underlaget, se bilaga. Efter en avslutande diskussion kring målet om delaktighet i förhållande till kulturmiljöunderlagsarbete beskrivs uppsatsen som ett aktör-nätverk.

Kapitel 4 utgörs av en sammanfattning av uppsatsen i sin helhet och återkopplar både till frågeställningarna såväl delar av det som ringades in i föregående kapitel.

I kapitel 5 sammanförs de källmaterial som legat till grund för arbetet i en referenslista.

I efterföljande bilaga presenteras Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov av församlingshemmet, vilket diskuterats i kapitel 3 men där har dubbla roller: förutom att vara en av aktörerna i fallstudien är det exempel på ett sådant underlag som frågeställningarna fokuserar på. För att tydliggöra denna dubbelhet har underlaget lyfts ut ur fallstudien och infogats som bilaga.

2. FALLSTUDIE

Detta kapitel utgörs av spår från de relationer och associationer som församlingshemmet varit del i. Spåren är ihopsamlade enligt den metodologiska grundprincipen följ aktörerna och presenteras i följande text enligt en tidlig struktur.

2.1. Det f.d. församlingshemmet på Holländareplatsen

2.1.1. 2010-04-13 - 2008-12-16

---

⁴ ”Det är en solig dag i april och barnen spelar fotboll på gräsmattan medan ett stundande mellanmål dukas upp på bordet bakom dem”⁵.

---

⁴ Holländareplatsen, 2010-04-13 kl 14.31, fotografi: Sarah Andersson

⁶

”En kall och blåsig eftermiddag i mars, gråsvarta snöhögar vilar framför platsen där församlingshemmet tidigare stod.”⁷. ”Bänkarna på torget markerar ungefär var de gamla bänkarna stod där bland annat A-lagarna brukade sitta”⁸. I juli 2009 översätts platsen med att ”inte ett spår syns efter det tidigare ockuperade församlingshemmet”⁹. ”Huset har rivits nu och det har blivit jättefint”¹⁰.

---

⁵ Sarah Andersson

⁶ Holländareplatsen 2010-03-20 kl 17.49, fotografi: Sarah Andersson

⁷ Sarah Andersson

⁸ Tor Ekwall

⁹ Göteborgs-Posten, s. 5, 2009-07-15

¹⁰ Informant L.

”Idag står det en staty där, alltså inte exakt på platsen utan lite intill”¹¹. ”På statyn sitter en fastskruvad metallskylt med texten: POSEIDON HAVETS VAKANDE ÖGA, IVANA MACHACKOVA 2008, BOSTADS AB POSEIDON”¹². ”Det är obehagligt att statyn har placerats där, den ska föreställa ett öga och har en skylt där det står ’Poseidon’. Det är som att bostadsbolagets öga vilar över hela platsen... Det är som att de har makt över hela stället”¹³.

”När huset försvann så vädrade de som bor här morgonluft för då fick man lite rymd och gräsyta och så. Jag tror att de som bor här tycker att det är ganska skönt som det är. I somras satt folk där ute och grillade och hade hur trevligt som helst”¹⁴. ”Det finns så lite gräsmattor i Gamlestaden, det är bra att det finns en nu. På sätt och vis har det blivit lite mer luftigt här sedan de rev huset”¹⁵.

”Det var trevliga människor man mötte när de [församlingen] var här. Tråkigt att ingen inte ville göra något, det var ingen som tog hand om det. Att tycka att det är bättre att låta ett hus stå tomt och riva det, det är klart, det handlar om pengar men det borde inte vara så. Vad det egentligen handlar om är människor”¹⁶.

”Ironiskt nog så att efter att församlingshemmet revs så har Holländareplatsen som sådan blivit mera synlig. Nu ser man den från Artilleri-

gatan men tidigare var det liksom på något sätt som att vårt församlingshem skymde sikten”¹⁷.

”Tanken var inte bara att riva huset utan nu ska vi bygga ett nytt hus. Planen, förhoppningen är att man får det klart någon gång i år, det hoppas vi. Vi vill bygga något som tillför platsen större arkitektoniska värden, större än vad jag tycker att det här församlingshemmet gjorde, det var ju i mitt tycke ingen vacker byggnad direkt, sen kan det ju finnas andra skäl till att man vill bevara den”¹⁸. ”Poseidon [vill] bygga ett nytt hus med cirka 25 lägenheter på platsen som idag blivit park med konstverk. Innan dess krävs en ny detaljplan, som tar hänsyn till Albert Lilienbergs gamla stadsplan och de kulturhistoriskt intressanta landshövdingehusen i grannskapet”¹⁹. På stadsbyggnadskontoret pågår i april 2010 detaljplanarbetet som inom kort ska påbörja sitt samråds-skede och ”troligtvis kommer att vara färdigt om mellan nio månader och ett år”²⁰.

”Via Internet finns att läsa den inbjudan till minnesmanifestation, vilken efterföljdes av en begravningsfest, som skulle äga rum den 18 november 2009 till församlingshemmets ära. Inbjudan finns dels representerat som ett event facebook.com och dels på ockupantscenen.se”²¹

---

¹¹ Tor Ekwall

¹² Sarah Andersson

¹³ Informant H.

¹⁴ Göran Olauson

¹⁵ Informant R.

¹⁶ Informant D.

---

¹⁷ Tor Ekwall

¹⁸ Göran Olauson

¹⁹ Göteborgs-Posten, s. 17 2009-08-22

²⁰ Sirpa Antti-Hilli

²¹ Sarah Andersson

31 Minnesmanifestation

Kategori: Fest - Återträff
Börjar: den 18 november 2009 kl. 18:00
Avslutas: den 19 november 2009 kl. 00:00
Plats: Holländareplatsen

Beskrivning

För ett år sedan, den 8:e november 2008, ockuperades det övergivna församlingshemmet vid Holländareplatsen i Gamlestan. Huset användes som mötesplats och blev en levande knutpunkt i stadsdelen. I tider av ekonomisk kris och bostadsbrist kan känslan av maktlöshet krypa sig under huden - att sluta sig samman för att skapa något utifrån konkreta behov är viktigt och vi vill inte att politikernas agerande förblir okommenterat.

Först stod huset tomt i tre år och när vi väljer att göra något av det så kastar vi ut och drömmen totalkrossas.

Församlingshemmet var vår dröm och de ansvariga, poseidon och politiker dödade den. Vi minns församlingshemmet med anledning av 1-årsdagen och bjuder in alla till minnesmanifestationen onsdag den 18:e november.

-Inget glömt, inget förlåtet
-Bostad åt alla och en stad åt alla

Därefter blir det den stora feta begravningsfesten <http://www.facebook.com/event.php?eid=175558123010&ref=mf>

22

31 Den stora feta begravningsfesten

Börjar: den 18 november 2009 kl. 18:00
Avslutas: den 19 november 2009 kl. 05:00
Plats: Efter minnesmanifestationen

Beskrivning

På onsdag den 18 nov smäller det. Då blir det superfest till minnet av församlingshemmet. <http://www.facebook.com/home.php#/event.php?eid=147185669222>

Efter den lilla minnesmanifestationen blir det superfest. Det blir fet musik, god mat, gratis bärs, överraskningar och löst fyllesnack om allt och alla. Om du inte vill missa årets goaste lill-lördag ses vi på minnesmanifestationen och därefter dansar vi igenom natten.

23

²² Facebook: *Minnesmanifestation* Hämtad 2010-05-10

Älskat och saknat Församlingshemmet

* 8 november 2008
✚ 18 november 2008

*Rivet av Poseidon, kommunalägt
bostadsbolag, med Owe Nilsson (s)
och hans lakejer i spetsen.*

*Inget glömt - Inget förlåtet
Bostad åt alla! Staden åt alla!*

**Minnesmanifestation 18 november 18:00
holländareplatsen hlp SKF. Fackeltåg.
Medtag gravljus. Avslutas med gravöl**

24

I Slutbevis för rivning av affärs/kontorshus²⁵ bekräftas församlingshemmets frånfall och byggnadskroppen är, när slutbeviset behandlas, borta. Detta förklarar Göran Olauson är resultatet av flera veckors yttre rivningsarbete som påbörjas måndagen den 12 januari 2009. Elektriciteten i byggnaden kopplas bort den 9 januari och fjärrvärmens tas ner den 16 december 2008 mellan kl. 08:30-16:00.²⁶

²³ Facebook: *Den stora feta begravningsfesten*. Hämtad 2010-04-21

²⁴ Ockupantscenen: *Församlingshemmet 1 år*. Publicerat 2009-10-08

²⁵ Bygglovarkiv: Handling daterad 2009-04-02

²⁶ Göran Olauson

Församlingshemmet är inget bostadshus

Anledningen till att församlingshuset i Gamlestaden stått tomt under de tre år som Poseidon varit ägare till huset, är att vi utrett olika möjligheter för fastigheten.

REPLIK

till Gun Ek 19 november

Initialt planerade vi att bygga om det till åtta lägenheter. Men det visade sig att planlösningarna inte skulle bli tillräckligt bra, samtidigt som ombyggnaden skulle kosta mer än att bygga nytt.

Vi har också försökt hitta intressenter som skulle kunna driva verksamhet i de befintliga lokalerna, och bland annat varit i kontakt med olika kulturorganisationer, men inte lyckats.

Mot bakgrund av detta sökte vi och fick i oktober rivningslov för fastigheten. Vår avsikt att riva har alltså inget med ockupationen att göra, utan hänger ihop med våra planer på att bygga ett riktigt bostadshus på platsen, med betydligt fler lägenheter än vad som hade rymts i den gamla byggnaden.

Gun Ek tycker att Poseidon borde låtit ungdomarna bo kvar i huset. Men det är inte ett bostadshus. Det är ett före detta församlingshem, som i dag

Arkivbild: KENT HALLGREN

BORTKÖRDA. Husockupanterna förlorade kampen om församlingshemmet. Enligt Göran Olauson är huset inte ett bostadshus och nu ska där byggas nytt

rymmer tre mycket nedgångna lägenheter. Resten, cirka 70 procent av ytan, är stora samlingslokaler i behov av renovering och som varken är anpassade till eller får hyras ut som bostäder.

Att ställa i ordning de tre lägenheterna och hålla hela byggnaden försörjd med värme, el och vatten kostar

långt mycket mer än vad vi skulle få i hyresintäkter. Kostnader som andra hyresgäster i Poseidon skulle få stå för, och det anser inte vi är rätt.

Göran Olauson
Distriktschef Kortedala Bostads AB
Poseidon

Det invändiga saneringsarbetet påbörjas, enligt Göran Olauson, omedelbart efter att ockupanterna har lämnat byggnaden. Han översätter det raska rivningsförfarandet till att polisen inte kan tänka sig att vakta huset då man anser att det finns en risk att det blir återockuperat. ”Rivningslov är ju en sak men det är ju en hel del saker som ska göras innan man kan riva och det fick skyndsamt fixas till. Efter det att ockupanterna lämnade huset så hägnades det in och så började man med det man skulle göra inne, riva miljöfarliga ämnen och så”²⁸.

Göran Olauson beskriver insändaren (se bild till vänster) som en reaktion på den uppståndelse som skapats i och med att församlingshemmet inkvarterat människor som kallas ockupanter. ”Det var rätt mycket media runt den här händelsen och jag kunde känna att jag rabblade samma sak flera gånger om dagen i en hel vecka till olika media, det var på tv och i radionyheter. Ockupanterna fick prata och så skulle vi komma med en kommentar och då var det några saker som man var tvungen att säga. Det kändes som, när man tittade på det från sidan, att det började spridas en allmän uppfattning om att det råder bostadsbrist i Göteborg och nu är ett hus ockuperat i Gamlestaden som innehåller bostäder och det vill Poseidon riva. Att det inte var ett bostadshus kom inte fram utan man sa församlingshem. På bilder som visades på tv visade man upp kök och ungdomarna tyckte att det här var toppen. Så man fick uppfattningen att huset i allt

²⁷

²⁷ Göteborgs-Posten, s. 5, 2008-11-22

²⁸ Göran Olauson

väsentligt bestod av lägenheter och så var det definitivt inte. (...) Dessutom var huset väldigt nedgånget, tvärtemot vad många sa. Det hade i och för sig fungerande värme, försörjning och sådant fungerade men det är ju mer än så som ska till för att en kåk ska kunna sägas vara bebolig”²⁹. I artikeln på föregående sida (numrerad 26) översätts in-sändaren som en replik riktad till ett inlägg publicerat den 19 november (se s. 30, fotnot 41).

2008-11-21 översätts ockupationens avslutande genom rösterna av polisens presstalesman och bostadsbolagets ordförande enligt följande:

”Här tvingas ockupanterna ge upp kampen om huset

Uppemot 40 poliser fanns på plats för att avhysa de sista ockupanterna. Men det var lättare sagt än gjort. Först i går kväll fick polisen ut de sista ungdomarna, som hade gömt sig i källaren. Under nästan två veckor har det gamla församlingshemmet på Holländareplatsen i Gamlestan ockuperats av ungdomar. De kallar sig Frälsningspiraterna. Under torsdagen spärrade polisen av området kring huset för att avhysa ockupanterna - på begäran av bostadsbolaget Poseidon.

Några lämnade frivilligt

13 av ockupanterna lämnade huset frivilligt när polisen knackade på dörren. Resterande åtta flydde upp till taket. Efter några timmar valde fyra av dem att komma ner frivilligt. Polisen fick komma upp och hämta de sista. - Vi har hela tiden jobbat med att föra dialog med personerna, säger Stefan Gustafsson, polisens presstalesman. 17 personer tog sig sedan förbi polisens avspärningar och gick in i huset. Dessa är nu gripna, misstänkta för ohörsamhet mot ordningsmakten.

- De kommer med största sannolikhet släppas under kvällen, säger Gustafsson.

---

²⁹ Göran Olauson

Låste in sig i skyddsrummet

Kvar i huset fanns då några personer som hade låst in sig i skyddsrummet. Eftersom det inte var en nödsituation, var de inte bråttom att få ut dem. Och efter klockan 19 i går gav även de sista entusiasterna upp.

Bostadsbolaget Poseidon ska riva det gamla församlingshemmet för att bygga nya lägenheter.

- Jag förstår att ungdomarna är frustrerade över bostadssituationen i Göteborg. Men jag kommer aldrig ställa mig bakom en olaglig handling, säger Marianne Carlström, ordförande i Poseidon AB:s styrelse”³⁰.

Samma dag, 2008-11-21, görs en översättning av samma process enligt:

”Ockupanter släpades ut

Det ockuperade huset i Gamlestan tömdes i går efter en omfattande polisinsats. Åtta ungdomar klättrade upp på taket. Några gömde sig i källaren. Ockupationen inleddes den 8 november när ett 30-tal ungdomar tog sig in i det före detta församlingshemmet vid Holländareplatsen i Gamlestan. Sedan dess har ytterligare ungdomar strömmat till för att delta i olika aktiviteter.

- Det är ett mindre brott att ockupera ett hus än att låta det stå tomt i fem år, sa Maja Nilsson, en av ockupanterna. Men i går morse kom ett stort antal poliser för att tömma huset. Tretton av ockupanterna gick ut direkt, åtta klättrade upp på taket och ungefär lika många låste in sig i ett före detta skyddsrum i källaren. Först vid 18-tiden i går kväll släpades de sista ockupanterna ut av polisen. Stefan Sehlin var en av de första som klättrade ner från koppartaket, sedan polisen vid elvatiden skickat upp två man.

- Vi försökte bara ta bostadsfrågan i egna händer, säger han.

---

³⁰ GT, s. 20, 2008-11-21

Jon Erik Andersson lämnade huset vid fyrtiden på eftermiddagen.

- Det känns jättetråkigt. Vi försökte få ett samtal med Poseidon för att berätta vad vi ville göra med huset. I stället blev det en maktuppvisning, där polisen hotade att gasa ut oss ur källaren, säger han till GP.

Samtidigt hade Poseidon börjat förbereda rivningen. Huset ska stängslas in och förses med larm, fönstren blir förspikade och alla lås utbytta. Entreprenören Erlandsson Bygg i Väst AB stod beredd att börja med sanering och demontering så fort de sista ockupanterna var borta.

- Vi har begärt en ny detaljplan och tänker bygga nya bostäder. Ödetomten efter församlingshemmet kommer att döljas under planteringar, säger Cathrine Gerle, projektledare på Poseidon³¹.

Göteborg: Långdragen evakuering av Församlingshemmet

2008-11-20

Efter 12 dagars framgångsrik ockupation av det före detta Församlingshemmet i Gamlestan i Göteborg valde polisen att slå till den 20 nov på morgonen. Anmälan hade gjorts av bostadsbolaget Poseidon långt tidigare.

Kl nio på morgonen kom dialogpolisen och erbjöd alla som ville att lämna huset frivilligt, vilket ett 20-tal personer gjorde. Av de övriga klättrade åtta personer upp på taket och fyra personer låste in sig i ett skyddsrum i källaren.

7 bilder: Församlingshemmet i Göteborg stormas

32

³¹ Göteborgs-Posten, s. 14, 2008-11-21

⁷⁶ Motkraft: *Långdragen evakuering*, (forts. nästa spalt)

De krav ockupanterna ställde för att lämna huset var att få till stånd ett möte med företrädare för Poseidon och från kommunfullmäktige, samt att ingen skulle åtalas. Syftet med mötet var att kräva att huset skulle få stå kvar, samt att en gång för alla skälla ut berörda parter för dess inkompetenta bostadspolitik.

Polisen gav sken av att vara tillmötesgående och försöka få tag på kommunen. Poseidons VD sade till en av aktivisterna att han hellre såg ockupanterna lyftas ned av räddningstjänsten än att han pratade med dem (då de är kriminella).

Ett stort antal sympatisörer och grannar har uppehållit sig på Holländareplatsen under dagen. Slagord utväxlades med ockupanterna på taket, uttalanden gjordes regelbundet och det serverades soppa och popmusik.

Ett inbrytningsförsök gjordes där ett stort antal personer rusade mot huset. 17 personer greps av stissiga snutar för ohörsamhet mot ordningsmakten (överträdelse av PL24, intrång på avspärrat område). Dessa kördes till polishuset i Mölndal men släpptes alla under kvällen.

Ockupanterna på taket lyftes ned vid 14-tiden. Polisen hade dock svårare att få ut ockupanterna från skyddsrummet! Efter att ha försökt forcera dörrar och väggar ett längre tag och växla böner om frivillig uppstigning med hot om tårgas lyckades snuten såga sig genom en vägg efter sju timmars arbete.

12 personer är således misstänkta och hörda för olaga intrång och 17 för ohörsamhet.

En manifestation hölls utanför huset på kvällen.

Eftersom kommunen och Poseidon vägrar att prata med ockupanter ser rörelsen ingen annan råd än att fortsätta ockupera.

- Vi tycker visserligen att det är de som är de största bovarna, som värderar rätten till att äga hus och låta dem stå tomma högre än rätten till tak över huvudet, säger Louise, en av ockupanterna. Nu står vi utan bostad igen och ingen vill ens diskutera en lösning med oss.

- Poseidon planerar att anlägga en plantering på platsen där huset fortfarande står. Vi nöjer oss inte med en varsin parkbänk, vi kommer att fortsätta kampen för bostäder och aktivitetsutrymmen i Göteborg!

På lördag kl 12 blir det flygbladsutdelning mot segregation och för bostad till alla, samling på Kungssportsplatsen.

/Församlingspiraterna

33

³³ Motkraft: *Långdragen evakuering*, (forts. från föregående spalt)

I pressmeddelanden publicerar Bostads AB Poseidon en översättning av ockupationen, först i ett kort meddelande där det konstateras att ockupationen är avslutad följt av ett längre meddelande, som inkluderar det första men är påbyggd och därmed en längre version, enligt följande:

Poseidon kommenterar avhysningen av husockupanterna

Polisen har nu avhyst nästan alla de ungdomar, som i snart två veckor ockuperat Bostads AB Poseidons fastighet, det före detta församlingshemmet på Holländareplatsen i Gamlestaden.

- Vi känner en lättnad över att ockupationen tagit ett odramatiskt slut och att ingen kommit till skada, säger Göran Olausson, distriktschef i Kortedala.

Varför har huset stått tomt?

- Anledningen till att församlingshemmet stått tomt under de tre år som Poseidon varit ägare till huset, är att vi utrett olika möjligheter för fastigheten. Initialt planerade vi att bygga om det till åtta lägenheter. Men det visade sig att planlösningarna inte skulle bli tillräckligt bra, samtidigt som ombyggnaden skulle kosta mer än att bygga nytt. Vi har också försökt hitta intressenter som skulle kunna driva verksamhet i de befintliga lokalerna, och bland annat varit i kontakt med olika kulturorganisationer, men inte lyckats. Mot bakgrund av detta sökte vi och fick i oktober rivningslov för fastigheten.

Varför vill Poseidon riva huset?

- För att bygga ett riktigt bostadshus på platsen, med betydligt fler lägenheter än vad som hade rymts i den gamla byggnaden. Vår avsikt att riva har alltså inget med ockupationen att göra.

34

---

³⁴ Bostads AB Poseidon: Pressmeddelanden: *Poseidon kommenterar avhysningen av husockupanterna* (forts. nästa spalt)

Vad händer närmast?

- Nu reser vi ett stängsel runt fastigheten och börjar sanera huset på miljöfarliga ämnen, något som pågår under ett par veckor. Därefter sker den fysiska rivningen.

När kan Poseidon börja bygga ett nytt hus?

- Vi har begärt en planändring för fastigheten och enligt de besked vi fått kommer planarbetet att starta i mitten av 2009. Går allt som det ska kan planen finnas framme cirka ett år senare, och då kommer vi att ligga i startgroparna för att bygga.

Varför kan man inte låta personer bo i huset under tiden som planprocessen pågår?

- Det är inget bostadshus. Det är ett före detta församlingshem som rymmer tre mycket nergångna lägenheter. Resten, cirka 70 procent av ytan, är stora samlingslokaler i behov av renovering och som varken är anpassade till eller får hyras ut som bostäder. Att ställa i ordning de tre lägenheterna och hålla hela byggnaden försörjd med värme, el och vatten under tiden som planprocessen pågår, kostar långt mycket mer än vad vi skulle få i hyresintäkter. Kostnader som andra hyresgäster i Poseidon skulle få stå för, och det anser inte vi är rätt.

Har du någon förståelse för husockupanterna?

- Jag har stor förståelse för den frustration som många unga bostadslösa känner och vi försöker göra vad vi kan för att underlätta situationen. Bland annat genom Ungahem, ett samarbete mellan de allmännyttiga bostadsföretagen i Göteborg, som riktar bostäder till just ungdomar mellan 18 och 29 år. Men vi kan aldrig acceptera att någon bryter sig in i våra fastigheter. Man behöver inte ockupera ett hus för att komma till tals med oss eller stadens politiker.

35

---

³⁵ Bostads AB Poseidon: Pressmeddelanden: *Poseidon kommenterar avhysningen av husockupanterna* (forts. från föregående spalt)

2008-11-20 avslutas ockupationen av församlingshemmet som då har översatts av diverse aktörer, genom tidningar och tv-kanaler, liksom bloggar och forum på Internet. Församlingshemmets inhysande av ockupanter översatts även genom följande beskrivningar:

”Först tänkte man vad fräckt, det var ju vårt gamla hus. Sedan tyckte jag ju att det hade varit bra om det blev lägenheter, jag menar bostads-situationen är ju som den är och kunde man använda ett hus som fanns där och göra lägenheter så hade det väl varit jättebra. Så... Jag har väl alltid varit lite dubbel till ockupationer, å ena sidan, fast jag har ju också sysslat med civil olydnad i olika sammanhang när jag var med i fredsrörelsen så jag kan ju förstå det. Och just i det här fallet så var det nog bra att de diskuterade det här med lägenheter faktiskt. Att riva ett befintligt hus som kanske går att göra någonting åt, jag vet inte hur smart det var... Det hade ju kunnat bli ett föreningshus, ett allaktivitetshus”³⁶.

”Jag åkte förbi huset när det var ockuperat och tyckte att de gjorde en... alltså, det var aldrig fel. Jag undrade vad de som tog över huset hade för planer, det stod ju bara tomt. Hur kan man låta ett hus stå tomt?”³⁷

En översättning från 2008-11-20:

”Polisen borrade fram ockupanter

Ockupationen av det gamla församlingshuset i Gamlestaden i Göteborg tog slut på torsdagskvällen.

Polisen borrade sig genom en tjock betongvägg till ett skyddsrum, in till fyra ockupanter som greps och delgavs misstanke om brott.

---

36 Lasse Alerås

37 Lisbet Nordgren

- De misstänks för olaga intrång, säger Sten Gustavsson, talesman för polisen i Västra Götaland. Sedan ungdomarna identifierats och förhörts släpptes de. De fyra var de sista som gav upp av dem som ockuperat det gamla församlingshuset, som stått tomt i fem år. När polisen under eftermiddagen trodde att alla ockupanter till slut var borta, visade det sig att det i skyddsrummet bakom en låst dörr i källaren, satt ytterligare fyra och vägrade att gå ut.

Ockupanterna ville rädda huset och skapa bostäder. Ägaren, kommunalt ägda Poseidon, vill riva och bygga nytt. Aktionen startade den 8 november då ett 30-tal ungdomar tog sig in och tog över byggnaden.

- Vi har ingen annanstans att bo på grund av bostadsmarknaden i Göteborg, säger Maja Nilsson, en av dem som ockuperat huset. Hon säger att ungdomarna under ockupationens gång förgäves försökt få till ett möte med Poseidon.

- Det har inte gått, eftersom de tycker att vi begår ett brott, säger Maja Nilsson. Hon anser att det är ett värre brott att låta huset stå tomt år efter år medan ungdomar förgäves letar efter någonstans att bo.

Poseidon vände sig till polisen som försökte få ungdomarna att avbryta sin aktion. På torsdagsmorgonen kom ett par så kallade dialogpoliser, tog kontakt med ungdomarna och förklarade att de som ville kunde gå därifrån. Om en stund skulle annars en polisstyrka komma. Flera lämnade huset, enligt polisen och när polisstyrkan kom, försvann en grupp ockupanter upp på taket. Några av dem gick ner frivilligt så småningom andra ledsagades ner av polisen.

- Det finns inga uppgifter om våld, vare sig från demonstranter eller polisen, säger Sten Gustavsson. I det läget försökte 17 ungdomar rusa in i huset igen, förbi de avspärningar som polisen satt upp.

- De greps, misstänkta för ohörsamhet mot ordningsmakten, säger Gustavsson. Ingen är anhållen, inga personskador har heller rapporterats”³⁸.

---

³⁸ Aftonbladet: *Polisen borrade fram ockupanter*

”FÖRSAMLINGSHEMMET STORMAT!

Att Poseidon och kommunen vägrar dialog är under all kritik. Konsekvensen är nu att fredliga husockupanter hotas att gasas ut från sitt hus. Våldsanvändningen som används mot husockupanter som inte kräver något annat än att hus som inte används skall kunna brukas av de som behöver hus är ett hån.

Idag klockan tio stormades Församlingshemmet i Gamlestan. Flera personer befinner sig på husets tak. Ockupanterna har uppmanat folk att ta sig dit och protestera mot rivningen. Tomma hus är allas hus”³⁹.

På samma Internetforum som ovanstående representeras ockupationens avslutande genom olika skeenden och det framgår i texten att översättningen hämtas från motkraft.net:

”[15:14] Göteborg: Tre personer i skyddsrummet har sagt att dom kan gå ut om alla åtal läggs ner. Polisen går för tillfället inte med på kraven.

[14:57] Göteborg: Läget är fortfarande lugnt. En massa barn hänger runt och frågar polisen varför huset ska rivas och varför dom är där samtidigt som de stödjer ockupanterna.

[14:39] Göteborg: Polisen sätter nu upp staket runt huset. Det har också kommit in uppgifter om att ingen av de som befann sig i huset är gripna.

[14:26] Göteborg: Polisen hotar nu med att använda tårgas för att få ut de resterande ur huset. Alla fyra ockupanter på husets tak är dock nere och bortkörda. Ytterligare 17 personer har omhändertagits av polisen

---

³⁹ Ockupantscenen: *Torsdag 18 nov, FÖRSAMLINGSHEMMET STORMAT!*

sedan de, enligt polisen, skall ha försökt ta sig igenom avspärningarna runt huset.

[14:21] Göteborg: Ockupanterna kräver att kommunen anordnar ett möte mellan alla parter.

[14:17] Göteborg: Enligt GP finns det planer på att även (Precis som i Lund) Göteborgshuset skall rivas direkt efter stormningens genomförande. Även i Göteborg rör det sig om en större polisinsats.

[14:08] Göteborg: Alla fyra ockupanter är nere och bortkörda från taket. Banderoll börjar tas ner. Ockupanter i skyddsrum, poliser utanför som hotar med att gasa ut dom.

[13:52] Göteborg: Polisen börjar nu ta ner de fyra från taket. Tydligt fler ockupanter som stängt in sig i skyddsrummet.

[13:51] Göteborg: När polisen stormade huset befann det sig åtta personer där. Fyra har tagit sig upp på taket och polisen har nu tillkallat brandkår för att ta ner dem. Ett inbrytningsförsök gjordes tidigare idag, och polisen grep då 17 personer. Enligt polisen rubriceras inbrytningsförsöken som allvarigare brott än att bara befinna sig inom huset. Ett 50-tal aktivister står hela tiden utanför Församlingshemmet och protesterar mot polisinsatsen. Polisen har spärrat av området med kravallstaket.”⁴⁰

---

⁴⁰ Ockupantscenen: *Torsdag 18 nov, FÖRSAMLINGSHEMMET STORMAT!*

Präster ger stöd åt Församlingspiraterna

2008-11-20

STÖDUTTALANDE FÖR OKUPATIONEN AV FÖRSAMLINGSHEMMET I GAMLESTAN

Det f.d. Församlingshemmet på Holländareplatsen i Gamlestan har stått tomt sen det kommunala bostadsbolaget Poseidon köpte det för tre år sen. Huset har nu ockuperats av bostadslösa och andra starka människor i Göteborg. Dessa människor kallar sig Församlingspiraterna och har, förutom att rutsa upp huset, ordnat ett flertal kulturella arrangemang och barn och fritidsverksamhet.

Vi vill ge allt vårt stöd till Församlingspiraterna i deras kamp för bostad åt alla, inte bara de rika! Rivs huset så rivs inte bara en byggnad, utan även ett starkt försök till att skapa en bättre värld. I församlingar i hela Sverige finns ett starkt stöd för dessa Pirater, ni finns med i våra tankar och böner.

Till bostadsbolaget Poseidon riktar vi en önskan om att låta huset användas till det som det var tänkt, en mötesplats för alla!

Qla Zetterberg, församlingspedagog i Leksands församling
Håkan Tapper, Präst i Orsa Församling
Erik Isaksson, Sjukhuspräst i Lund
Johannes Noord, Präststuderande, Umeå
Kim Sanfridsson, Präst
Patrik 'Puff' Hammarbäck, prästkandidat i Västerås

41

2008-11-19 publiceras den insändare som Göran Olauson tre dagar senare (se s. 21-22) replikerar på:

”Låt de unga bo kvar i huset

Poseidon har beslutat riva det före detta församlingshemmet på Holländareplatsen, som nu ockuperas av ungdomar.

Om det nu finns så väldigt många ungdomarstuderande, som är bostadslösa och som kan nöja sig med att bo i dylika byggnader och faktiskt inte har råd att bo i nyproducerade hus, ser jag det i egenskap av

⁴¹ Motkraft: *Präster ger stöd.*

skattebetalare och i förlängningen delägare i denna fastighet, som en självklarhet att den i första hand skall hyras ut i befintligt skick till dem som så önskar.

Säkerställ brandsäkerheten och låt sedan ungdomarna själva dona på i fastigheten och ge dem i stället en rimlig hyra för vad de "får" för pengarna.

Hur många är vi inte som har bott under dylika förhållanden och det har inte gått någon nöd på oss. Dessutom är det fullständigt oacceptabelt att byggnaden stått tom i så många år och att människor samtidigt inte har någonstans att bo. Gun Ek⁴².

Ockupation i Göteborg: Bostad åt alla

november 19, 2008

Sedan lördagen den 8 november ockuperas ett gammalt församlingshem i Gamlestaden i Göteborg. Huset har stått tomt i 5 år och ägs sedan 3 år tillbaka av det kommunala bostadsföretaget Poseidon. Ockupationen är en del av den våg av ockupationer som svept över landet den senaste månaden, med ockupationer i Lund, Umeå och Malmö, som en protest mot den ohållbara bostadspolitik som förs.

43

⁴² Göteborgs-Posten, s. 26, 2008-11-19

⁴³ Rättvisepartiet Socialisterna – Göteborg: *Bostad åt alla.* (forts. nästa sida)

Hyresgästföreningen har beräknat att 15 000 nya lägenheter skulle behöva byggas i Göteborg för att stoppa bostadsbristen. Och med den ekonomiska krisen så anser inte byggföretagen att det är lönsamt för dem att bygga nya bostäder, allra minst för unga arbetare, studenter och andra låginkomsttagare.

Sedan ockupationen inleddes har ockupanterna blivit meddelade av polisen att Poseidon anmält dem för olaga intrång. Eftersom källardörren där ockupanterna togs sig in var olåst är det tveksamt om det skulle hålla i rätten. Polisen har även sagt att de anser att det är en politisk och inte polisiär fråga och tänker inte avhysa ockupanterna förrän rivning föreligger.

Än så länge har ingen representant från Poseidon hört av sig och det har inte varit någon dialog, även om detta varit ockupanternas främsta krav.

I material från frälsningspiraterna, som gruppen kallar sig, tas också nedskärningarna i kommunen upp:

” Vi tillhör en generation som växt upp med nedlagda fritidsgårdar och ständigt neddragna resurser till skolan. Vi är vana vid att själva skapa det vi vill ha och behöver.”

Redan nu har massvis med aktivitet pågått i huset, med bland annat filmvisningar, spelningar, poesiläsning och croquis målning. Responsen från grannar har enbart varit positiv och ett 50-tal namn har redan samlats in till stöd för ockupationen från grannar.

Även ett 20-tal ockupanter är nu boende i huset, som har både el, värme och varmvatten.

Stadsdelsnämnden kommer i dagarna ta beslut om rivning av huset. Två protester har redan hållits av ockupanterna utanför huset och samlat ett 70-tal personer. Om huset skulle rivas är redan nya ockupationer planerade. Som sades i en av söndagens manifestationer: Så länge det är bostadsbrist, så länge kommunen inte prioriterar ungas rätt att bo så kommer vi fortsätta ockupera hus! Vi ger aldrig upp är budskapet! Rättvisepartiet Socialisterna stödjer fullt ut husockupanterna och deras krav

Kim Holmstedt

44

---

⁴⁴ Rättvisepartiet Socialisterna – *Göteborg: Bostad åt alla*. (forts. från föregående sida)

2008-11-17 behandlas ärendet ”Rivningsanmälan för rivning av affärs-/kontorshus” av byggnadsnämnden.⁴⁵

2008-11-16 översätts församlingshemmet enligt följande beskrivning:

Huset på Holländareplatsen i relativt gott skick!

Idag har jag varit på besök hos Frälsningspiraterna som huserar i det ockuperade församlingshemmet på **Holländareplatsen** i **Gamlestan**.

Då jag ju går en utbildning till fastighetsvärd (nej **INTE** fastighetsskötare!) som jag gått 2/3 av gick jag runt med en av piraternas talespersoner och tittade på fastigheten som enligt **Bostads AB Poseidon** är utdömd för boende.

Här dokumenterar jag det jag såg.

Fjärrvärmeundercentral: I nästan perfekt skick. Nästan nya don, pumpar och mätare som såvitt jag kan avgöra fungerar perfekt. Alla värden låg som de ska i ett hus som inte är högre än tre våningar och alla motorer till pumparna gick som de ska utan mankemang. Jag har sett undercentraler i betydligt sämre skick lite varstans i stan kan tilläggas.

Elektricitet: En hel del som är gammalt. Mycket verkar ha suttit sedan sextio-sjuttioalet, men när det kommer till trefasininstallationerna verkar det av kabelkonstruktionerna och dragingarna att döma vara gjort för mellan fem och tio år sedan. Huvudsäkringarna nya moderna knivsäckringar som fungerar som de ska, jordskena stabil och bra kopplad. Dock måste det till nya vitvaror.

Vatten: hittade inte huvudledningen, men till/frånloppsroren i taket verkar ha dragits om för mellan fem och tio år sedan. Vattnet fungerar i hela fastigheten.

Byggnadens allmänna skick: här är fönstren den stora svaga punkten. Det rör sig om gamla vridfönster med horisontal axel. Fönsterbågarna respektive fodren är slut på flera ställen. En trolig sättningsskada i källaren, dock inte allvarlig. Några golv uppbilade och inte omlagda. En vägg vid en rörstam på tredje våningen uppbilad och inte lagad, dock utan några synliga fukt/rötskador.

Troligen inga svamp- eller rötangrepp. Ingen lukt av mögel i källaren.

46

---

⁴⁵ Bygglövararkiv, handling daterad 2008-11-17

⁴⁶ Arbetarperspektiv: *Huset på Holländareplatsen i relativt gott skick!* (forts. nästa sida)

Slutsats: Huset är inte i tillnärmelsevis så dåligt skick som de beskrivit i media. Inget är livsfarligt, men givetvis är inte huset i det skick det är i nu lämpligt att bo i. Dock: att låta det stå som det har gjort i fem år kan knappast vara något annat än tjänstefel från bolagets/kyrkans (som ägde det innan) sida. Med en ytterst liten pengainsats hade det idag kunnat vara ett fullt acceptabelt hem för anspråkslösa hyresgäster som inte kräver lyx eller stora lägenheter.

Det senaste jag hörde var att det ska rivas i morgon. Sorgligt helt enkelt. Tack i alla fall till Frälsningspiraterna för det vänliga bemötandet och för guidningen!

Under strecket:

Eftersom den kära **Nationella Insatsstyrkan** varit i huset och övat har de såklart slagit sönder en hel del inventarier. Rester av flashbang-granater, lösplugg samt färgmarkeringar här och där. Det klart roligaste var dock de tre kängsulmärken på en innerdörr som öppnades inåt. Dock inga skador på vare sig dörr, lås eller karm. Någon i Insatsstyrkan har alltså misslyckats med att sparka in en vanlig sketen fanerad trädörr... Gött att veta att ens skattepengar går till en "elitpolisstyrka" som inte lyckas fota in en sådan dörr. Klenta jäklar.

47

2008-11-16, samma dag som ovanstående dokument publiceras, översätts församlingshemmet och dess ockupation även genom:

”Poseidon ska riva trots protesterna

GÖTEBORG: Bostad ska vara en rättighet - inte ett privilegium. Det säger ockupanterna av församlingshemmet på Holländareplatsen. Men Poseidon står fast vid beslutet att riva huset.

Sedan en vecka tillbaka ockuperar ett 20-tal personer mellan 20 och 30 år trevåningshuset i Gamlestaden. Huset har stått tomt i fem år och ägs sedan tre år tillbaka av Poseidon. Ägarens tanke var att bygga om huset till åtta lägenheter, men ganska snart ändrades planerna. Renoveringsbehovet var så stort att Poseidon i stället beslutade att ansöka om rivningslov och bygglov för ett helt nytt, större hus med plats för fler lägenheter.

Ockupanterna vill att huset bevaras och används till bostäder och kulturhus.

- Huset är perfekt för ett aktivt socialt boende som inte behöver vara

---

⁴⁷ Arbetarperspektiv: *Huset på Holländareplatsen i relativt gott skick!* (forts. från föregående sida)

så dyrt. Allt behöver inte vara hög standard, säger Jon Erik Andersson, en av ockupanterna.

Tillsammans med Cajsa Sjöblom och Nicolas Gallardo visar han oss runt i huset. De små rummen i bottenplan används som sovrum. Liggunderlag och sovsäckar ligger utspridda på golven. En säng, som skänkts av några grannar, finns i huset.

På andra våningen ligger köket där all mat lagas gemensamt. Jon Erik Andersson pekar mot ett rum där planer finns på att bygga ett bibliotek.

- Och här inne håller kulturföreningen till, säger han och visar in oss i byggnadens största rum. Där har redan ordnats filmvisning för barn och planer finns på allt från poesikvällar till kaféverksamhet och inbandy. I rummet intill förbereds en poesiutställning.

Ockupanterna är studenter, arbetare och arbetslösa med bostadsfrågan som gemensam nämnare. Varken Cajsa, Jon Erik eller Nicolas har haft ett förstahandskontrakt på en lägenhet. I stället har de varit inneboende, sovit hos kompisar eller haft andra- eller tredjehandskontrakt och betalat höga hyror. De är kritiska till bostadspolitiken i Göteborg och tycker att det borde byggas billigare bostäder.

- Varför byggs bara bostäder till dem som redan har både pengar och bostad och inte till oss som inte har pengar, säger Cajsa Sjöblom.

Ockupanterna har bildat en hyresgästförening och vill börja betala hyra och el. De hoppas att få till stånd ett möte med Poseidon i morgon.

Göran Olausson är distriktschef på Poseidon och säger att han har full förståelse för problemet att hitta bostad.

- Ockupationen sätter strålkastarljus på en besvärlig situation. Men man kan inte bryta sig in och tro att man får kontrakt. Om Poseidon skulle tillåta ungdomarna att vara i huset, måste vi samtidigt ansvara för deras säkerhet, säger han.

Ockupationen ses som ett "olaga intrång" och har blivit ett ärende för polisen. Samtidigt försöker Poseidon skynda på kommunens beslut

om rivningslov. Däremot avstår de ifrån att försöka frysa ut ockupanterna genom att till exempel stänga av el, värme och vatten.

- Om elen bryts kanske de skulle tända stearinljus och göra öppen eld. Vi vill inte göra något som ökar risken att vistas i ett hus som saknar bra utrymningsvägar. Vi hoppas ockupationen får ett odramatiskt slut där ingen kommer till skada, säger Göran Olausson⁴⁸.

2008-11-15 sprids en översättning av ockupationen via Internet, affischer och flygblad enligt följande:

*Det f.d. Församlingshemmet på Holländareplatsen i Gamlestan har stått tomt sen det kommunala bostadsbolaget Poseidon köpte det för 3 år sen. I lördags gick vi in i huset och bosatte oss. Vi trivs fantastiskt. **ALLT funkar. varmvatten, el, kök, duschar, toaletter, värme, nödutgångar, ventilation.** Förutom boende vill vi använda huset till barn- och fritidsverksamhet, kultur och studieverksamhet. Vi håller på att göra i ordning filmrum, café, bibliotek, mediaverkstad, musikstudio och mycket mer som kommer människorna i området till nytta.*

*Att låta ett sånt här fint hus stå tomt när bostadsbristen är så stor är maktmissbruk. Nu vill Poseidon och kommunen följa upp det maktmissbruket med ett ännu större. **De vill riva huset på måndag.** Det är vansinne! Huset är i jättebra skick. Och även om de bygger ett nytt hus med bostäder så kommer dessa vara onödigt dyra och vi har en lång vinter framför oss då många verkligen behöver bostad. Att riva ett fungerande hus är inte bara onödigt och orsakar grannarna massa besvär, det är också ett hån mot miljön och ett gigantiskt slöseri med kommunens resurser. Allt för att kunna bygga nytt och hyra ut dyrt eller sälja, något som knappast kommer förbättra situationen för unga och fattiga i Göteborg.*

49

Göteborgs stad bryter mot lagen genom att inte ha en fungerande bostadspolitik. VI tar hand om deras problem. Nu vill de slänga ut oss på gatan. Vi vill vara kvar i huset och utveckla det demokratiskt. Vi känner oss ha stort stöd i detta av de boende i Gamlestan. De har hjälpt oss med möbler, namninsamling, mat och idéer. **DET är en levande stad och ett demokratiskt samhälle. Att riva ett fungerande hus och slänga ut folk på gatan är det inte!**

KOM TILL HUSET PÅ HOLLÄNDAREPLATSEN I GAMLESTAN OCH VISA DITT STÖD. TILLSAMMANS KAN VI STOPPA RIVNINGEN! NEJ TILL MAKTMISSBRUK! FÖR ETT MÄNSKLIGARE SAMHÄLLE OCH BOSTAD ÅT ALLA!

/ Församlingspiraterna

50

”Under tiden passerade jäkligt mycket folk, inte bara ockupanter utan grannar och tillresta. Vi hade bland annat öppet hus under några av dagarna. Allt som allt passerade under de två veckorna ungefär 300-400 personer, utöver de som ockuperade. Grannar kom med allt möjligt, vi hade sagt att folk gärna fick komma på besök och de började komma med en massa olika saker, tv, radio, kuddar och mycket annat.

Poseidon kom dit, eller ja, två personer från Poseidon kom dit, och vi pratade. En av dem var samarbetsvillig och en av dem var ett rövhål. Men de polisanmälde ingenting. Polisen kom också dit och kollade. Men ingen politiker ville prata med oss, vi kommunicerade bara med polisen och media under ockupationen.

Vi ockuperade det eftersom, ett hus som står så centralt i Göteborg, man kan ju välja vilken vinkel man vill ha på det hela men vår vinkel var att byggnaden i sig var intressant eftersom den var så central och så pass brukbar. Det var en lite mer altruistisk anda, huset i sig spelar

⁴⁸ Göteborgs-Posten, s. 12, 2008-11-16

⁴⁹ Motkraft: *Stoppa rivningen av församlingshemmet.* (forts. nästa spalt)

⁵⁰ Motkraft: *Stoppa rivningen av församlingshemmet.* (forts. från föregående spalt)

inte så stor roll, vi ville rikta ljuset på att huset fanns, att det var stort och centralt och tomt! Och dessutom, att Poseidon är 50 % privat och 50 % statligt och om Sverige som välfärdsland, om det råder bostadsbrist och ändå står tomma hus. De kan inte låta det stå tomt! Men de kunde inte försvara att det stod tomt samtidigt som de inte ville hyra ut det. Så de rev det. Jättelöjligt. Hela området genomgår en gentrifieringsprocess där de ska bygga massa nya hus och då blir det konstigt om de har gamla hus med billigare hyra än de nya dyra. En spekulering från deras sida.

Men det har varit fler ockupationer sedan dess. Göteborg som stad borde erbjuda sina studenter och ungdomar till exempel ett ungdomshus. Det behövs verkligen ett ungdomshus i Göteborg, ett som är självstyrt av ungdomarna...

De vill kalla oss ungdomar, media. Men under ockupationen var inte en jävel under 20 år, var går gränsen för ungdom? Jag hade trott vid 15 någonstans, men nä, de väljer att kalla oss ungdomar men det var människor upp till 35-40 år som var med och ockuperade huset. Men det kan ha med livsstilen att göra, det finns någon sorts normativ standard där ungdomar är sådana som ännu inte kommit in i boxen, som inte börjat jobba 8-16.”⁵¹

”Det var på en helg, en lördag eller söndag, som de ockuperade det. Vi hörde det på nyhetssändningarna och då åkte jag och en kollega till mig dit och pratade med ungdomarna som ockuperade huset. De hade hängt banderoller på huset. Vi resonerade med dem utanför och uppmanade dem att lämna byggnaden och efter ett visst resonemang lovade de att göra så. De behövde ha några timmar på sig för de hade släpat dit en massa pryttlar som de skulle ta med sig därifrån. De lovade att de skulle avveckla det, vilket de inte gjorde. Polisen hade varit där då, natten innan tror jag de hade varit där också, och gjort någon

---

⁵¹ Fred

form av polisanmälan, polisen gjorde en egen anmälan. Så den var redan gjord då fast det visste inte vi förrän på måndag morgon när jag vände mig till polisen och de sa att det fanns redan en.”⁵²

---

⁵² Göran Olauson

Fem ockupationer på en vecka

”Någonting har hänt efter att det varit helt dött i 15 år”

**Varför betala för lyan när det bara är att hitta en tom och flytta in?
Över Sverige drar nu en trend av husockupationer.**

– Någonting har hänt efter att det varit helt dött i 15 år, säger Jan Carle, sociolog vid Göteborgs universitet.

Men ”squattingen” kan stå ockupanterna dyrt.

Just nu har aktivister tagit över en fastighet i Gamlestad. Det är den femte ockupationen i Sverige på drygt en vecka.

– Det är otroligt många på kort tid, säger Jan Carle, som studerat fenomenet.

FÖRKLARINGEN ÄR bostadsbristen, samtidigt som hus står oanvända, enligt honom.

– Det är en protest mot att hus står tomma medan ungdomar inte har någonstans att bo.

Hur många fastigheter i Göteborg som i dag står tomma är oklart, men

”Det är en protest mot att hus står tomma medan ungdomar inte har någonstans att bo.”

inom det kommunala beståndet rör det sig om ett femtiotal.

DET GAMLA församlingshuset i Gamlestad tillhör sedan 2005 kommunala Poseidon och ska nu rivas.

Göran Olausson, distriktschef för Poseidon i Kortedala, menar att arbetet redan pågår.

– Vi vill få ockupationen avslutad, så att huset kan rivas. De kan inte vara kvar där, brandrisken är för stor, säger Göran Olausson.

Poseidon har också polisanmält ockupanterna för olaga intrång.

TEKST: PETER JOHANSSON
FOTO: CHRISTINA BLOM

Helena och Adam har tillsammans med ett tjugotal andra ockuperat det gamla församlingshemmet på Holländareplatsen i Gamlestad.

Det här gäller:

- I Sverige rubriceras en husockupation som olaga intrång och kan ge böter eller, om brottet är grovt, upp till två års fängelse. Dock måste fastighetsägaren göra polisanmälan.
- Reglerna skiljer sig mellan olika länder. I till exempel Nederländerna, där husockupation kallas ”squatting” och är en hel rörelse, är ockupationer lagligt om fastigheten stått oanvänd i minst ett år.

Fattiga ungdomar hoppas på gratis boende

NYINFLYTTADE. Huset har stått oanvänt i fem år. I lördags flyttade ett tjugotal ockupanter in i lokalerna, där de nu både bor och ordnar aktiviteter som bio och teckningskurser.

– Bostadssituationen har försämrats. Det har blivit svårare och dyrare att hitta

en lägenhet och ungdomarna har blivit fattigare, säger Helena, en av ockupanterna.

GRUPPEN som tagit över huset vill använda det till bostäder och aktivitetshus, något de hoppas att Poseidon ska låta dem göra – gratis.

– Ockupationerna är ett tecken på att ungdomar reagerar på bostadsbristen, säger Adam.

Ockupanterna menar att det i Göteborg finns mängder av tomma lokaler, ofta centralt i staden och i bra skick.

– Många har stått orörda

i årtal, säger Helena och pekar ut en öde butiklokal ett stenkast därifrån.

OM GRUPPEN tvingas lämna fastigheten flyttar de vidare till någon av de tjugotal tomma hus de redan har koll på.

PETER JOHANSSON
peter.johansson@metro.se

2008-11-11 presenteras översättningen:

”För en god sak

Göteborg upplever nu en gammal hederlig husockupation. Det är ett tomt tvåvåningshus på Holländareplatsen i Gamlestan som tagits över av ett gäng ungdomar som kallar sig Frälsningspiraterna. Även om det namnet mer associerar till en militant väckelserörelse handlar det om ungdomar som normalt skulle avfärdas som tillhörande slagsmålsvänstern, fast utan slagsmål. Men ungdomarnas lite naiva protest ska inte bara viftas bort.

Anledningen till den - den skriande bostadsbristen för unga - är ett reellt problem som varken regering, kommunledning eller byggmarknad lyckats fixa.

Hela landet har sedan minst ett decennium en bostadsmarknad i kris. Det visar sig genom att ungdomar tvingas bo kvar hos mamma och pappa mycket längre än tidigare generationer. Enligt SCB:s minskade antal lediga lägenheter i hela landet mellan 2002 och 2007.

I en storstad som Göteborg är det ännu värre. Där räcker inte de lediga lägenheterna ens till dem som växer upp där eftersom inflyttningen utifrån regionen är så stor. Till det kommer flyktingströmmarna från världens orosområden. I flera år har bristen på studentlägenheter i Göteborg varit på alla läppar. En stad som vill locka till sig begåvade ungdomar, och det vill alla städer, måste ju kunna erbjuda dem någonstans att bo.

Men om studenterna har svårt att hitta lägenhet är det ännu värre för vanliga arbetarungdomar. Värst är det för arbetslösa unga och för dem som har utländska namn. Orsaken är helt enkelt att det har byggts för få små lägenheter och de som har byggts har blivit för dyra. Den förra socialdemokratiska regeringen misskötte bostadsbyggandet och sköt problemen framför sig. När alliansen tillträdde för två år sedan förvärrade den krisen genom att strypa subventionerna till nyproduktionen för att i stället klämkäckt utropa att var och en skulle få möjlighet att köpa sin bostad. Nu var det inte många som ville det och dessutom är ju problemet att det finns för få hyreslägenheter, inte att medborgarna brinner av ägandebegär till dem som redan finns.

Resultatet av bostadsbristen i Göteborgsregionen är absurd: 39000 personer sökte de 62 lägenheterna i höghuset på Sahlins terrass i Mölndal. När Wallenstam ledigförklarade 30 nya lägenheter vid Liseberg hörde 37000 av sig. Vad som retar de unga är förstås att ingen bryr sig om problemet. De tvingas flytta runt som fångar på rymmen och ett andrahandskontrakt är numera synonymt med trygghet.

Göteborgs stads webb är som ett slag i ansiktet på en bostadssökande. Under rubriken Bygga &Bo står:

”Göteborg erbjuder dig ett brett utbud av boendeformer i skiftande miljöer.”

Framtidsutsikterna är dystra. Bortsett från finanskrisen spår Boverket i sin senaste prognos att bostadsbristen för unga kommer att bli ännu värre i hela riket när de barnrika 90-talskullarna börjar flytta hemifrån. Nu talas det om bostadsbrist i städer som Kalix och Luleå. De etablerade politiska partierna har misslyckats totalt. De har inte levererat det som ungdomarna förväntat sig att vuxensamhället ska sköta.

Husockupationen i Gamlestan är så klart olaglig men ett stabilt demokratiskt samhälle ska tåla lite civil olydnad. Om ungdomarna lämnar rivningskåken utan våldsamer har de faktiskt gjort nytta med sin aktion.”⁵⁴

En aktör berättar att:

”... man hade ju full förståelse för att de ockuperade det, det stod ju bara där, tomt.”⁵⁵

”Vi brukade diskutera huset med frågor som ’Varför står det tomt egentligen? Vad tror du händer?’ Vi fruktade att det fanns en risk att det skulle rivas”⁵⁶, förklarar en aktör.

---

⁵⁴ GT, s. 2, 2008-11-11

⁵⁵ Informant T.

⁵⁶ Informant H.

Göteborg: Ockupanter kräver möte med bostadsbolag och politiker

2008-11-09

Ockupationen av Församlingshemmet i Gamlestan, Göteborg, är nu inne på sin andra dag. Frälsningspiraterna har under dagen öppet hus med folkkök och fika. Senare i kväll väntas spelningar av lokala artister och samkväm.

Huset, som rymmer flera lägenheter och samlingsutrymmen ägs av bostadsbolaget Poseidon, som låtit det stå tomt sedan det köptes av Svenska kyrkan 2005. Flera boende i området har tittat förbi och uttryckt sitt stöd och sin glädje över att huset kommer till användning.

Poseidon gjorde på söndag eftermiddag en polisanmälan mot ockupationen.

Frälsningspiraterna deklarerar dock att man har för avsikt att stanna fram tills dess att man har fått till stånd ett möte med representanter från Poseidon och kommunfullmäktige.

-Den bostadspolitik som förs i dag är ohållbar. Folk utan arbete, svenskt efternamn eller möjlighet att köpa en bostadsrätt stängs ute från bostadsmarknaden. De centrala delarna av stan fylls av svensk medel- och överklass medan vi andra förpassas till ytterområden och osäkra tredjehandskontrakt. Vi tänker inte stå och se på när segregationen ökar och vi kräver att politikerna och allmännyttan tar sitt samhällsansvar!

Poseidon och kommunfullmäktige är välkomna att besöka oss för att komma överens om mötestid. Allmänheten är välkomna att titta förbi på en kaffe och delta.

Bostad åt alla!

/ frälsningspiraterna 2008

57

En aktör översätter församlingshemmet och ockupationen enligt följande:

---

⁵⁷ Motkraft. *Göteborg: Ockupanter kräver möte med bostadsbolag och politiker.*

”Vi tyckte att det var bra men var samtidigt rädda att det skulle leda till att det revs. Men vi tyckte att principen att ockupera var bra. Även sättet de gjorde det på var bra; de bjöd in folk att komma och hälsa på, det var alkoholfritt... Det var en happening just då. Till och med mina föräldrar som bor på Öland hade hört det. Det var spännande. Det kändes som att det ökade grannsämjan, folk gick dit och lämnade möbler, det var nog ingen som tjurade över att huset ockuperades. Jag var inne i huset under ockupationen och gick runt och tittade. Då tänkte jag att var i bättre skick inuti än vad jag hade trott och tänkte att det vore synd om det revs. (...) Jag tyckte huset egentligen var ganska fult men gillade att det var udda, ett annorlunda inslag i Gamlestaden, i stadsbilden, där bland byggnaderna. Den gav en känsla av att Gamlestaden var lite mer okontrollerat, lite vilt. Den gjorde att Gamlestaden kändes lite opolerat... levande skulle man kunna säga”⁵⁸.

2008-11-09 görs följande översättning:

”Trötta på bostadsbristen

- Ungdomar ockuperar församlingshem: "Politikerna måste lyssna"

GÖTEBORG. De har fått nog av bostadsbristen.

I går ockuperade runt 30 ungdomar ett gammalt församlingshem på Holländareplatsen i Göteborg.

- Vi hoppas att politikerna ska uppmärksamma oss, säger Linda Svedlund, 22.

Det är full aktivitet i tvåvåningshuset. Husockupanterna har redan börjat planera vad de vill använda byggnaden till.

- Vi vill bo här och vi vill även ordna olika kulturevenemang och konserter, säger Nicolas Gallardo, 23. Han är student precis som många andra i gruppen som kallar sig för Frälsningspiraterna församlingshemmet. Nicolas började plugga i Göteborg för fyra månader sedan och har redan tvingats flytta tre gånger. Om två veckor är han bostadslös igen.

---

⁵⁸ Informant S.

"Politiker tar inte ansvar"

- Politikerna tar inte sitt ansvar. De tillåter studenter att flytta hit även om det inte finns någonstans att bo, studentlägenheterna är också dyra.

Enligt Nicolas och Linda finns det många byggnader som står tomma i stan samtidigt som människor inte har någonstans att bo.

- Det är orättvist. Det här är ett jättefint hus, säger Linda.

Enligt henne fanns det inget annat val än att ockupera huset för att få politikerna att ta tag i bostadsfrågan.

- Vi hoppas på en dialog med kommunen. Om vi inte kan få det här huset kanske vi kan få ett annat, säger Linda.

Plats för 40-50 personer

Hon tror att 40-50 personer skulle kunna bo i det gamla församlingshemmet. Dessutom finns det plats för både gästrum, scen och kafé.

- Vi kan sköta byggnaden och renovera rummen. Men vi har inte råd att köpa huset, säger Linda.

Ungdomarna tänker stanna tills de blir utslängda. I dag ska de ha öppet hus och bjuda in grannarna för att berätta om aktionen.

Polisen kom till platsen i går kväll och ockupanterna är anmälda för olaga intrång.

- Vi försöker få fram vem som äger huset och gör inget agerande i natt, säger Michael Holberg, inre befäl i Kortedala.⁵⁹

2008-10-07 beslutar byggnadsnämnden i Göteborg:

... att bifalla rivningslov för rivning av församlingshem/bostäder på Gamle-
staden 7:22.⁶⁰

---

⁵⁹ GT, s. 22, 2008-11-09

⁶⁰ Protokoll Göteborg Byggnadsnämnd 2008-10-07

Bostads AB Poseidon presenterar en översättning av församlingshemmet genom en ansökan med rubriken:

”Rivning av byggnad. Återställande av mark (gräsplantering)”⁶¹.

---

⁶¹ Bygglovarkiv: handling daterad 2008-10-07

2.1.3. 2008-11-08 – 2004-11-27

”Vi var villiga att bygga om först, anpassa huset, men det är ju en prislapp på det naturligtvis. Men vi hittade ingen intressent, de vi hade först backade ur så mot den bakgrunden fattade vi beslut om att ansöka om rivningslov och det var ju inte på något sätt självklart att vi skulle få det. Stadsmuseet motsatte sig rivning och ansåg att huset hade kulturhistoriskt värde och även stadsbyggnadskontoret, hade jag en känsla av, var motståndare till att vi skulle riva. Hur som helst krävdes att det gjordes en antikvariatisk [sic] utredning om detta”⁶².

Den antikvariska utredning som åsyftas i ovanstående text är *Gamlestaden 7:22 – Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov*, se bilaga 5.

Byggnadsnämndens beslut att bifalla rivning föregås av SDN Kortedalas översättning av församlingshemmet enligt följande:

Göteborgs Stad
Kortedala

Protokoll 7/08
Stadsdelsnämnden
Sammanträdesdatum
2008-08-12

§ 116 Dnr 0333/08

Yttrande till byggnadsnämnden angående Rivningslov för rivning av församlingshem/bostäder (fd Nylöse församlingshem), på Gamlestaden 7:22, Holländareplatsen 4-6

Föreligger tjänsteutlåtande daterat 4 augusti 2008.

Stadsdelsnämnden beslutar

att som eget yttrande översända tjänsteutlåtande daterat 4 augusti 2008 till byggnadsnämnden samt tillstyrka att Bostads AB Poseidon beviljas rivningslov.

Nämnden beslutar vidare

att anteckna ett yttrande från (kd), (m), (fp), (s) och (v). /:3

Paragrafen förklaras omedelbart justerad.

63

Det yttrande som SDN Kortedala i ovanstående bild beslutar att värva lyder:

---

⁶² Göran Olason

---

⁶³ SDN Kortedala: Protokoll SDN Sammanträde 2008-08-12: Protokoll 7/08 §116 *Yttrande till byggnadsnämnden angående Rivningslov för rivning av församlingshem/bostäder (fd Nylöse församlingshem), på Gamlestaden 7:22, Holländareplatsen 4-6*

10. Yttrande till byggnadsnämnden angående Rivningslov för rivning av församlingshem/bostäder (fd Nylöse församlingshem), på Gamlestaden 7:22, Holländareplatsen 4-6, dnr 0333/08

Bostads AB Poseidon vill riva gamla Nylöse församlingshem som ligger vid Holländareplatsen. Huset har stått tomt under relativt lång tid och det är inte ekonomiskt möjligt att bygga om. Att bygga nytt – till exempel billiga ungdomsbostäder – ser förvaltningen som positivt. Inför de stora förändringar som planeras i Gamlestaden kan nybyggnation vid Holländareplatsen bli ett värdefullt inslag i stadsdelens förnyelse. Stadsdelsnämnden tillstyrkte ansökan om rivning.

Beslut

SDN Kortedala beslutade att tillstyrka Bostads AB Poseidons ansökan om rivningslov. En enig nämnd ställde sig också bakom ett yrkande enligt följande:
Den byggnad som kommer att ersätta den aktuella byggnaden bör smälta in i omgivningen så långt det är möjligt. Vi ser gärna en byggnad i trä i stil med övriga landshövdingehus i området. Vi ser också gärna att den senaste energi- och miljötekniken används för att bygga klimatsmart.

64

De två senast redovisade dokumenten (numrerade 109 och 110) utgör SDN Kortedalas översättningar av tjänsteutlåtandet diariefört 0333/08 utfärdat 2008-08-04. Denna aktör utgörs av följande tre spalter och fotnotshänvisning ges på efterföljande sida:

---

⁶⁴ SDN Kortedala: Sammanträde 2008-08-12: Snabbprotokoll: Ärendenr. 10: *Yttrande till byggnadsnämnden angående Rivningslov för rivning av församlingshem/bostäder (fd Nylöse församlingshem), på Gamlestaden 7:22, Holländareplatsen 4-6, dnr 0333/08*

Tjänsteutlåtande

Utfärdat 2008-08-04
Diarienummer 0333/08

Gemensam service

Arne Karlsson/Kortedala/Göteborgs Kommun
Telefon 031-365 30 30, Fax 031-365 30 07
E-post: arne.karlsson@kortedala.goteborg.se

Yttrande till byggnadsnämnden angående Rivningslov för rivning av församlingshem/bostäder (f.d. Nylöse församlingshem), på Gamlestaden 7:22, Holländareplatsen 4-6

Förslag till beslut

Stadsdelsnämnden Kortedala föreslås besluta

att som eget yttrande översända detta tjänsteutlåtande till byggnadsnämnden samt tillstyrka att Bostads AB Poseidon beviljas rivningslov.

Sammanfattning

Ärendet

Bostads AB Poseidon har hos byggnadsnämnden begärt rivningslov för f.d. församlingshemmet i Gamlestaden. Stadsbyggnadskontoret har begärt in stadsdelsnämndens yttrande innan ärendet föreläggs byggnadsnämnden.

Bakgrund

Den aktuella byggnaden uppfördes 1958 som församlingshem för Nylöse församling. I samband med att församlingen beslutade flytta sitt församlingshem förvärvades fastigheten 2005 av Bostads AB Poseidon. Syftet med förvärvet var att förhindra att fastigheten skulle utnyttjas för verksamheter som kunde motverka de insatser för stadsmiljön som görs av fastighetsägarna i Gamlestaden i samverkan med bl.a. stadsdelsförvaltningen. Vid förvärvet var det oklart hur fastigheten skulle användas i framtiden. Byggnaden står sedan flera år tom.

Inledningsvis planerade Poseidon att bygga om till bostäder. Bygglov för ombyggnad till 8 hyreslägenheter beviljades i februari 2006. Vid projekteringen visade det sig att en ombyggnad skulle bli betydligt mer komplicerad än beräknat och att en ombyggnad till bostäder inte skulle vara ekonomiskt försvarbar. Poseidon utredde även en ombyggnad som skulle omfatta både bostäder och lokaler. De analyser och kalkyler som gjordes visade på att även ett sådant alternativ skulle sakna ekonomisk bärkraft.

Slutsatsen från Bostads AB Poseidon blev att man önskar riva befintlig byggnad och uppföra ett nytt yteffektivt och ändamålsenligt flerbostadshus på platsen. Från Poseidons ägare finns ett uttalat önskemål om att bolaget bygger ungdomsbostäder. Om rivningslov beviljas kan ca 20 ungdomsbostäder uppföras vid Holländareplatsen.

Stadsbyggnadskontorets förslag

Stadsbyggnadskontorets förslag är att byggnadsnämnden ska vägra rivningslov och att byggnaden bör bevaras på grund av dess och kringliggande bebyggelses kulturhistoriska värde.

Inlämnade synpunkter

Som grund för sin bedömning har stadsbyggnadskontoret inhämtat synpunkter från olika håll:

- Bostads AB Poseidon har lämnat ett utförligt underlag med motiv för sin ansökan om rivningslov samt redovisning av de kalkyler och analyser som gjorts. Bolaget har även lämnat in en ansökan om planändring.
- Ett kulturhistoriskt underlag har beställts från en fristående konsult. (Anna Kraus från företaget NAI Svefa) Hon konstaterar inledningsvis att Holländareplatsen ingår i Göteborgs bevarandeprogram. Motivet för bevarande är att "bostadskvarteren tillsammans med de anslutande industrianläggningarna är ett värdefullt dokument som visar en viktig del av Göteborgs industrihistoriska utveckling" samt att "stadsplanen (upprättad 1913 av Albert Lilienberg) är mycket tidstypisk. De områdesbestämmelser som gäller innehåller inga rivningsförbud men kommunen har möjlighet att neka rivningslov med hänvisning till att byggnaden bör bevaras. Bostadskvarteren runt Holländareplatsen började byggas redan på 1910-talet och färdigställdes under 1920-talet. Uppförandet av en offentlig byggnad dröjde ända till 1958 då Nylöse församlingshem byggdes. Under 1970- och 1980-talet revs delar av bebyggelsen och nya hus byggdes. Därmed förlorade församlingshemmet sin funktion som rumsslutande volym. Konsultens slutsats är att församlingshemmets uppförande innebar att stadsplanens intentioner fullföljdes enbart i begränsad omfattning och att församlingshemmet inte representerar någon egentlig kunskaps- eller upplevelsemässig funktion som är relaterad till stadsplanen. En eventuell rivning och nybyggnation bedöms därmed inte påverka Holländareplatsens funktion som källa till kunskap och upplevelse avseende Albert Lilienbergs stadsplan. Kommunens antikvarie understryker bevarandeprogrammets funktion att bevara bebyggelse och miljöer så att man ska kunna följa samhällets utveckling och visa olika tiders sätt att lösa bebyggelseproblemet, skilda grupperns boendeförhållanden, näringslivets förändringar samt utvecklingen inom teknik, arkitektur och stadsbyggande. Han drar slutsatsen att församlingshemmet väl uppfyller den formella grunden för en byggnad som enligt Plan- och bygglagen ska bevaras och skyddas mot förvanskning
- Göteborgs stadsmuseum som representant för Kulturförvaltningen säger i sitt yttrande att församlingshemmet är en byggnad med hög kvalitet både materiellt och i sitt formspråk. Vidare att det är en god representant för folkhemmets offentliga byggnader och att det tillsammans med Medborgarhuset och Gamlestadsskolans högstadium utgör 1950-talets arkitektoniska tillskott till stadsdelen. Slutsatsen i yttrandet är att byggnaden har så stora värden att en rivning inte kan accepteras.

Förvaltningens övervägande

Det ingår inte i stadsdelsförvaltningens uppdrag eller kompetensområde att göra professionella bedömningar om kulturhistoriska värden. Förvaltningens ställningstaganden görs istället utifrån sociala aspekter och vad som kan anses gynna stadsmiljön och utvecklingen av stadsdelens framtida bärkraft.

Inledningsvis kan nämnas att förvaltningen under lång tid samarbetat med föreningen fastighetsägare i Gamlestad för att utveckla stadsdelsmiljön och öka tryggheten i

området. Förvaltningen har också aktivt medverkat i översikts- och detaljplaneringen för Gamlestad. Tillsammans med bl.a. Bostads AB Poseidon har förvaltningen diskuterat möjligheterna att skapa billiga bostäder i Gamlestad, bl.a. för att tillgodose behovet av ungdomsbostäder. Förvaltningen välkomnar därför ett sådant tillskott vid Holländareplatsen.

Som framgår av underlagen i ärendet har församlingshemmet stått tomt under relativt lång tid. Eftersom en ombyggnad till bostäder inte är ekonomiskt möjlig och eftersom möjligheterna att hyra ut lokaler i området bedöms som små finns en uppenbar risk att byggnaden kommer att förbli tom och gradvis förfalla.

Inför de stora förändringar som planeras i Gamlestad ser förvaltningen goda möjligheter till att en nybyggnation vid Holländareplatsen kan bli ett värdefullt inslag i stadsdelens förnyelse. Förvaltningen bedömer att platsen med närliggande småbutiker och restauranger/caféer samt närheten till den blivande knutpunkten vid Gamlestadstorget skulle kunna utvecklas till en attraktiv mötesplats enligt intentionerna i den fördjupade översiktsplanen för området.

Förvaltningen föreslår därför att stadsdelsnämnden tillstyrker Bostads AB Poseidons ansökan om rivningslov.

STADSDELSFÖRVALTNING KORTEDALA

Lars Brickzén
Stadsdelschef

Arne Karlsson
Planeringschef

⁶⁵ SDN Kortedala Handlingar: Nr 10(a) Tjänsteutlåtande, Utfärdat 2008-08-04, Dnr: 0333/08: *Yttrande till byggnadsnämnden angående Rivningslov för rivning av församlingshem/bostäder (f.d. Nylöse församlingshem), på Gamlestad 7:22, Holländareplatsen 4-6* (nothänvisningen avser högerspalt s. 42 samt båda spalter s. 43)

Göran Olauson värvar Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov och nämner en situation då han blev kontaktad av en privatperson som kritiserade Bostads AB Poseidons hantering av församlingshemmet: ”Då hänvisade jag till denna utredning som visade att församlingshemmet inte följer intentionerna i den stadsplan som Albert Lilienberg upprättade 1914 och som fastslår att en eventuell rivning och nybyggnation inte påverkar Holländareplatsens funktion som källa till kunskap och upplevelse”⁶⁶.

I Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov rekryteras Göteborgs bevarandeprogram från år 2000, *Göteborg. Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse – Ett program för bevarande*. I bevarandeprogrammet nämns under rubriken ”Landshövdingehus m.m.” församlingshemmets tillkomst: ”1957 kompletterades bostadsområdet med ett ’Medborgarhus’ och samma år tillkom församlingshemmet vid Holländareplatsen”⁶⁷.

Församlingshemmet beskrivs i bevarandeprogrammet enligt följande:

”Nylöse församlingshem, kv 7:22

I 1910-talets stadsplan för Holländareplatsen ingick en offentlig byggnad men först 1957 fullföljdes planen. Då uppfördes ”Nylöse församlingshem” efter ritningar av N Hansson. Det är en tvåvåningsbyggnad med koppartak och fasader av rött tegel”⁶⁸.

I bevarandeprogrammet framgår även att Holländareplatsens bostadskvarter skyddas enligt ett äldre bevaringsprogram: *Värdefulla miljöer 1985*, ett program som översätter Holländareplatsen utan att omtala församlingshemmet:

---

⁶⁶ Göran Olauson

⁶⁷ s. 12 Stadsbyggnadskontoret/Göteborgs Stadsmuseum (2000)

⁶⁸ s. 14. a.a.

”Gamlestaden

Landshövdingehus, Holländareplatsen m.m.

Bostadsområde från 1910- och 20-tal. Området är beläget i direkt anslutning till SKF:s industriområde. Det omfattar landshövdingehus, skola och medborgarhus”⁶⁹.

År 2006 togs *Fördjupad översiktsplan för Göteborg - Bagaregården och Gamlestaden* fram och under rubrikerna Analys av planområdet; Kulturmiljö; Objekt och områden upptagna i kommunens bevarandeprogram berättas att:

”1957 kompletterades bebyggelsen med ett medborgarhus samt ett församlingshem. I samband med att trafikmotet vid Gamlestadstorget byggdes revs delar av de västra kvarteren. Bevarade kvarter byggdes till stor del om på 1980-talet och fasaderna förändrades genom tilläggsisolering och nya fönster. Helhetsmiljön är kulturhistoriskt värdefull, trots förändringar i fasader. Bostadskvarteren tillsammans med de anslutande industrianläggningarna visar på en viktig del av Göteborgs industrihistoriska utveckling. Stadsplanen med oregelbundna storgårdskvarter och platsbildningar är mycket tidstypisk och är mycket värdefulla att bevara”⁷⁰.

2006-04-18 behandlar byggnadsnämnden ärendet ”Ansökan om ändring från församlingshem till lägenheter i flerbostadshus” som Bostads AB Poseidons sökt.⁷¹

”Under tiden som byggnaden stod tom var polisen i behov av en lokal med lägenheter och trapphus där de kunde öva och de fick lov att ha

---

⁶⁹ s. 198, Stadsbyggnadskontoret (1985)

⁷⁰ s. 42. Fördjupad översiktsplan för delar av Bagaregården - Gamlestaden. (2006)

⁷¹ Bygglovarkiv, handling daterad 2006-04-18

utbildning i byggnaden. Med förbehållet att de inte fick sparka in dörrar och härja runt. Jag tror att i början hade vi inte rivningslov utan det stod bara tomt så de fick lov att låna det och öva på men de fick inte ha sönder kåken. Det hade de inte heller. Men vi informerade hyresgästerna runt omkring, för man kunde ju bli livrädd om man såg piketbilar där. Polisen hade väl sina bussar där på utsidan och så kommer folk med hjälmar och grejer och hela det där paketet så klart att folk undrar vad det är. De var väl där under ett par månader eller något sådant, tror jag⁷². (För en annan översättning av polisens övningar se s. 32, fotnot 46.)

”Jag har hört att det ska finnas en gammal stadsplan och att tomten enligt stadsplanen var upplåten åt någon form av offentlig byggnad, så den måste ha ändrats för att Poseidon skulle ta över för det var därför som andra kyrkor och andra församlingar kunde höra av sig för det betraktades som någon form av offentlig byggnad⁷³.

Göran Olauson förklarar att när församlingshemmet år 2005 bytte ägare till Bostads AB Poseidon utredde bolaget möjligheten till att göra bostäder: ”Det ritades och projekterades och då visade det sig att huset var tekniskt komplicerat, bärningsmässigt var det komplicerat och konstruktivt ganska udda. Att det dessutom var en samlingshall på övervåningen med väldigt högt i tak krävde att man var tvungen att bygga loft så att en viss del gick i två våningsplan med sovrum på loftvåningen samt viss yta hade dubbel takhöjd. Det gjorde det hela knepigt, måtten var sådana att det blev väldigt lågt i tak och det blev inga bra lösningar. Rent arkitektoniskt blev det inga bra lägenheter av det. Det där vände och vred man på i flera vändor men sen gjorde man en kalkyl på det och då visade det sig att produktionskostnaden skulle vara likvärdig med nyproduktion

---

⁷² Göran Olauson

⁷³ Tor Ekwall

och då var lägenheterna inga bra lägenheter. Och i det sammanhanget så funderade vi på; vad ska man hitta på med det här huset?⁷⁴.

”Att vi köpte det från första början var ganska självklart, äger man ett hus som ligger i anslutning, som känns som att det ändå hör ihop, då är intresset ganska stort för att man ska köpa det och få en effektivare förvaltning. För vad som händer när ett hus ligger i direkt anslutning, som det gör här, så smittar det av sej på vårat. Om den andra fastighetsägaren skulle ha en lägre engagemangsnivå på sina fastigheter, än den som vi tycker att man ska ha, så smittar det av sig. Så om en sådan här fastighet blir till salu är det klart att det blir intressant att köpa. Det var viktigt för bolaget att huset inte kom till skada mot bakgrund av de intentioner som finns med Gamlestaden och att man ville försäkra sig om att den verksamhet som skulle flytta in i huset skulle passa intentionerna⁷⁵.

Bostads AB Poseidon tog år 2001 initiativ till att skapa föreningen Fastighetsägare i Gamlestaden, en förening som är en aktör i nätverket, och bakgrunden till föreningen beskrivs genom att:

”Gamlestan för ett antal år sedan hade ett ganska skamfilat rykte och ett av Poseidons uppdrag är att lyfta de stadsdelar där vi verkar, det är ett önskemål som bolagets ägare har⁷⁶.

En aktör översätter samma område genom:

”Den gamla vaktmästaren, som tyvärr dog i diabetes för 10 år sen, berättade att innan Gamlestaden rustades upp och sanerades på 70-80talet, det var gjort strax innan jag började, då upplevde han det som mera ogästvänligt och mera oroligt. En och annan incident har inträffat under

---

⁷⁴ Göran Olauson

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

åren. Ett och annat inbrott. Det hände att det, under begravningskaffet, att det kunde komma obehöriga in. Det var en punkt där vi fick bli mer och mer restriktiva, det gör vi här också när vi har uthyrningar”⁷⁷.

Göran Olauson värvar rapporten *Trygga, säkra, attraktiva stadsdelar. En utvärdering av lokala partnerskap mellan fastighetsägare* genom att räkna över ett exemplar. I denna beskrivs bland annat den process som genomfördes under föreningens första år, vilken:

”... gick ut på att förankra föreningen och dess ambitioner för stadsdelen på ledande politisk nivå i kommunen. Bland annat bjöd föreningens presidium in och mötte fastighetsnämndens, byggnadsnämndens och trafiknämndens presidier, det vill säga de ledande politikerna och förvaltningschefen. I den processen var det till stor hjälp att den inbjudande parten också var VD för ett av kommunens största bolag. Föreningens projektledning arbetade också på ett medvetet sätt upp ett eget nät med kontaktpersoner bland tjänstemännen på varje relevant kommuncentral förvaltning. Ytterligare en förankringsväg in i den kommunala världen stod stadsdelschefen i Kortedala för, i och med att Lars Brickzén deltog i föreningens styrelsemöten och i de diskussioner som ägde rum där”⁷⁸.

Göran Olauson förklarar vad han menar är fördelarna med föreningen: ”För att få med sig fastighetsägare. Om attraktiviteten ökar i ett område så ökar också värdet på de fastigheter som ligger där. Det är det som kan vara drivkraften. Om man tittar på en bostadsrättsinnehavare är det så att om Gamlestaden blir ett bättre ställe att bo på så ökar också värdet på lägenheten. Så det finns många skäl till att man bör vara med. Och vi, som är en så stor aktör och en av de stora drivkrafterna i det här, vill ha

---

⁷⁷ Tor Ekwall

⁷⁸ s. 41, Holmberg (2009)

med oss alla. Vi har gjort en hel del saker genom åren som har påverkat Gamlestaden positivt.” (...) ”Om vi är många som jobbar med frågorna så blir vi en stor påverkansgrupp och är man en stor påverkansgrupp så kan man få med sig andra kommunala aktörer som Park- och Natur, Trygg och Vacker stad och... Och så kan det bli så att om vi satsar pengar gemensamt, när vi är fastighetsägare, så kan vi också locka till oss pengar från andra aktörer. Exempel på detta är upprustningen av torget på Holländareplatsen, det gjordes när församlingshemmet fanns kvar”⁷⁹.

Upprustningen av torget beskrivs av föreningen Fastighetsägare i Gamlestaden enligt följande:

”Problem: En förfallen och dåligt upplyst plats dominerad av bilparkering, förvuxna buskar och höga stängsel.

Åtgärder: Ny markbeläggning i kullersten, fasadhängd belysning, bilparkeringarna har getts en mindre framträdande plats, bänkar, träd. Parken har röjts, en fotbollsplan med högt stängsel har tagits bort, en ny, öppen park har anlagts och lekplatsen har rustats upp”⁸⁰.

”Utanför församlingshemmet fanns en fotbollsplan, lekpark och gräsmattor men det har rustats upp på Holländareplatsen och ser nu inte likadant ut. På Holländareplatsen var man ju lite nära gatulivet. Ibland hände det saker, jag kan ju berätta att under en period så använde polisen våra lokaler för att spana på någon som de hade ögonen på i ett hus i närheten och det hände då och då att man såg en razzia men så var det inte jämnt”⁸¹.

---

⁷⁹ Göran Olauson

⁸⁰ s. 44, Holmberg (2009)

⁸¹ Tor Ekwall

”Idag ser gården annorlunda ut, förr var det bara gamla hus, det var verkligen som en gård då. I parken var det ett litet hus, ett en- eller två-våningshus. Det vi minns som barn var att de tog porrbilder där inne för ibland hittade vi porrblaskor utanför, om det stämmer vet jag inte, porrblaskor fanns där men om de tog porrbilder där inne vet jag inte. Vad gjorde det huset där? Det fanns där när vi flyttade dit men hur länge vet jag inte”⁸².

Bostads AB Poseidon översätter sitt köp av församlingshemmet i ett pressmeddelande enligt följande:

”Poseidon köper fastighet i Gamlestaden

Bostads AB Poseidon köper fastigheten Gamlestaden 7:22 av Göteborgs kommun och Göteborgs Kyrkliga Samfällighet. Den totala köpeskillingen är 3 400 000 kronor och tillträdet beräknas ske den 1 augusti 2005.

Fastigheten, som ligger vid Holländareplatsen i Gamlestaden, har tidigare fungerat som församlingshem till Nylöse Kyrka. Byggnaden uppfördes 1958 och innehöll ursprungligen fyra lägenheter samt lokaler. Idag återstår en bostadslägenhet, övriga har kontoriserats. Totalt är den uthyrningsbara ytan 556 kvadratmeter.

- Det är inte klart hur vi kommer att använda fastigheten, men Poseidon äger redan 1 096 lägenheter i Gamlestaden, vilket är drygt 30 procent av det totala antalet lägenheter i stadsdelen. Vi tittar regelbundet på strategiska förvärv för att fortsatt kunna verka för en positiv utveckling av boendemiljön, säger Olle Lundgren, chef för Affärsstöd.

Den totala köpeskillingen är 3 400 000 kronor, varav 720 000 kronor avser förvärvet av fastigheten från Göteborgs kommun och 2 680 000 kronor avser förvärvet av byggnaden från Göteborgs Kyrkliga Samfällighet”⁸³.

---

⁸² Lasse Alerås

⁸³ Bostads AB Poseidon, *Poseidon köper fastighet i Gamlestaden*

En näringsidkare vid Holländareplatsen översätter försäljningen av församlingshemmet:

”Kyrkan ville sälja huset och annonserade i tidningar att man kunde komma med bud. I annonsen angavs sista datum för anbud och att det skulle vara stängda bud. Jag ville köpa och anlidade en firma som kostade mig 15 000kr för att få en värdering av huset. Jag vet att det var mellan fem och tio andra personer som var och tittade och också var intresserade. Jag träffade också chefen på Poseidon, han som var ansvarig för det. Sen la jag ett bud på 5,5 miljoner. Men det var ett smutsigt spel, man behöver tydligen ljuga om affärer. Jag frågade Poseidon om buden men chefen sa att det var hemligt. Jag hade velat flytta affären dit och göra i ordning huset och fixa det fint. Men som man säger ’krokodilen äter fisken’. Sen stod det tomt tills det kom folk och invaderade det, kanske två år efter köpet. Men jag varken har eller säger någonting emot Poseidon, de är bra, de är snälla mot oss”⁸⁴.

2004-11-27 rapporteras i Göteborgs-Posten under rubriken *Dyra lokaler tvingar kyrkan att sälja* att Svenska kyrkan behöver sälja en del prästgårdar och församlingshem som kostar mer i underhåll än vad de genererar i intäkter. ”I dagarna säljs (...) Nylöse församlingshem till den som lämnar högst anbud”⁸⁵.

---

⁸⁴ Informant D.

⁸⁵ Göteborgs-Posten, 2004-11-27, s. 22

2.1.4. 2004-11-27 – 1957-10-08

Tor Ekwall som idag är komminister i Nylöse församling berättar att församlingen successivt flyttar ut under år 2003 efter att det nya församlingshemmet, beläget i direkt anslutning till Nylöse kyrka, färdigställs. Den officiella invigningen äger rum 2004-03-14 men församlingen fortsätter att ha tillgång till det tidigare församlingshemmet i ungefär ett halvår eller ett år därefter, vilket Tor Ekwall menar är praktiskt då det händer att post som ska till dem kommer fel och hamnar i det gamla huset. Men ”vi hade i praktiken inget med det huset att göra då, vi hade ju redan inrett oss i det nya då, det var ungefär i februari-mars som vi flyttade ut.” Han förklarar att det är först under sommaren eller hösten 2004 som de lämnar ifrån sig nycklarna och berättar att dessförinnan, ”någon gång under våren eller försommaren samma år var jag inne i huset för sista gången, bland annat på övervåningen i de tomma salarna och hade någon sorts tack och farväl till huset”⁸⁶.

Tor Ekwall berättar att när han kom till församlingshemmet i mitten av 1980-talet hade alla som bodde i huset flyttat men ibland kunde ungdomar som praktiserade i församlingen låna bostad där: ”Jag började praktisera, gjorde lite inhopp på söndagar, innan jag var färdig präst, 1984-85, det var första gången som jag tittade in i det gamla församlingshemmet. Sedan fick jag ett längre vikariat, ett praktikantjobb som började i september 1985. Då var huset i allra högsta grad församlingshem och pastorsexpedition”⁸⁷.

Historien bakom församlingens flytt översätts enligt följande:

”Dåvarande biskop Bo Giertz var och visiterade Gamlestads församling, någon gång 1963 eller 1964, och påtalade att det var ostrategiskt att vi hade uppdelat kyrka på ett ställe och församlingshem på ett annat. Dis-

kussioner har alltså pågått sedan långt tillbaka, långt innan jag kom hit, om att flytta Nylöse kyrka till mera central plats i Gamlestaden. Det var länge huvudalternativet; att flytta kyrkan dit där gamla församlingshemmet låg på Holländareplatsen, till ett mer centralt läge i Gamlestaden, närmare spårvagn och bussar och mycket annat. Och jag har fått berättat för mig att någon lyckades hitta någon planlösning, men så föll det på en enda person i arbetsgruppen som satte sig emot och då gick luften lite ur. Då började man istället arbeta utifrån att flytta församlingshem och expedition till kyrkan. Det blev så för där kunde man hitta en lösning som ingen var emot.

Sen handlade det också om att hitta en köpare för det gamla församlingshemmet och helst hade vi ju sett att det var en annan församling och det var många invandrarförsamlingar som hörde av sej på den tiden. När Vårfrukyrkan flyttade till Allhelgonakyrkan så fick en serbisk församling ta över, den församlingen var en av många som hörde av sig till oss, det var många som frågade oss om de kunde få ta över det gamla församlingshemmet. Men eftersom det drog ut på tiden, med alla ansökningar, alla planer och alla tillstånd så hann de alltid ordna något under tiden. Så när allt var klart återstod bara Poseidon”⁸⁸.

En annan översättning av flytten lyder:

”Församlingshemmet låg där det låg. Eftersom vi inte var ett socialkontor så det var bra när vi flyttade, det blev mycket tydligare efter att vi flyttat att det var ett församlingshem och inget socialkontor. Att flytta diskuterades i många omgångar. Det fanns många förslag, det diskuterades till och med att rulla kyrkan på trästockar till Holländareplatsen. Men inget av det genomfördes, det var mera fantasi än möjlighet. Men man kan bli förvånad när folk talar om att det skulle vara svårt att hitta till kyrkan för att den ligger en bit utanför, om jag vill till kyrkan så spelar det inte så stor roll var den ligger, jag tar mig dit ändå. Och om jag

---

⁸⁶ Tor Ekwall

⁸⁷ Ibid.

---

⁸⁸ Tor Ekwall

inte vill till kyrkan så spelar det heller ingen roll var den ligger... Men ingen väg är för lång när det gäller att ta sig till Willys och det ligger ännu längre bort, men dit går en folkström, dit hittar man. (...) Jag hade en ganska stark känsla av att det var skönt att flytta från det gamla församlingshemmet till det nya, det var en vinst. (...) Men församlingsverksamheten var en stor verksamhet och det var befogat att huset låg så centralt när alla medborgare hade ärenden dit. Vi hade ju hand om den statliga folkbokföringen”⁸⁹.

”Nylöse kyrka ligger ju väldigt off medan Holländareplatsen är mycket mera i centrum. Och det tänkte jag när jag började jobba då alltså direkt efter studenten, att egentligen skulle man ju ha kyrkan här. Det hade ju varit det smartaste, mitt i gytret, men... Det blev aldrig så”⁹⁰.

”Sen har det alltid funnits och det kommer fortfarande att höras, synpunkter på att det hade varit bättre om vi hade haft kyrkan på någon mer central punkt i Gamlestaden, däremot inte nödvändigtvis på Holländareplatsen men det förekom alltså att folk hade svårt att hitta dit, däremot var det en del som visste var Nylöse kyrka låg. Så när det gäller att hitta till platsen var det inte säkert att det var bättre på Holländareplatsen. Det fanns och finns fortfarande ett portvalv utåt Brahegatan som är huvudgatan i Gamlestaden, det är där som den mesta trafiken har gått och det är därför många aldrig hade gått till Holländareplatsen”⁹¹.

Tor Ekwall pekar på en bild av församlingshemmet ur en bok [samma bild som ö.h. s. 84, se bilaga] och berättar att det var så det såg ut ända in i det sista:

”Det blev aldrig ombyggt, det ända är att vi hängde ut kyrkans flagga, den som är gul och röd med en krona i mitten, den hängde vi ut genom

ett av fönstren. Vi försökte markera att det var ett församlingshem som hörde till kyrkan. Men det visade sig väcka en oanad energi hos folk som man inte visste fanns. Det var en del fasadklättrare som roade sig med att klättra upp och ta ner den. Två saker har vi drabbats av, det var dels fasadklättrarna och sen hade vi en period när det stals kopparrör, det har nästan alla kyrkor drabbats av”⁹².

”Ska jag vara ärlig så tror jag inte att huset är särskilt saknat i sig själv utav någon av oss. Det tror jag Lisbet Nordgren kan intyga. Det ser liksom inte så roligt ut, det liknar inget församlingshem. Vårt nya församlingshem är mer likt hur man bygger församlingshem idag, på ett lite mer familjärt sätt, det gamla huset var inte familjärt. Vi hade de här olika våningarna, vi hade det här stora lite ödsliga”⁹³.

”Församlingshemmet var ett tråkigt hus fast köket var bra där uppe. Huset hade en tråkig stil och det var alldeles för stort för att vara ett församlingshem, det fanns alldeles för mycket utrymme. Och det var byggt förvånansvärt sent för att bli så... Ibland var det befogat med så stora utrymmen men det var inte ofta. Varje jul hade vi en stor julfest, det var pampigt och då var det bra med det stora köket. Det var dans kring granen i den stora salen och mat”⁹⁴.

”Den kanske allra största fördelen med flytten är att vi har kyrkan och allt på ett och samma ställe. Och man fick inte någon riktig hemkänsla i den typen av församlingshem, alltså utseendet på det här nya församlingshemmet matchar bättre. (...) I ärlighetens namn kan man säga att vårt församlingshem var ett stilbrott, det kan jag själv tycka, rent arkitektoniskt smälte det inte riktigt in i miljön. Men ett av våra närmaste grannhus revs och fyrvåningshus i gult tegel byggdes, så vi var ju inte

⁸⁹ Lisbet Nordgren

⁹⁰ Lasse Alerås

⁹¹ Tor Ekwall

⁹² Tor Ekwall

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Lisbet Nordgren

det enda som bröt stilen men övriga var alltså renoverade landshövdingehus. Den yta där församlingshemmet byggdes hade alltså stått tom i över 40 år, jag har sett fotografier från slutet av 1910-talet när hyresgästföreningen hade sitt stora första utomhusmöte på exakt den plats där församlingshemmet blev bebyggt. I 40 år stod det obebyggt innan det blev församlingshem, sen började samtalen om att antingen fylla på det med en kyrka eller flytta det igen. Allting här har tagit lång tid. Sen tog det alltså fem år för Poseidon och det behövdes alltså en ockupation för att de skulle ta beslut”⁹⁵.

”Det är väl preskriberat nu men en gång gömde vi en flyktingfamilj där genom diakonin, egentligen fick man inte det men... Kyrkoherden flyttade ut sitt kontor över en helg och familjen kunde flytta in. Det var en familj som hade det väldigt svårt och de bodde där länge. När de flyttade in var barnen fem och sex år gamla och de går nu på gymnasiet. De bodde där i slutet av 1990-talet och början av 2000-talet. Men det hela slutade lyckligt, att de kunde flytta in där blev den familjens räddning. Diakoner får inblick i mycket”⁹⁶.

Tor Ekwall visar en bild på församlingshemmet [samma bild som ö.h. s. 84, se bilaga] och pekar de nedre fönstren till höger på den södra fasaden: ”... där kan man se fönstren, de satt ganska högt upp och där nere har vi haft barnsalar. Och här bredvid var nåt förråd som vaktmästaren hade och där någonstans ställde vi in grejer kommer jag ihåg, massor med ljus och annat. Sen har vi huvudvåningen, där vid gavelfönstret var det pastorsexpedition, så var det nog 1985 och ett bra tag. Och bakom expeditionen, på den norra sidan, var arkivet som vi fick ägna mycket tid att tömma 1991 när folkbokföringen flyttade över till lokala skattemyndigheten. Sen hade vi kvar en del för släktforskarna men vid millennie-

---

⁹⁵ Tor Ekwall

⁹⁶ Lisbet Nordgren

skiftet datoriserades det, då gallrade vi ut det sista och flyttade bort de sista kyrkoböckerna. Även efter 1991 hade vi en del för släktforskning. Men de där fastighetslängderna krävde ganska stora utrymmen. Men vi hade aldrig något från före år 1951, då Nylöse blev kyrkobokföringsdistrikt, så ringde någon om saker från före 1951 lärde jag mig St Paulis telefonnummer utantill för alla de böckerna fanns där. Så vi behövde egentligen inga jätteutrymmen. Vi var alltså kyrkobokföringsdistrikt innan vi blev församling. Sen hamnade allt mer nere i källaren. Där stod vagnar på hjul med massor av såna där små lappar där det stod personnummer, ett namn och uppgifter. Allt det där fick vi gallra ut. Men det var gjort en bra bit innan vi flyttade ut”⁹⁷.

”Det rummet som vi hade som personalrum har också varit bostad en period, likadant det högst upp. Där fanns också en säng, där man kunde sova över, på den tiden, sen kom en bestämmelse om det här med brandsäkerhet och annat och det blev mera restriktioner, man behövde tillstånd för att få sova över, det gjorde jag då jag skulle ha julottan i Nylöse. Så vi hade alltså sängplatser i huset. Ett år hade vi en ungdomsledare som hade sitt rum där uppe och åtminstone en av musikerna hade arbetsrum högst upp. Det var så pass stort att hon en gång hade hela sin familj med föräldrar och tre syskon boendes hos sig, det fanns så pass mycket plats. Men det var alltså lite utrymme för dem. Så var det fram till 2003 sen började vi rymma ut och flytta över till det nya. (...) Jag försöker leta i mina minnen, men det är på nåt sätt sen vi lämnade huset, ännu mer sen det försvann, så har det på nåt sätt kommit bort ur minnet och det kanske skvallrar om att det aldrig blev så där riktigt hemkänsla”⁹⁸.

---

⁹⁷ Tor Ekwall

⁹⁸ Ibid.

”Vi hade en lite besvärlig sidoutgång i källarvåningen, det var väldigt viktigt att den var låst när vi hade begravningskaffe och dopkalas och annat i huset för det kunde alltså hända att någon kom åt och öppnade den och så stod det olåst efteråt. Sen brukade vi också ta in en del varor och annat genom den, på källarplanet, östra gaveln. (...) Längst bort i huset var nåt litet arkiv eller förrådsrum, sen var det en lång korridor och så hade vi ett rum, jag vet att det var konfirmandsal sedan gjordes det om till samtalsrum och grupprum där vi hade studiegrupper. Och vi gjorde även om det någon gång mellan 1985 och 2000 då vi satte in ett altare så vi kunde ha små enkla andakter. Vi hade även middagsböner, det kunde användas det som reservutrymme för Nylöse kyrka. Det var ett par skjutdörrar mellan det rummet och stora samlingsalen så kunde man öppna skjutdörrarna och göra om stora samlingsalen och det lilla rummet till ett gudstjänstrum. Så vid ett par tillfällen när Nylöse kyrka har varit stängd för renovering och annat så har vi kunnat fira gudstjänster i församlingshemmet och enkla andakter, till exempel inför påsken. Annars var det mest stora salen, och det var väldigt högt i tak. Fönstren är ju inte påfallande stora på bilden, man får tänka sig att det var mycket större inuti. Vi hade också vikväggar, så vi kunde dela upp det här rummet. De sista åren användes det mest för barnverksamhet, det höll vi igång in i det sista. Det fanns en syförening de första åren jag var här. Julfester och annat har vi haft där. Vi har till och med haft bröllop i den stora salen, sånt har vi fått göra i perioder när Nylöse kyrka varit stängt, två bröllop kommer jag ihåg att jag hade där uppe. Då hade vi den gamla altartavlan, vi hade bord, det i den lilla salen flyttade vi över, man kunde ställa upp befintliga stolar som en liten kyrksal”⁹⁹.

”Våra tjänster byttes om flera gånger så jag hann sitta i flera olika rum, både när jag var praktikant sedan blev jag präst där 1988 och under tiden hade jag olika rum. (...) Saker och ting flyttades om under mina år, jag

---

⁹⁹ Tor Ekwall

vet inte exakt hur det var just då. Men kopieringsapparaten, då fick man alltid gå ner i källaren för att ta kopior. Sen hade vi ett rum där det hade varit barnverksamhet, Lisbeth Nordgren hade barngrupper i salen på nedre våningen, där stod fortfarande leksaker och skåp, så hon har lite äldre minnen än jag”¹⁰⁰.

Lisbet Nordgren började som församlingsassistent år 1982 och minns att hennes första intryck var att det var ett jättestort hus. Det var ingen som bodde i huset då men hon minns att det fanns ungdomsgrupp i lägenheten högst upp där de hade ett fotorum då. Lisbet var bland annat var aktiv i barngrupperna och berättar:

”Lokalen var halvvägs under jorden, jag tyckte alltid att det var dumt, under jorden. Vi hade en egen ingång, en trappa ner på sidan av huset. Barngruppen varierade väldigt, det var aldrig jättestort men vi hade alltid något. Men vi hade inte bara barngrupp utan även en kvinnogrupp, det var en internationell kvinnogrupp, detta var på 80talet, där vi kokade mat och lärde känna varandra. Verksamheten anpassades efter vad som försiggick i området och vad det fanns för behov. Om det var ensamstående mödrar kunde vi arbeta för att stärka gemenskapen i stadsdelen, man kanske kan säga att det var bland lite svagare grupper i samhället. Sen fanns det också en arbetsgrupp eller arbetskrets som bestod av äldre kvinnor som hade funnits och träffats under lång tid. De sydde och bakade och ordnade försäljning för att samla in pengar till Lutherhjälpen, som det hette på den tiden, men även till andra behjärtansvärda ändamål. Det var socialt nedtryckta kvinnor, många av dem lever inte längre. Tidigare har det även bött en gammal änka med två eller tre barn i huset. Hon styrde och ställde med hårda nypor i arbetskretsen, hon var den som organiserade arbetskretsen och var som en ledare där. Men det fanns många andra härliga personer också. (...) Men det var ingen verksamhet som kunde slå folk med häpnad, man ville ju annars gärna det

---

¹⁰⁰ Tor Ekwall

från olika håll, till exempel från kyrkorådet, men vi hade fullt sjå med de människor som kom. Man fick en sådan inblick i människors liv... Det var mycket människor som hade det dåligt ställt och mycket missbruk”¹⁰¹.

”Det fanns en bostad högst upp i huset, tre våningar upp på västsidan, där fanns också en bostad. På första våningen hade klockaren sin expedition där, och där hade tidigare varit bostad Och klockare i Göteborg är alltså en specialbenämning, det heter kyrkokamrer eller nåt annat, så det är inte alltså den gamla sortens klockare, utan är lite granna ansvarig för dom som inte är präster eller diakoner”¹⁰².

”Expeditionen var där kontoret var senare. Där var det mottagning på bestämda tider och varje gång var där två kanslistor, en präst om det kom någon och behövde hjälp, och så var det klockaren, klockaren var som en kamrer. Expeditionen var husets hjärta, med expeditionstider och allt som gick på”¹⁰³.

”På den tiden satt prästerna 2 timmar varje förmiddag, jag var inte präst då men fick hoppa in och lära mig, och jag tror att det var öppet en timme på onsdagskvällar. Det var rätt mycket att göra, personbevis och hindersprövning, eftersom vi hade så mycket invandrare så var det inte så lätta ärenden om man skulle hinderspröva, så det var folk som kom och gick”¹⁰⁴.

”Under det stora rummet på andra våningen låg alla våra arbetsrum och det var dem som vi hela tiden skiftade emellan, jag vet inte hur många gånger vi bytte rum sinsemellan, kyrkoherde, övriga präster, försam-

---

¹⁰¹ Lisbet Nordgren

¹⁰² Tor Ekwall

¹⁰³ Lisbet Nordgren

¹⁰⁴ Tor Ekwall

lingsassistenter, musiker och andra. Så vi har haft många olika arbetsrum där. Det skvallrar också lite om att ingen av oss blev riktigt hemma någonstans”¹⁰⁵.

”Min farsa dog år 2001 och då hade vi begravningskaffet i församlingshemmet men då hade de byggt om så det var inte riktigt samma. Den lägenhet vi bodde i till exempel var arbetsrum eller personalfikarum”¹⁰⁶.

Lasse Alerås beskriver hur han år 1958 fyller sju år och börjar i skolan. Under hösten samma år, efter att ha gått några månader i första klass, flyttar Lasse in i det nybyggda församlingshemmet tillsammans med sina föräldrar och sina elva respektive tolv år gamla systrar. Orsaken till att familjen flyttar in i församlingshemmet är pappans arbete som kyrkvaktmästare:

”Farsan städade, klippte gräset runt kyrkan och höll ordning på allt. Han var väldigt duktig och gick in för det han gjorde, var lojal och väldigt trogen i sitt arbete. Ibland när det var präster som inte klarade av konfirmander, vi hade en vet jag, då fick pappa sitta med som vakt för att hjälpa honom så det skulle vara ordning och reda. Och även mamma var engagerad, hon var med i kyrkoråd och var kyrkvård. Jätteofta var präster hemma och fikade, på expeditionen eller så”¹⁰⁷.

”På Hornsgatan fanns lite affärer. När jag kom hem på spårvagnen, så fick man stoppa i sig Stimorol eller tandkräm så det inte skulle lukta när man kom hem. Morsan stod alltid i fönstret, hon kunde aldrig somna innan jag kommit. De breda gatstenarna på den där lilla Hornsgatan, de hade man alltid att sikta på för att försöka gå rakt, ojoj... vilka minnen man får av att sitta o prata om det! (...) Församlingshemmet var både ett

---

¹⁰⁵ Tor Ekwall

¹⁰⁶ Lasse Alerås

¹⁰⁷ Ibid.

hem och en arbetsplats. För mig var det hemma men det var ju samtidigt väldigt konstigt för pappa var en sån där som alltid ställde upp, vi var på honom ibland om detta, det kändes som att folk kunde störa oss hela tiden. Jag vet att en gång när någon kom i något ärende så sa mamma: ”men ni får ju kontakta prästen” men personen svarade ”ja, men honom kan vi ju inte störa hemma” men oss var det tydligen ok att störa. Den känslan fanns emellanåt i familjen, att det var mängder av folk som hela tiden kom i ärenden som hade med jobbet att göra.

För oss var det en bostad men samtidigt en annorlunda bostad för den låg så officiellt och många människor blev berörda av huset och kom in. En positiv grej var att vi i familjesammanhang kunde använda oss av lokalerna och båda jag och mina systrar hade våra fester där, man kunde ta vägen någonstans med sina kompisar. Och när jag gick i fjärde klass började jag spela fiol av någon konstig anledning, då slängde mina systrar ut mej och jag kunde då stå i de där lokalerna och fila på den där fiolen... Just det här att vi kunde använda lokalerna var ju jättebra”¹⁰⁸.

Översättningen av området görs enligt följande:

”Gamlestaden på den tiden var ett ökänt tillhåll så när jag berättade för folk att jag bodde där så sa de ’äh, menar du, bor du i Gamlestan!’ Det var ett riktigt tillhåll på den tiden. På Holländareplatsen, på hörnan där församlingshemmet låg och den gatan som är som en backe ner, där låg det ett fik som vi kallade för raggarfiket, det blev en ostaffär sen och nu är det nog någon låsaffär. På raggarfiket var det väldigt mycket slagsmål och bråk, polisen var där ofta. Och i hörnet där var det någon slags bordell, så där var de ju också och röjde. Vi hade ju ingen tv de första åren utan vår spänning var att titta ut på lördagskvällar när polisen var där och härjade, till och med knivslagsmål som jag inte upplever var lika vanligt, det var ett riktigt tillhåll. Och det drabbade oss också, ibland fick vi ju hjälpa folk eller ibland var de inne hos oss och gömde sej i

---

¹⁰⁸ Lasse Alerås

källaren... Det var mycket såna där grejer. Mamma och pappa var båda sådana att kunde de hjälpa folk så gjorde de det. Det var ju ett socialt liv, inte bara på ont naturligtvis, det var ju på gott det här sociala livet men det var mycket sådant, det var inte bara ett hem, det var ett arbete också. För pappa var det så, jag menar för mig var det så att vårt hem var lite mer ’officiellt’ än andra hem eftersom vi bodde i församlingshemmet och det var tillgängligt på något sätt. Folk kunde känna att vi kunde hjälpa dem med olika saker. Så det var ett speciellt hem på det sättet. De sista månaderna jag bodde där så jobbade jag faktiskt där också. På den tiden var Gamlestaden en stadsdel för sej och där var mycket... Tonfisken var ju speciell och runt omkring var ju mycket speciellt i Gamlestaden. Jag bodde ju där länge men vågade bara gå in i Tonfisken en enda gång, man gick liksom bara inte in där. När de rev Tonfisken så mötte man ju folk som kom och undrade ’var i all sin dar ska vi köpa spriten nu när Tonfisken är reven?’ Men då visste ju vi vart man skulle gå istället så vi kunde ju tipsa dem om det, då blev de lugna. (...) Sen kom ju invandringen, och som jag kom ihåg det, inte säkert att det är sant, men som jag kommer ihåg det, så var det någon gård där det bodde mest finnar, för finnar var det jättemånga, sen kom italienare – jättemycket italienare, sen jugoslaver tror jag också, det var Gamlestan då. För mig var det, det var ju mycket snack om finnarna, jag hade en kompis som var finne, han åkte fast emellanåt, jag hjälpte honom då, sen var det italienarna, de var ganska roliga. Jag fick nog känslan att det var ganska ok, med dem”¹⁰⁹.

”Det var 3 bostäder i huset, det var farsan då som var kyrkvaktmästare, och så var det en diakonissa som man sa på den tiden. Så i den ena lägenheten bodde vi fem i vaktmästarbostaden som var en tvårummare. Diakonissans bostad utgjordes av en hall som var ett väntrum och en mottagningsrum och sen var det en tvåa innanför det. Ganska snart

---

¹⁰⁹ Lasse Alerås

tyckte hon att det blev ohållbart för oss att bo fem personer i en tvåa medan hon bodde själv. Så vi bytte. För oss blev det en trea med två hallar. Så var det från början. Längst upp var det en tredje lägenhet men där bodde folk bara periodvis, diakonissan var där ett tag annars har där också bott en präst, en diakon och någon tant. Det var bara vi som bodde konstant, ända tills 1970 eller 1971. (...) Diakonissan på den tiden var som en distriktssköterska. Diakonissorna var nästan alltid sjuksköterskor och hade mottagningar för folk så därför kom det ständigt in människor som behövde plåstras om eller hade problem på olika sätt, det var väldigt vanligt, diakonissorna var i princip distriktssköterskor som bodde där och hade mottagning där också. Av de, säg åtta diakonissor jag hade kontakt med var sex av dem väldigt goa, två var desto jobbigare. Men det var roligt.

När farsan pensionerades flyttade jag med mina föräldrar och bodde hos dem kanske en månad, sen sa den som var kyrkoherde då att ”vi skulle gärna se att du bodde kvar, om du har lust att göra det, så slipper det stå tomt”. Och det gjorde jag ju gärna då. På våren 1972 flyttade jag därifrån för att börja plugga i Uppsala¹¹⁰.

”När vi flyttade dit var huset så modernt i förhållande till all annan bebyggelse där. Idag var det ju inte det mista modernt när de rev det, men då! Då var det modernt. Det var väl gasspisar i de andra kvarteren men vi hade el och blandvatten. Folk runtomkring, i varje fall killar i min ålder tyckte att det var konstigt med det här nybygget. Folk tyckte att vi var lite bättre än andra som skulle bo så fint, det var lite diskussioner. Sen blev jag kompis med många och seden försvann ju det där. Men i början fick jag höra att ”tror ni att ni är nåt”, säger Lasse och skrattar. – Ja, huset var ju verkligen annorlunda i den bebyggelsen.

Som vuxen, när jag blev präst och träffade massa prästkollegor har jag väldigt ofta fått, ”ja just det, din mamma och hennes goda bullar, det

kommer jag ihåg” för jättemånga präster har snurrat runt där genom åren. Vårt hem var ett fikaställe för många människor tydligen, i alla fall en musiker som var där länge och jättemånga präster, det florerade gormånga präster där genom åren. Det är lite kul som sagt när jag fortfarande får höra att ’jag minns din mammas bullar’¹¹¹.

”Den fjärde juni 1959 stod församlingshemmet färdigt¹¹² och i Göteborgs stadsbyggnadskontors arkiv presenteras dess tillblivelse genom två dokument: 1958-06-10: Ansökan om byggnadslov¹¹³ och 1957-10-08: Ansökan om schaktningstillstånd.¹¹⁴

---

¹¹⁰ Lasse Alerås

---

¹¹¹ Lasse Alerås

¹¹² Tor Ekwall

¹¹³ Bygglovarkiv: handling daterad 1958-06-10

¹¹⁴ Bygglovarkiv: handling daterad 1957-10-08

3. RESULTAT & SLUTSATSER

I följande kapitel presenteras resultatet av fallstudien. Slutsatser dras parallellt med att vissa delar ringas in och lyfts fram utifrån dess förhållande till uppsatsens inriktning och frågeställningar. Redovisningen behandlar olika översättningar och associationer som församlingshemmet skapat, vari inkluderas Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov (se bilaga). Efterföljande avsnitt beskriver uppsatsen som ett aktör-nätverk och kapitlet avslutas med en sammanfattning av arbetet i sin helhet.

3.1. Inledande reflexioner kring fallstudien

Fallstudien har utförts för att undersöka dels om ANT kan fungera som redskap för att nå delaktighetsmålet i arbetet med kulturmiljöunderlag, dels hur miljön förstås då detta redskap används. Enligt ANT går det inte att göra kategoriseringar a priori. Först efter att aktörerna har talat är det möjligt att sortera översättningarna, analysera dem och dra slutsatser. Fallstudien arbetsgång kan sammanliknas med det kunskapsinsamlade skedet i arbetet med kulturmiljöunderlag. Att möjliggöra allas delaktighet i detta skede är i enlighet med vad bl.a. Riksantikvarieämbetet framhåller: vikten av att olika aktörer involveras tidigt i processen. (Riksantikvarieämbetet 2008a) Fallstudien utgörs av aktörernas berättelser som är sorterade enligt en tidlig struktur, vilken åtföljs även i detta kapitel. I följande avsnitt är avsikten att lyfta fram mönster och aspekter som är av relevans för uppsatsens frågeställningar, exempelvis att visa hur församlingshemmet förstås då ANT används som redskap. De egenskaper som artikuleras av aktör-nätverken ska förstås som aktör-nätverkseffekter; som en påföljd av respektive översättning.

De aktörer och översättningar som framträder i fallstudien påkallar frågan om källkritik. För den metodologiska grundprincipen att följa aktörerna var avsikten att använda den teknik som Ruming (2009) och Cowan et al (2009) kallar snöbollsteknik: att låta nyckelaktörer i sin tur namnge fler aktörer. Det visar sig dock att tekniken i sin helhet är av mindre betydelse och inte behöver användas aktivt eftersom det som den syftar till sker naturligt. En förenklad beskrivning av detta utifrån fallstudien är att ett besök på platsen innebär att aktörer som befinner sig där till vardags värvas, bland annat en staty. Statyn värvar i sin tur bostadsbolaget Bostads AB Poseidon, vars representant Göran Olauson värvar Nylöse församling och ockupanter såväl som Kulturhistoriskt underlag inför handläggning om rivningslov. Utifrån värvningsprocessen blir det följaktligen mer angeläget att vara medveten om hur aktörerna som värvas i det inledande skedet påverkar urvalet av efterföljande aktörer.

Värvningsprocessen är dock mer komplicerad än så. Det är, som framlades i avsnitt 1.5. om metod och material, svårt att undvika forskarens inverkan på vilka aktörer som ska följas. Nodpunkten för fallstudien är församlingshemmet samtidigt som aktörerna associerar till en mängd olika nya aktörer. Den staty som inleder fallstudien presenterar associationer till Poseidon (havsguden), Ivana Machackova (konstnären) och Bostads AB Poseidon (fastighetsägaren). I den fortsatta studien följs enbart fastighetsägaren. Detta baseras på ett på förhand konstruerat (omedvetet) antagande om att församlingshemmet inte haft relationer med de två förstnämnda; varken havsguden eller konstnären. Härmed påvisas att tillvägagångssättets svaghet är lokaliserat till forskaren. Samtidigt är det omöjligt att undvika en viss påverkan mot bakgrund av att syftet är ett assemblerande av församlingshemmets nätverk, vilket förutsätter att aktörerna som följs är relevanta för uppgiften.

I fallstudiens tidliga struktur översätts församlingshemmet som präglat av fyra tidsmässigt på varandra följande skeden. Det tidigaste skedet definieras

som från den först presenterade översättningen av församlingshemmet, i form av ett fotografi taget den 13 april (se s. 21), tillbaka till dagen då dess nedmontering inleddes i mitten av december 2008. Den andra fasen definieras som den tid då församlingshemmet, genom ockupation, gör sig till arena för kontroverser mellan olika översättningar. Dagen då församlingshemmet öppnar dörren för ockupanterna utgör skiftet till vad som definieras som den tredje perioden, vilken sträcker sig tillbaka till den 27 november 2004 då församlingshemmet ska säljas av Nylöse församling. Försäljningen infaller i slutet av vad som definieras som det fjärde skedet, vilket inleds i och med ansökan om schaktningstillstånd för att bereda väg för dess assemblering år 1957.

3.1.1. 2010-04-13 – 2008-12-16

Under denna senaste period översätts församlingshemmet bland annat av ett nätverk som utgörs av aktörer som gör vardagliga upplevelser i den aktuella miljön. Översättningen utgår från församlingshemmets frånfalle och fokuserar på de upplevelser som miljön skapar idag. Egenskaperna som artikuleras inom nätverket berör den *gräsmattebelagda ytan som möjliggör aktiviteter* såsom att sitta, spela fotboll och grilla. Gräsmattan uttrycks även i förhållande till att det finns få andra gräsmattor i stadsdelen och att denna ses som *värdefull genom sin sällsynthet*. I dessa upplevelser ingår även en *känsla av rymd och luftighet* som avsaknaden av den fysiska byggnadskroppen anses skänka. Byggnadens frånvaro beskrivs även ge platsen en ökad *synlighet* från Artillerigatan där församlingshemmet tidigare ansågs skymma sikten. Aktörerna översätter även statyn, dels genom att den uppfördes strax intill där församlingshemmet stod vilket åkallar *minnet av församlingshemmet*, dels genom en innebörd i form av *Bostads AB Poseidons makt* över platsen.

Ett aktör-nätverk med aktörer såsom fastighetsägare och representanter för Kortedala stadsdelsnämnd, vars synsätt kan hänföras till ett mer objektsinriktat sådant, översätter församlingshemmet som *ingen vacker byggnad* och markytan den lämnat efter sig som en möjlighet till att *realisera planer på en ny byggnad*.

I ett aktör-nätverk, som även detta sätter upplevelser i fokus, översätts ovan nämnda markyta som en *förlust* och församlingshemmets bortgång som en *kerossad dröm*. Församlingshemmet översätts som representerandes en *knutpunkt* möjliggörandes *sammanslutning i tider av ekonomisk kris och bostadsbrist*. Genom en minnesruna (s. 23) översätts församlingshemmet som *levande*, vilket återkommer senare i fallstudien genom utsagan om att församlingshemmets existens gjorde att stadsdelen ”kändes lite opolerat... levande skulle man kunna säga”(s. 37). Förståelsen av församlingshemmet som levande är ett alternativ till det traditionella objektsinriktade synsättet då det motsvarar de behov som forskningen lyft fram gällande miljöer och deras föränderlighet och komplexitet. Som Jenkins (2002) har pekat på finns ett behov av att kunna skapa narrativ som innefattar en individuell byggnad och de olika föränderliga kontexter i vilken den samtidigt ingår. Detta mot bakgrund av en lång tradition av att i beskrivningar betona de förutsättningar, till exempel politiska och ekonomiska, som var rådande för arkitekten under byggnadens tillblivelse. (Jenkins 2002, s. 224) Synsättet genom vilket församlingshemmet görs levande kan ses som ett möjligt svar på det artikulade behovet. Till skillnad från det (ovan beskrivna) traditionella sätt att beskriva byggnader innebär förståelsen av byggnader som levande istället en förskjutning mot en samverkan mellan mänskliga och icke-mänskliga aktörer. Genom denna samverkan sätts relationerna mellan de olika aktörerna i centrum, vilket sammanfaller med en av ANT:s utgångspunkter.

De olika översättningarna bekräftar relevansen i Olsson & Berglunds (2008) syn på den byggda miljön som *infrastruktur*. Med detta avses en mångsidig användning där olika människor kan påverkas av och använda den byggda miljön samtidigt. (Olsson & Berglund 2008, s. 9) Översättningarna kan samtidigt särskiljas i två fundamentalt olika synsätt, vilka relaterar till vad Latour (2008) urskiljer som *matters of fact* (objekt) och *matters of concern* (ting):

A matter of concern is what happens to a matter of fact when you add to it its whole scenography, much like you would do by shifting your attention from the stage to the whole machinery of

a theatre. (...) Matters of fact were indisputable, obstinate, simply there; matters of concern are disputable, and their obstinacy seems to be of an entirely different sort: they move, they carry you away, and, yes, they too matter. (Latour 2008, s. 39)

Att antingen förstå församlingshemmet som *objekt* (sak/föremål) eller som *ting* (arena för ihopsamlande av associationer och upplevelser) påverkar översättningen. Genom att utgå från församlingshemmet som objekt möjliggörs översättningen av det som misslyckat; som ett icke-fungerande föremål som omöjligt kan repareras. Utifrån uppfattningen om församlingshemmet som ting assembleras en mängd olika aktörer och relationer, vilket tillsammans skapar grund för delaktighet, diskussion och engagemang.

De två ovan nämnda uppfattningarna - objekt och ting – kan även beskrivas i anslutning till vad Olsson & Berglund (2008) pekar ut som problemet med att uppnå medborgardeltagande. De konstaterar att det praktiska arbetet utgår från ”professionella och rationella förhållningssätt inriktade mot abstrakta värden” medan de som berörs av planeringen har ”sociala och erfarenhetsanknutna värden” som utgångspunkt. (Olsson & Berglund 2008, s. 9) I likhet med detta påvisas i fallstudien en tendens till att församlingshemmet är ett objekt i relationer med aktörer till vilka det har ett professionellt präglat förhållande. Det kan tolkas som en påföljd av professionalismens styrning mot specifika kunskapsområden, vars kategoriseringar och ramverk påverkar de moment genom vilka översättning sker.

När Latour använder begreppen matters of fact och matters of concern är det för att föreslå ett paradigmskifte där ”det nya” inte bör utgöras av fakta som står för sig självt (matters of fact) utan bör förändras mot en bredare förståelse av världen och dess tillstånd (matters of concern). Detta sammanfaller dels med de olika översättningarna i fallstudien, dels med uppsatsens utgångspunkt i de förändrade förutsättningarna för kulturmiljöverksamheten. De förändrade förutsättningarna har i tidigare kapitel beskrivits som en förskjutning från expert- till deltagarperspektiv. Kan det paradigmskifte

Latour föreslår förstås som en representation av divergensen mellan kulturmiljöverksamhetens praktik och dess målsättningar?

Idag, efter församlingshemmets rivning, pågår ett detaljplanearbete över Holländareplatsen. Arbetet innehåller bland annat ett samrådsskede i vilket allmänheten tilläts delaktighet. Vad hade hänt om planeringsarbetet och samrådsskedet infallit före rivningen? Det finns fog för den kritik som exempelvis Archibugi (2008) och Olsson & Berglund (2008) vänder mot planering av byggd miljö så som den fungerar idag. Planeringen överensstämmer inte med målen om allas delaktighet i den egna miljön när det gäller frågan om en byggnads fortsatta existens.

3.1.2. 2008-12-16 – 2008-11-08

Tidsperioden avslutas med församlingshemmets rivning - via att instänglas och larmas för att minimera omvärldskontakterna - och inleds med att släppa in ockupanter genom källardörren. Perioden har i fallstudien ett asymmetriskt förhållande till övriga perioder då berättelsernas densitet i tid utmärker sig markant. Detta härrör från aktörernas rekryterande av den massmediala rapporteringen kring ockupationen.

Under denna tid gör sig församlingshemmet i en översättning till en misslyckad byggnad. Översättningen innehåller associationer såsom *inget riktigt bostadshus, väldigt nedgånget, dåliga planlösningar* samt *kostar för mycket*. I översättningen blir lösningen på problemet att riva byggnaden och ersätta den med en ny, mer framgångsrik, byggnad. Med framgångsrik avses en byggnad vars associationer håller samman och blir osynliga.

I en översättning gör församlingshemmet sig *bevarandevärd* genom att vara ett *hus att bo och mötas i*. I ett försök att bemästra översättningen som misslyckad, som beskrivits ovan, upphöjs argument som: *ALLT funkar*. I denna översättning ingår att församlingshemmet tidigare varit tomt och oanvänt vilket berättigar aktörernas ianspråktagande genom formuleringen: *hur kan man låta ett hus stå tomt?* Översättningen involverar förståelser som att *det är*

bättre att använda befintliga hus, antingen som lägenheter eller till allaktivitets-hus, istället för att riva dem. Utifrån denna uppfattning låts inte byggnads-formen påverka dess användning, det handlar inte om vilken typ av byggnad det är utan att den anses lida brist på användning. Genom att anlägga detta synsätt förstås också församlingshemmet som beroende av sina relationer med mänskliga aktörer. I ett försök att försvaga översättningen av försam-lingshemmet som ett (icke-fungerande) objekt anläggs ett synsätt liknandes den man vill försvaga. Byggnaden delas därför upp i olika delar: *fjärrvärme-undersentral, elektricitet, vatten* och *allmänt skick* och rimligheten i att riva ifrå-gasätts mot bakgrund av att de olika delarna fungerar.

De två ovan beskrivna översättningarna tar sig två motsatta uttryck. Å ena sidan är församlingshemmet *perfekt för ett aktivt socialt boende (...)* *Allt behöver inte vara hög standard* men å andra sidan har det *fungerande värme, försörjning och sådant men det är ju mer än så som ska till för att en kåk ska kunna sägas vara bebo-lig*. Utsagorna är svarta lådor, det vill säga nätverk som inte ifrågasätts ef-tersom dess översättningar arbetar tillsammans för att upprätthålla ett pro-blemfritt tillstånd och stärka den egna översättningen.

I den översättning där församlingshemmet görs misslyckat ingår värvandet av en norm för vad som anses kunna kallas ett bostadshus. Innebörden av detta är att formen styr användningen. I översättningen där församlings-hemmet istället görs framgångsrikt definieras problemet som en brist på bostäder och mötesplatser. Då församlingshemmet inte är upptagen av nå-gon användning ses det som en lösning på problemet. Utifrån problematiseringarna skapas intresse som leder till att fler aktörer värvas. I det ena fallet mobiliseras en ockupation, i det andra en rivning. Översättningsmomenten sker i enlighet med Callons (1986) beskrivning. Noteras bör hur den ur-sprungliga problematiseringen (icke-fungerande/fungerande) sammanfaller med de koder som översättningen använder sig av. Dessa kods-system kan förklaras genom vad Guggenheim (2009a, 2009b) beskriver utifrån teorin om funktionella system, med vilket avses etablerade kunskapsområden. De olika systemen beskrivs som ett resultat av det moderna samhällets funkt-

ionella differentiering där kontroverser uppstår när allmänheten eller flera olika personer använder ett objekt för olika sorters minnen. Olika funktion-ella system använder olika koder i sin föreställning av ett objekt. Guggenheim ger exempel såsom konstsystemets koder om fult/vackert och intres-sant/ointressant samt det juridiska systemets koder kring lagligt/olagligt. (Guggenheim 2009a, s. 43) Med koder som dessa, som kan berätta med vilken måttstock saker och ting ska förstås och värderas, blir andra perspek-tiv än de redan etablerade svåra att hävda. Problematiseringen av försam-lingshemmet som ett icke-fungerande objekt använder koder som är kopp-lade till byggnaden och dess materialitet medan problemdefinieringen som brist på bostäder/mötesplatser använder koder åsyftande byggnadens an-vändning. De olika kods-systemen anknyter även till uppsatsens övergripande frågeställning som rör det faktum att målsättningarna för kulturmiljöarbetet i praktiken inte har realiserats. Olika översättningar skapas genom olika nätverk som kan beskrivas som funktionella system med egna koder om vad som anses värdefullt. Inom kulturmiljöfältet har tidigare använts koder såsom *autentiskt/oäkta* och *reversibelt/irreversibelt*. Dessa begrepp torde fått minskad betydelse i och med det förändrade synsättet på kulturmiljö; från avskiljda objekt med inneboende värden, till hela miljöer och landskap där värden kontinuerligt förhandlas och förändras. Vilka koder används inom kulturmiljöarbetet idag? Koderna, som beskriver hur saker och ting ska förstås, borde skilja sig åt beroende på huruvida utgångspunkten är ett syn-sätt på kulturmiljö som objekt eller som ting.

Under denna tidsperiod i församlingshemmets liv sprids nyheten om dess ockupation via massmedia som förmedlar de olika översättningarna: dels som framgångsrik och väl motsvarandes föreliggande behov, dels som miss-lyckat och inte uppfyllandes aktuella normer. I de via media förmedlade översättningarna representeras församlingshemmet på olika sätt:

det gamla församlingshuset i Gamlestaden i Göteborg
rivningskåken
församlingshemmet i Gamlestan, Göteborg

en fastighet i Gamlestaden
 lokalerna
 ett tvåvåningshus på Holländareplatsen
 byggnaden
 ett tre våningar högt tegelhus med två trappuppgångar
 Ett gammalt församlingshem
 huset
 det sedan tre år tomma huset
 huset på Holländareplatsen i Gamlestan i Göteborg
 det fina huset
 församlingshuset
 fastigheten
 rivningskåken
 det gamla församlingshemmet på Holländareplatsen i Gamlestan
 Bostads AB Poseidons fastighet
 Ett före detta församlingshem
 Det övergivna församlingshemmet
 ett tomt tvåvåningshus på Holländareplatsen i Gamlestan
 Det ockuperade huset
 Trevåningshuset
 Ett jättefint hus

Varför gör sig inte församlingshemmet till en *kulturmiljö* i någon av översättningarna? Varför hävdas inte de *kulturbistoriska aspekterna*? Via media förmedlas de två stabiliserade nätverken med motstående översättningar av församlingshemmet. Förmedlandet sker med en avsaknad av fördjupande följdfrågor eller ifrågasättande. Resultatet bidrar till att befästa nätverken då dess svarta lådor inte belyses. Eftersom varken kulturmiljö eller kulturhistoriska aspekter ingår som grund i någon av översättningarna kan de heller inte förmedlas. Här kan invändas att det ekonomiska nätverket faktiskt värvat Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov. Nätverket internaliserar dock inte underlagets översättning i den egna översättningen. Istället används underlaget som ett bekräftande på korrektheten i den egna strategin, utan att rekrytera begrepp eller kategorier från det.

Denna tidsperiod kan i sin helhet karaktäriseras av polariserandet mellan förståelsen av församlingshemmet som bevarandevärdt ting och rivningsmogen objekt. Förmedlandet av de motsatta översättningarna utgör en problematisering i sig och ett intresseväckande moment där nya aktörer värvas. En aktör som ingår i den upplevelse- och bevarandeariktade översättningen gör en ansats till att försvaga den motstående synen på församlingshemmet och genom att värva skattesystemet gör sig aktören till delägare i byggnaden. Associationen ska berättiga och stärka den egna översättningen där församlingshemmet görs till ett *hem* genom att fokusera på *användning*. I en motreplik från nätverket med den objektsinriktade översättningen vidhålls förståelsen av församlingshemmet som misslyckat genom uppdelningen i två formmässigt olika delar: lägenheter och samlingslokaler. Av dessa innebär sistnämnda att det *inte får hyras ut som bostäder*, vilket stärker församlingshemmets misslyckande. Aktörernas ageranden är delar i en maktkamp med syfte att övertyga andra om att den egna översättningen är den rätta och på så sätt stärka det egna nätverket. Framlyftandet av formmässigt olika beståndsdelar bekräftar Guggenheims (2009b) resonemang om klassificering av byggnadstyp. Med detta menar Guggenheim att byggnadsform och användningsmönster sammankopplas och formen låts påverka eller kontrollera användningen. Avsikten med att dela in församlingshemmet i dessa delar, som i fallstudien styr användningen åt två skilda håll, innebär ett förstärkande av översättningen. Församlingshemmet kan inte vara en fungerande teknologi, en svart låda, eftersom dess beståndsdelar inte håller samman.

Samtidigt värvas av motstående översättning församlingshemmets *ursprungliga intention som mötesplats*. Detta - det ursprungliga - ingår även i den motstående översättningen men då med avseende på den *ursprungliga stadsplanens intention*. I sistnämnda lever församlingshemmet *inte upp till den ursprungliga intentionen* och blir därför - och torde alltid ha varit - misslyckat. Skillnaden mellan de två olika uppfattningarna om "det ursprungliga" ansluter till de synsätt Latour delar upp i ting och objekt men kan även kopplas till Guggenheims klassificering av byggnadstyp. Intressant att notera är att när Guggenheim (2009b) resonerar kring byggnader uttrycker han att man kan

hindra människor från att komma in i en byggnad men inte hindra dem från dess yttre. Detta är något från vilket församlingshemmet utgör ett undantag som under denna, liksom under andra tidsperioder, inte gått med på att hindra obehöriga från dess inre utan har släppt in dem genom en källardörr. Utifrån ett objektsinriktat synsätt kan detta utgöra bevis på församlingshemmets misslyckande som teknologi. Dock ger ett byte av synvinkel, till fokus på användning, att detsamma istället kan tolkas som framgångsrikt mot bakgrund av dess ursprungliga intention: en mötesplats som bjuder in aktörer.

3.1.3. 2008-11-08 – 2004-11-27

Denna period utgörs av tiden innan församlingshemmet släpper in ockupanterna men efter att Nylöse församling flyttar ut och ska sälja byggnaden. Efter olika turer står till slut Bostads AB Poseidon som köpare och dess arbete med beräkningar och kalkyler påbörjas. Arbetet påverkar då översättningen av församlingshemmet i riktning mot att vara misslyckat då beräkningar och församlingshem inte kommer överens. Beräkningarna vinner kampen och översättningens problematisering ser lösningen i att riva och bygga nytt. Lagstiftningen värvas i och med tillståndsansökan och aktören 0333/08 (se s. 40-41) assembleras som en följd av rivningslovsansökan. Innan ärendet bordläggs för byggnadsnämnden värvar stadsbyggnadskontoret stadsdelsnämnden som i sin tur förmedlar fyra olika aktörers översättning av församlingshemmet:

- Bostads AB Poseidons beräkningar översätts som varandes orsak till rivningsärendet men tilldelas i denna översättning även rollen som en aktör vars synpunkter ska ligga till grund för beslut.

- Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov tillmötesgår en rivning då församlingshemmet inte anses påverka Holländareplatsens funktion som källa till kunskap och upplevelse med avseende på Albert Lilienbergs stadsplan.

- Kommunens antikvarie motsätter sig rivning då byggnaden väl uppfyller den formella grunden för en byggnad som ska bevaras och skyddas mot förvanskning enligt Plan- och bygglagen.

- Göteborgs stadsmuseum som representant för Kulturförvaltningen motsätter sig rivning då byggnaden har hög kvalitet vad gäller materialitet och formspråk samt är en god representant för folkhemmets offentliga byggnader. Tillsammans med två andra byggnader i stadsdelen förstås församlingshemmet som 1950-talets tillskott till stadsdelen och har så stora värden att en rivning inte accepteras.

0333/08 är en viktig inskription i kretsen av aktörer som översätter församlingshemmet som misslyckad. Efter att ha förmedlat nyss nämnda aktörers värderingar beskriver 0333/08 sitt uppdrag och kompetensområde som: att inte göra professionella kulturhistoriska bedömningar utan istället utgå från *sociala aspekter och vad som anses gynna stadsmiljön och utvecklingen av stadsdelens framtida bärkraft*: utgångspunkter som förstås som svarta lådor. Därefter framhåller 0333/08 stadsdelsförvaltningens långa samarbete med föreningen fastighetsägare i Gamlestaden och Bostads AB Poseidon med att utveckla stadsdelsmiljön. Det samarbete som 0333/08 redogör för kan beskrivas som den process som lett fram till stabiliserandet av nätverkets objektsinriktade översättning. När församlingshemmet sedan görs till ett misslyckat objekt inkorporeras denna förståelse i översättningen som befäster församlingshemmet som misslyckat. Möjligtvis hade en förskjutning i förståelsen kunnat ske i samband med ansökan om förändring av *församlingshemmet till lägenheter i flerbostadshus* men byggnaden var inte övertygande nog då dess planlösningar inte medgav lägenheter av den standard som översättningen ser som norm. Det skulle *inte bli tillräckligt bra samtidigt som ombyggnaden skulle kosta mer än att bygga nytt*. Genom Latour (1996) kan vi förstå att en utsaga såsom att något inte är ”ekonomiskt försvarbart” inte är en förklaring i sig utan vad Latour kallar ett mobiliserande av ”human-beings-on-paper by means of calculations” (Latour 1996, s. 183). Dessa uttalanden kan även beskrivas som svarta lådor som genom koordinering framställer de ingående

delarna i en enkel form vars relevans tas förgivet och stärker nätverkets intressen.

3.1.4. 2004-11-27 – 1957-10-08

Perioden avslutas när Nylöse församling ska sälja församlingshemmet, efter att ha spenderat nästan 50 år tillsammans från det att församlingshemmet börjar ta form år 1957. Som framgår i fallstudien har församlingsnätverket haft en historia kantad av oenigheter angående såväl lokalisering, planlösning som specifika byggnadsdelar. Samtidigt präglas översättningen av både samverkan, olika användningar och verksamheter. Tidsperioden skiljer sig från de som tidigare presenterats, genom att tidsangivelser inte tilldelats lika stor betydelse, detta eftersom associationerna inte är kopplade till specifika datum. Noteras bör att aktörerna som spårats utgör, till övervägande majoritet, mänskliga sådana. Denna asymmetri skulle i en vidare bearbetning av fallstudiematerialet kunna vara lämpligt att justera.

I översättningen definieras problemet till *uppdelningen och avståndet mellan församlingshem och kyrka*. Mobilisering kring att flytta kyrkan närmare församlingshemmet inleds men möter motstånd och kommer av sig medan problemdefinitionen kvarstår. Senare ihopsamlas argument för att istället flytta församlingshemmet men inte heller detta mobiliseras direkt. En av orsakerna till detta är församlingshemmets *funktion* för vad som idag kallas folkbokföring; *det var befogat att huset låg så centralt när alla medborgare hade ärenden dit*. År 1991, då ansvaret för folkbokföringen överförs till skattemyndigheten (Regeringskansliet: Publikationer: *Folkbokföringen SOU 2009:75*), förändrades samtidigt en av församlingshemmets funktioner utan att ändra dess konstruktion. Översättningen påvisar att församlingshemmet varit nära att ta avsteg från vad Guggenheim (2009b) menar är egenskaper som gör byggnader till en specifik objektsklass, i detta fall med hänsyn till dess lokalisering.

Fixerad lokalisering utgör - tillsammans med att en byggnad kan användas av olika aktörer samtidigt samt att omgivningens förändringar kan påverka byggnaden utan att byggnaden förändras i sig - grunden för Guggenheims

syn på byggnader som ”mutable immobiles”. (Guggenheim 2009b) En aktör associerar under denna tidsperiod församlingshemmet med dess relation till omgivande bebyggelse. Aktören menar att församlingshemmet vid sin tillblivelse var ett *modernt hus med både el och blandvatten* beläget i ett *ökänt område; ett riktigt tillhåll*. Detta kan sättas i relation till senare tidsperioders översättningar där församlingshemmet beskrivs som *nedgången* och *utan hög standard* men beläget i ett *attraktivt och upprustat område*.

Under denna tidsperiod lägger berättelserna fokus på *användning*, bland annat hur olika rum används för olika verksamheter. Berättelserna lyfter fram församlingshemmets beredvillighet att vara behjälplig i många olika situationer; för att rädda flyktingfamiljer, stärka gemenskapen i stadsdelen, samla in pengar till behjärtansvärda ändamål och bedriva verksamheter såsom barn- och kvinnogrupper. Även efter att församlingen bestämt sig för att flytta ut uttrycks en önskan om att församlingshemmets blivande köpare ska utgöras av en annan församling. Det är inte en fråga om byggnadens fortsatta existens utan om den fortsatta användningen som församlingshem.

Översättningarna karaktäriseras av ett synsätt som ansluter till den inledande idén om att resultatet blir annorlunda då byggnaden kan vara delaktig på ett annat sätt. (se s. 7) Ett exempel är då ett sista besök i församlingshemmet beskrivs som ett *tack och farväl*. Andra associationer som görs är församlingshemmets julfester som hölls i stora salen med högt i tak. I samma sal hölls ibland även bröllop och stolar ställdes då upp så *det blev som en liten kyrksal*. Även utsagan om att *expeditionen var busets hjärta där allt pågick*, bland annat hjälptes människor med personbevis och hindersprövning. Beskrivningen visar på en utgångspunkt där människor och icke-människor samverkar och tillsammans skapar verkligheten. Församlingshemmet gör sig därmed både föränderligt, anpassningsbart och levande.

3.2. Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov

Mot bakgrund av syftet med föreliggande uppsats följer att aktören *Gamlestaden 7:22 - Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov*¹¹⁵ spelar dubbla roller i detta delavsnitt. I arbetet med fallstudien har underlagets översättning ingått som en av flera översättningar utan att särskiljas. Dock utgör aktören samtidigt utgör ett exempel på den typ av kunskapsunderlag som avses i den övergripande frågeställningen; underlag inför beslut om förvaltning, förändring eller skydd av en miljö med syfte att utreda, analysera och klargöra kulturvärden. Dessa underlag har även definierats som riktade, det vill säga framtagna inför rättsverkande beslut och därför även kallat beslutsunderlag. (Riksantikvarieämbetet 2010c, s. 4) Det kulturhistoriska underlagets dubbla roll markeras genom att lyftas ut ur fallstudien och infogas som bilaga.

Gamlestaden 7:22 Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov (i följande text även kallat det kulturhistoriska underlaget) presenterar inledningsvis sitt uppdrag. Där översätts den aktuella platsen som en del i Göteborgs bevarandeprogram genom vilket programmet rekryteras till en av underlagets utgångspunkter. I bevarandeprogrammet associeras Holländareplatsen med ett övergripande värde i egenskap av *dokument över stadens industrihistoriska utveckling* samt med en *mycket tidstypisk stadsplan*. Församlingshemmet översätts som ”en tvåvåningsbyggnad med koppartak och fasader av rött tegel” (Stadsbyggnadskontoret/Göteborgs Stadsmuseum 2000, s. 14) och som ett *fullföljande av stadsplanen* år 1957. Bevarandeprogrammet värvar i sin tur Värdefulla miljöer (Stadsbyggnadskontoret 1985) i vilket Holländareplatsen ingår men då med landshövdingehuset i fokus och utan att alls nämna församlingshemmet.

I det kulturhistoriska underlaget associeras inledningsvis till Albert Lilienberg och dennes stadsplan från år 1913 som beskrivs influerad av Camillo Sitte. Stadsplanen löper sedan som en röd tråd genom underlaget som förevisar Holländareplatsen genom tre förändringsfaser. Stadsplanens ursprungliga intention med en *offentlig byggnad* (vars roll församlingshemmet senare tog) översätts som *rumsavgränsande mot torg och park* samt som *arkitektonisk fond mot Artillerigatan*. Sistnämnda egenskap påpekas även i en annan översättning och artikulerats där som ”efter att församlingshemmet revs så har Holländareplatsen som sådan blivit mera synlig. Nu ser man den från Artillerigatan men tidigare var det liksom på något sätt som att vårt församlingshem skymde sikten” (se s. 22). Återigen påvisas hur olika nätverk skapar olika översättningar av samma miljö.

I det kulturhistoriska underlaget görs församlingshemmet till ett avsteg från den ursprungliga intentionen. Detta beskrivs genom att församlingshemmets hopsättning dröjde till sent 1950-tal då platsens funktion som torgplats gjorde att fastigheten reglerades efter markanvändningen. För uppförandet av Nylöse församlingshem - eller *fullföljandet av stadsplanens intention om en offentlig byggnad* som Göteborgs bevarandeprogram beskriver det - värvas Nernst Hansson. Hansson beskrivs ha ritat byggnaden och gett den en *enkel men värdig utformning med fasader i rött tegel och valmat koppartak*. I översättningarna som tidigare presenterats under andra tidsperioder har detta beskrivna yttre även uttrycks som *inte så roligt*, ett *tråkigt hus* med en *tråkig stil*. Skillnaden i hur miljön artikuleras kan relateras till resultatet i Olsson & Berglunds (2008) studie om hur olika nätverk ser olika värden, professionella eller erfarenhetsanknutna. Utöver formuleringarna kring församlingshemmets yttre egenskaper har dess yttre bidragit till en upprepad företeelse i att hänga ut flaggor för att tydliggöra byggnadens användning. Därmed antyds att byggnadsformen inte förstås som representativ för användningen utan, i motsats till vad Guggenheim menar blir innebörden av klassificering av byggnadstyp, är det istället användningen som påverkar byggnaden.

¹¹⁵ Se bilaga, s. 76-90 i denna uppsats.

Att församlingshemmets arkitektoniska formspråk avviker mot övrig bebyggelse runt torget är i det kulturhistoriska underlaget en *ny årsring* men dess mindre volym än vad stadsplanen föreskrivit förstås ge den *en annan roll än vad Lilienberg avsåg*. Därmed blir 1970/80-talets rivning och nybyggnation av bostadsbebyggelse ännu en årsring runt platsen men med resultatet att *församlingshemmet, och torget, förlorar väsentliga rumsliga och estetiska funktioner* och församlingshemmet *förlorar funktionen som rumsslutande volym*. Förlusten av betydelsefulla värden genom förändring i närmiljön sammanfaller med vad Guggenheim (2009a) menar gör byggnader till en specifik objektsklass: att omgivningen definierar dem likt inga andra objekt definieras av sin omgivning. Det kompletterar även den tidigare forskningen där bland andra Garden (2009), Tait & While (2009) och Archibugi (2008) betonar kulturvärdens föränderlighet och behovet av att kunna involvera detta i kulturmiljöbeskrivningar.

De värdebärande egenskaper som pekas ut som idag befintliga är *Holländareplatsens bevarade delar* och finns i de *ursprungliga landshövdungebusen* och *rumsbildningarna* som visar på *stadsplanens estetiska ideal*. Dessa egenskaper och associationer kan förstås som ett framhållande av det ursprungliga och autentiska. I tidigare forskning har detta kritiserats men att ”bedöma tingens kulturhistoriska värden med särskild betoning på dess ursprungliga kontexter och första ägare är sällan ifrågasatt” (Gunnemark 2008, s. 70). Orsaken till kritiken är att värden lätt förstås som fastslagna en gång för alla och inte lämnar möjligheter för förändring eller för olika perspektiv. I forskningen har pekats på hur denna typ av beskrivning porträtterar byggnaden som ”a blank canvas on which another discourse is illustrated” (Jenkins 2002, s. 224); en bild av aktörens egen översättning. Liknelsen kan även kopplas till det äldre synsättet där materialitetens inneboende kulturvärden var möjliga att lyfta fram av en expert. Vad som främst skiljer det kulturhistoriska underlagets översättning, från andra översättningar i fallstudien, är de typer av värden som artikuleras, som exempelvis *tidstypisk stadsplan* och *dokument över industrihistorisk utveckling*. Innebörden av dessa värden är, för att återkoppla till ANT, svarta lådor som är självklara i den egna översättningen och inte

behöver ifrågasättas. Är styrkan i att inte betvivlas ett resultat av de specifika kategorier och begrepp som används?

Till skillnad från andra översättningar i fallstudien rör sig det kulturhistoriska underlagets förståelse av församlingshemmet kring värden främst baserade på ursprunglighet och estetik. Värden som, till skillnad från de andra översättningarna, inte handlar om huruvida församlingshemmet fungerar att användas som bostadshus eller ej. Underlaget behandlar överhuvudtaget inte frågan om användning. En förklaring till detta kan vara att formulerandet av frågor automatiserats, vilket ansluter till Latours (1993) beskrivning av hur etablerade kunskapsområden internaliserar sina koncept och idéer till att bli en del i disciplinen. Frågorna som ställs utgår ifrån det som disciplinen kommit överens om, vilket ger svar med inriktning på det som frågan avser. (Latour 1993, s. 91) Detta kan summeras genom talesättet ”som man frågar får man svar” och anknyter till Archibugis (2008) påvisande om att det inte är värdena som ger underlaget utan underlaget som ger värdena. (Archibugi 2008, s. 86) Att de kulturhistoriska och upplevelsemässiga värden som det kulturhistoriska underlaget framhåller har en specifik inriktning torde dels vara en fråga om förhållningen till befintliga kunskapsunderlag, som genom vars värvande reproducerar ett visst synsätt. Dels är det en fråga om yrkesprofessionens etablerade ramverk, begrepp och kategoriseringar. Oavsett ovanstående resonemang blir följden i det kulturhistoriska underlagets översättning att en *rivning av församlingshemmet inte påverkar Holländareplatsens funktion som källa till kunskap och upplevelse avseende Albert Lilienbergs stadsplan*. Resultatet kan vara en produkt av ett införlivande av kulturmiljöfältets traditionella fokus på det autentiska och ursprungliga men också påverkat av de befintliga underlag som genom värvandet bidrar till att reproducera äldre versioner av verkligheten.

Som fallstudien visar värvas det kulturhistoriska underlaget av det ekonomiska nätverket då underlagets resultat understödjer nätverkets översättning. Vilket också framgår av studien, och som tidigare nämnts, påverkar det synsätt som anläggs på en byggnad - som objekt/form eller

ting/ användning - på vilket sätt förståelsen konstrueras. Med avseende på församlingshemmets *ursprungliga användning som offentlig byggnad* görs den till ett *fullföljande av stadsplanen*, det vill säga framgångsrik. När perspektivet där- emot koncentreras på församlingshemmets *form* blir stadsplanen istället ofullständig då *byggnadens volym inte motsvarar den ursprungliga volym som fastslagits i stadsplanen*.

3.3. Bidrar ANT till delaktighet?

Genom att lyfta ut det kulturhistoriska underlaget ur fallstudien och jämföra dessa båda, som representanter för två olika sätt att skapa underlag för kunskap, har den tanke med vilken föreliggande arbete inleddes¹¹⁶ bekräftats. Fallstudien visar att församlingshemmet framträder på mycket olika sätt beroende på de teoretiska och metodologiska övervägandena och angreppssätten. Istället för en traditionell beskrivning inriktad på det materiella objektet och dess ursprunglighet framträder alternativa berättelser och konkurrerande tolkningar. Exempel på detta är där församlingshemmet uppfattas som föränderligt och levande, som en deltagare i ett kollektiv av människor och icke-människor. Resultatet bekräftar den skillnad i synsätt som Olsson & Berglund (2008) pekat ut som en svårighet med att uppnå medborgardeltagande: det praktiska arbetets ”professionella och rationella förhållningssätt inriktade mot abstrakta värden” medan de som berörs av planeringen utgår från ”sociala och erfarenhetsanknutna värden” (Olsson & Berglund 2008, s. 9). I fallstudien framgår att tendensen till att översätta församlingshemmet som objekt i första hand är knutet till ett professionellt förhållningssätt, här förbehållet det nätverk som förstår det som misslyckat och associerar det med *värden som ska förverkligas i framtiden*. Finns det en inneboende motsättning i att göra beskrivningar som tar hänsyn till olika förhållningssätt när kunskapsunderlag tas fram inför rättsverkande beslut

---

¹¹⁶ Om byggnaden som ska utredas kan vara delaktig på ett annat sätt i att berätta sin historia - jämfört med en traditionell objektsinriktad modell à la Unnerbäck - blir resultatet annorlunda.

eller planering? För att – med hänvisning till den övergripande frågeställningen om hur kunskapsunderlag kan skapas med allas delaktighet - torde detta vara en nödvändighet. Redan det tidiga kunskapsinsamlande skedet bör präglas av delaktighet för att ligga till grund för den fortsatta analysen.

Flera forskare lyfter fram den kraft som finns i de processer genom vilka artefakter - såsom kunskapsunderlag men även rapporter, kartor och utredningar - skapas. Artefakterna som skapas är möjliga att använda på olika sätt på olika håll. Ernstsson & Sörlin (2009) framhåller speciellt media genom vilket de menar att objekten representeras och kan bli del i det kollektiva minnet. Eriksson (2008) har påtalat liknande genom: ”När hotade hus eller områden uppmärksammades i den offentliga debatten bidrog det till att människor infogade dessa områden i sin föreställning om staden och kunde se deras värden i nytt ljus” (Eriksson 2008, s. 27). Mot bakgrund av detta kan skapandet av ett kunskapsunderlag ses som ett assemblerande av en ny aktör som i sin tur självständigt kan fortsätta att sprida och övertyga andra om den egna översättningen. Genom detta förtydligas även den betydelse som ett kunskapsunderlag kan ha med avseende på att koordinera, kommunicera och skapa värden. Därmed inte sagt att så alltid sker för som Callon (1986) beskrivit är en översättning en process som *kan* misslyckas.

Om kunskapsunderlag förstås som aktörer kapabla att självständigt sprida översättningar blir det än viktigare att dessa sätts samman utifrån ett deltagarperspektiv. Därmed kan även reproduktion av ett alltför smalt synsätt undvikas. Underlaget äger makt genom att skapa narrativ som formulerar på vilka grunder en kulturmiljö ska förstås. Ett sätt på vilket innebörden av detta tydliggörs låter höras av Summer (2009) som menar att alla dokument som upprättats inom offentlig verksamhet blir ”the official origin myth of the institution in question and analyze neither the social, political and ideological context” (Summer 2009, s. 106). Här kan refereras till Lyotard (1986) som beskrivit hur metanarrativ i det moderna samhället legitimerat vetenskapen och sociala institutioner men inte längre kan göra så i avsaknad av gemensamma ramverk i det postmoderna samhället. Som fallstudien

påvisat utgörs historien om församlingshemmet inte av ett långt narrativ utan av många samtidiga, överlappande och heterogena berättelser. Det är genom berättelser och narrativ som vi skapar våra egna föreställningar om världen. (Woolgar 2002) Med ANT som redskap blir det möjligt att lägga ifrån sig ramverk som, vare sig medvetet eller omedvetet, påverkar förförståelsen för och beskrivningen av en kulturmiljö. Att av tradition enbart låta uppmärksamma vissa typer av värden torde per automatik innebära ett ställningstagande emot andra värden.

Vad som redovisats i kapitel 3 utgör svaret på delfråga 2; hur en kulturmiljö förstås när ANT används som redskap. Med hjälp av ANT har en förståelse av församlingshemmet, som varandes nodpunkt i komplexa nätverk med avseende på såväl aktörer, tider och kontexter, skapats. Detta kompletterar den tidigare forskningen som påvisar att värdering av en kulturmiljö inte kan göras en gång för alla utan att värden står i konstant förhandling. När församlingshemmet förstås i egenskap av aktör i aktör-nätverket hamnar fokus på vilka relationer och associationer den varit del i. Istället för att som i kulturmiljöverksamhetens mål och ideal fokusera på alla *människors* delaktighet blir det möjligt att sätta *allas* (både människor och icke-människor) delaktighet i centrum. Då församlingshemmet ses som en aktör bland andra blir det därmed också delaktigt i skapandet av den nya versionen av verkligheten. Möjligen vore det därför på sin plats att inte enbart nöja sig med att förstå en byggnad som ett ting utan som en social aktör bland andra?

Vad gäller delfråga 1; huruvida ANT kan fungera som redskap för att nå *allas* delaktighet, ligger kärnan i synsättets principiella likvärdiggörande av aktörer. Genom detta kan ingen uteslutas på förhand och alla - såväl människor som icke-människor - blir delaktiga. Till motivet hör även utgångspunkten i att kategoriseringar inte kan göras på förhand utan att vikten ligger på relationer, associationer och konstruktioner av verkligheten. Istället för ett traditionellt objektsinriktat synsätt möjliggör ANT ett ihopsamlade av kunskaper om kulturmiljön där olika typer av egenskaper och värden blir

godtagbara. Till skillnad från Kulturhistoriskt underlaget inför handläggning av rivningslov, som fokuserar sin skildring på objektet, uppenbarar sig i fallstudien alternativa berättelser. Berättelserna handlar både om gömda flyktfamiljer, om barn- och kvinnogrupper och om diakonissor med sjuksköterskemottagningar, såväl som detaljerade beskrivningar av vridfönster med horisontal axel med fönsterbågar och foder i dåligt skick, huvudsäckringar med nya moderna knivsäckringar och fungerande nödutgångar och ventilation.

Genom att ta avsteg från det traditionella synsättet möjliggörs förändringar av utgångspunkter och koncept, istället för en kontinuerlig reproduktion av äldre strukturer. Till skillnaden mellan det kulturhistoriska underlaget och fallstudien i övrigt kan exempelvis genusfrågan lyftas fram. I det kulturhistoriska underlagets översättning av församlingshemmet framställs fyra mänskliga aktörer med namn och gärning, samtliga av manligt kön. I fallstudien blir resultatet annorlunda vilket kan härledas till användandet av ANT. Där görs även andra aktörer än ursprungliga arkitekter och stadsplanemakare del i berättelsen. Betydelsen av denna aspekt inom den kulturvårdande verksamheten betonas i tidigare forskning av exempelvis Grahn (2006) som i *"Känn dig själv"*. *Genus, historiekonstruktion och kulturhistoriska museirepresentationer* bland annat visar hur Nordiska museets historieskrivning reproducerat äldre stereotypa gestaltningar av hur män och kvinnor uppfattas. Även Myrin (2009) har behandlat frågan i magisteruppsatsen *Genusperspektiv på kulturmiljövård. En diskussion om genus i bebyggelseantikvarisk verksamhet*. Mot bakgrund av tanken att kvinnors arv i högre grad brukats och till skillnad från mäns inte manifesterats i statussymboler på samma sätt, ställer Myrin frågan hur "det kvinnligt kodade kulturarvet [påverkas] av värderingar som att objekt bör vara välbevarat för att de ska anses ha ett högt kulturhistoriskt värde?" (Myrin 2009, s. 71) Det kulturhistoriska underlaget (se bilaga) kan förstås som en artefakt vars sammanförande präglas av ett expertperspektiv och ett traditionellt objektsinriktat synsätt.

Mot bakgrund av den tidigare forskningen framträder ANT som ett alternativ för att avhjälpa på förhand fastslagna ramverk, medvetna eller ej. Som fallstudien påvisar har olika aktör-nätverk olika koder och svarta lådor i sina översättningar, vilket kan försvåra sammanflätandet av dem med andra kod-system. Så länge ett objektsinriktat expertperspektiv på kulturmiljö råder behöver bedömningen inte ifrågasättas eller förhandlas då värdet förstås som färdigförhandlat. Genom att välja syn- och arbetssätt som präglas av *deltagande* involveras fler aktörer i skapandet av miljöns kulturvärden. Detta kan bidra till att skapa kontroverser, något som i sin tur vänder frågan mot *kommunikation*. I den tidigare forskningen har bland andra Nehls (2008) presenterat begreppen "narrativ" och "berättelse" som sätt att hantera problemet med specifika koder och begrepp. Skillnaden mellan det kulturhistoriska underlaget och övriga fallstudien är att sistnämnda i högre grad uppnår allas deltagande, vilket i sig innebär att berättelser blir viktigare medan systemspecifika begrepp kommer i andra hand i underlagsarbetets kunskapsinsamlade moment.

Vad gäller kommunikation kan även refereras till Guggenheims (2009a) teori om hur kollektivt minne skapas genom kommunikation vilket förutsätter koordination och förhandling. (Guggenheim 2009a, s. 42) Att förhandla fram kollektiva värden diskuteras även av Brunetta & Voghera (2008) som menar att syftet med ett underlag är att lyfta fram de olika betydelser som aktörerna tillskriver miljön. Betydelseerna ska sedan kunna göras till ämne för offentlig debatt och förhandling. Brunetta & Voghera beskriver värderingen som en teknisk process inom beslutsprocessen och att dess utveckling bör äga rum på den offentliga arenan. Därmed blir värderingen ett sätt att kommunicera och legitimeras beslut och värden. (Brunetta & Voghera 2008, s. 85) I förhållande till uppsatsens övergripande frågeställning - hur kulturmiljöunderlag kan skapas i enlighet med delaktighetsmålet - bör underlagets kunskapsinsamlade skede utgöra det första steget i en sådan process som Brunetta & Voghera beskriver. En process där miljöns betydelser sedermera kan förhandlas och koordineras i offentligheten. Detta kan tänkas komplicerat att förena med de riktade underlag som studien tar sikte

emot; underlag som utgör expertprodukter framtagna i slutna processer. Betyder det att företeelsen med att ta fram ett kulturmiljöunderlag inför beslut inte kan ske som idag där en expert utreder och värderar miljön och avlämnar ett utlåtande?

Som påvisats i denna uppsats betyder expertrollen inte att andra aktörer automatiskt stängs ute. Till rollen hör också möjligheten att välja syn- och arbetssätt som främjar delaktighet, med ANT som exempel. Samtidigt är experten den svaga länken när ANT används som redskap med avseende på urvalet av aktörer som anses relevanta för det aktuella området. Fördelarna bör dock anses överväga nackdelarna vad gäller eftersträvandet mot allas delaktighet. Ett realiserande av allas delaktighet i kulturmiljöarbetet innebär inte att den antikvariska yrkesrollen med tillhörande expertkunskaper inte längre skulle ha någon giltighet. Istället kan yrkesutövaren även tillskrivas rollen som ihopsamlare eller "assemblatör" av kulturmiljöns nätverk. Både "kulturmiljö" och "kulturhistoriska värden" är exempel på kategoriseringar och koder som berättar om vilken abstraktion av verkligheten som åsyftas.

Kategorier kan i sig förstås som underlättande för förståelser och skapande av överblick men frågan är ifall de istället kan appliceras i efterhand. Hur hade resultatet påverkats ifall Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivning inte hade utgått ifrån det ramverk som på förhand fastslagit Albert Lilienbergs ursprungliga stadsplan som den mest värdefulla aspekten? Kan fallstudien, som den presenterats i kapitel 2, utgöra det kunskapsinsamlade momentet i ett kulturmiljöunderlag och ligga till grund för den kulturhistoriska beskrivningen och bedömningen? I så fall är allas deltagande möjligt att eftersträva i det praktiska arbetet med kulturmiljöunderlag. Genom att använda ANT som redskap blir miljöer och byggnader likvärdiga andra aktörer, vilket är en förskjutning av det objektsinriktade synsättet mot att istället uppfatta kulturmiljöer som levande och således också delaktiga.

3.4. Uppsatsen som aktör-nätverk

Utifrån ett ANT-perspektiv innebär rollen som skapare av föreliggande uppsats även en roll som assembleratör av det aktör-nätverk som arbetet innebär. Undertecknad har assemblerat, värvat och mobiliserat aktörer till nätverket utifrån det egna intresset; att undersöka självständigt formulerade frågeställningar. Aktörerna som värvats har valts ut baserat på det egna intresset som har översatts, överförs och transporterats till att passa även andras intressen. Detta för att möjliggöra ett sammanförande av dem till nätverket. Genom att värva olika aktörer - bland annat Institutionen för Kulturvård, datorn, församlingshemmet, ANT, akademiska publikationer, Föreningen för Fastighetsägare i Gamlestaden - i skapandet av denna uppsats har resultatet blivit en artefakt: I artefakten har undertecknad inskrivit den egna världsbilden som varit ledande i agerandet med andra aktörer. Denna artefakts översättning kan utläsas utifrån de fyra översättningsmoment som Callon (1986) framlagt:

Problematiseringen som inledningsvis ägde rum i och med definitionen och översättningen av problemet för att passa lämpliga aktörer eller representanter för grupper av aktörer. I samma skede etablerades det egna arbetet som en strategi för att kunna nå lösningen på det definierade problemet. Det egna programmet gjordes till ett ”obligatory passage point” mellan aktörerna och nätverket, genom vilket den egna rollen blev oundgänglig.

Intresseväckningen innebar de processer där de utvalda aktörerna accepterade de roller som forskningsprogrammet föreslagit för dem, till exempel genom att gå med på att träffas för en intervju.

Värningen ägde rum då aktörerna accepterade de strategier som definierats och de roller som de tillskrivits; som mänskliga och icke-mänskliga aktörer som kunde bidra med kunskap till problemets lösning.

Mobiliseringen skedde genom de metoder som användes för att tillförsäkra att representanterna för de olika grupperna på ett korrekt sätt kunnat representera gruppen.

Resultatet av föreliggande arbete är således att betrakta som ett aktör-nätverk och utgör skaparens översättning – som är en av många - av församlingshemmet. Denna översättning har bidragit till ett ihopsamlade av olika associationer och egenskaper som aktörerna artikulera på ett sätt som skiljer sig från andra översättningar om församlingshemmet. Artefakten syftar till att transportera översättningen som inriktats mot att visa på att det finns alternativ, att *det finns andra sätt att förstå och beskriva* en kulturmiljö, vilket kan ligga till grund för det fortsatta och framtida arbetet med att eftersträva målet om allas deltagande. I förhållande till den övergripande frågeställningen - hur kunskapsunderlag för kulturmiljöer kan skapas i enlighet med detta mål - svarar studien mot frågan genom att utgöra ett konkret exempel på tillvägagångssätt för hur sådant arbete kan ta sin början.

4. SAMMANFATTNING

I uppsatsens inledande avsnitt beskrivs bakgrunden till de aktuella frågeställningarna genom en kritik mot de traditionellt objektsinriktade modellerna, typ Unnerbäcks. Samtidigt framläggs idén om att *ifall byggnaden som ska utredas kan vara delaktig på ett annat sätt i att berätta sin historia blir resultatet annorlunda*. Genom att avgränsa det antikvariska arbetet till *kulturmiljöunderlag* sammankopplat med de för verksamheten rådande mål och ideal; summerade som *allas delaktighet*, inriktas uppsatsen mot att undersöka hur dessa underlag kan skapas i enlighet med målsättningen. I enlighet med den tidigare forskningen påvisas i uppsatsen att det finns behov av nya sätt att hantera kulturmiljöer i det praktiska arbetet. Det har i tidigare forskning gjorts flera ansatser till att utveckla nya metoder. Utgångspunkterna i dessa studier är att de sätt på vilka den traditionella kulturmiljöpraktiken förhåller sig till kulturmiljöer i kunskapsunderlag inte är aktuella utifrån dagens kontext. Metoderna som utvecklats faller på samma misstag, de konstruerar det nya utifrån det gamla, d.v.s. från det traditionella synsätt som ligger till grund för problemet. Metoderna försvårar därför för ökad delaktighet och kan inte anses leva upp till de ideal som kulturmiljöverksamheten eftersträvar idag.

En av uppsatsens delfrågor syftar till att undersöka huruvida ANT kan användas som redskap för att bidra till ett reellt eftersträvande mot delaktighet. För att undersöka frågan genomförs en fallstudie av det före detta församlingshemmet på Holländareplatsen i Göteborg genom att använda ANT som redskap. Fallstudien möjliggör även ett undersökande av hur aktörerna då förstår församlingshemmet. Motivet till att använda ANT baseras dels på att det är en platt ontologi som gör alla principiellt likvärdiga, dels på att dess utgångspunkt är att kategoriseringar inte kan göras på förhand. Istället ställs aktörernas relationer och associationer i centrum. Men begreppet delaktighet kan ha olika innebörd. Enligt kulturmiljöverksamhetens målsättningar avser begreppet *människors* delaktighet medan man genom att an-

vända ANT möjliggör för *allas* delaktighet, både människor och icke-människor.

De slutsatser som dras av fallstudien hänvisar inledningsvis till behovet av att kunna skapa narrativ för den individuella byggnaden och de föränderliga kontexter i vilket den samtidigt ingår. Detta mot bakgrund av att det finns en lång tradition av att betona de förutsättningar som var rådande för arkitekten vid byggnadens tillblivelse, med exempel såsom ekonomiska och politiska. Fallstudien visar att församlingshemmet har skapat olika betydelser och de egenskaper som artikuleras i de olika översättningarna är av varierande karaktär, ibland även varandras motsatser. Egenskaperna som uttrycks är aktör-nätverkseffekter; det vill säga en påföljd av respektive nätverks översättning. Genom att visa på de olika betydelserna stärks anspråken på nya syn- och arbetsätt för att kunna hantera dessa mångsidiga värden, liksom det påvisas att betonandet av ursprunglighet och estetik är en konstruktion tillhörandes det traditionella objektsinriktade synsättet.

Översättningarna av församlingshemmet förändras och förhandlas och kan under olika tidsperioder beskrivas som en kamp mellan förståelsen av församlingshemmet som framgångsrikt eller som misslyckat. Skillnaden i förståelse grundas på huruvida församlingshemmet ses som *ting* eller *objekt*. Med objekt innebär att materialiteten sätts i centrum, det vill säga ett begränsat utsnitt av verkligheten. Med ting avses ett bredare synsätt där även exempelvis relationer och användning involveras. I fallstudien blir resultatet av de olika synsätten att olika förståelser konstrueras kring samma kulturmiljö. Med ett synsätt på församlingshemmet som objekt översätts det som misslyckat då dess form inte fungerar mot användningen, medan en syn på församlingshemmet som ting istället översätter det som framgångsrikt där den tilltänkta användningen inte låts kontrolleras av formen. En fråga som ställs är huruvida de båda synsätten samtidigt kan förstås som en representation av divergensen mellan kulturmiljöverksamhetens praktik och dess målsättningar.

Fallstudien visar att ”det ursprungliga” används som motiv i de båda motstående översättningarna. När det gäller synsättet inriktat mot ting handlar det ursprungliga om *den ursprungliga intentionen att använda församlingshemmet som mötesplats*. När det gäller det objektsinriktade synsätter fokuseras *den ursprungliga stadsplanens intention*. Genom sistnämnda görs församlingshemmet till ett misslyckande. En aktör som förmedlar de båda olika översättningarna är tjänsteutlåtande 0333/08; representant för stadsdelsförvaltningen Kortedala. Därefter fastslår 0333/08 att förvaltningen haft ett långt samarbete med Bostads AB Poseidon – vars ansökan den ska uttala sig om – och lämnar övriga översättningar okommenterade. Slutsatsen kring detta kan beskrivas som den process i vilken översättningen av församlingshemmet som misslyckat har stabiliserats. Mot dess problemdefiniering i att församlingshemmet inte fungerar blir lösningen således att riva det. I andra översättningar förstås dock församlingshemmet som möjliggörandes olika användningar och olika verksamheter. Slutsatsen av detta är att förståelsen inte utgår från ett objektsinriktat synsätt, det ser det inte ens som ett ting, utan som en levande och agerande aktör bland andra. Synsättet präglas av ett delaktighetsperspektiv där även byggnader är delaktiga. Detta är ett synsätt som kan sägas motsvara rådande målsättningar om allas delaktighet. Därmed visar uppsatsen att genom att se bortom det egna traditionella synsättet och lägga metoder som skapats genom detta synsätt åt sidan blir det möjligt att uppmärksamma andra värden än de som traditionellt varit möjliga att hantera. Med ANT möjliggörs ett assemblerande av alla aktörer, även sådana som kanske inte annars kunnat göra sin röst hörd; sådana som inte själva talar, engagerar sig eller uttrycker ”de rätta” begreppen och koderna.

Fördelarna med att lägga det traditionella synsättet åt sidan påvisas i uppsatsen även genom att man därmed kan undvika att reproducera äldre synsätt och strukturer. I en jämförelse mellan fallstudien och Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov (som lyfts ut ur fallstudien och istället lagts som bilaga då den i sammanhanget spelar dubbla roller) är slutsatsen att underlaget utgår från, och reproducerar, ett traditionellt synsätt. Som exempel ges genusperspektivet med konklusionen att fallstudien, i

förhållande till det kulturhistoriska underlaget, inte i samma utsträckning reproducerar äldre strukturer. I fallstudien har fler berättelser (än de om den ursprungliga arkitekten och stadsplaneraren) kunnat framställas, vilket ansluter till den övergripande frågeställningen om hur kunskapsunderlag kan skapas i enlighet med mål om allas deltagande.

Då det objektsinriktade kulturmiljöunderlaget överges till förmån för ett bredare delaktighetsperspektiv artikuleras frågan om huruvida detta förminskar betydelsen av den antikvariska yrkesrollens expertkunskaper. Ett förslag som presenteras är att tillskriva antikvarien rollen som assembleratör av kulturmiljöns nätverk. Därmed innebär kulturmiljöunderlagets kunskapsinsamlade moment att värden samlas in genom *allas deltagande*. Först därefter kan ett kulturmiljöperspektiv appliceras. I denna vidare bearbetning bör även den asymmetri som uppvisas i fallstudien korrigeras. Bland annat under den ockupationspräglade perioden då medias förmedlingar har en extremt hög densitet i tid, men även i det äldsta tidsskedet där asymmetrin gäller typ av aktörer: majoriteten är mänskliga informanter.

Slutsatsen är att användandet av ANT som redskap kan göra att berättelsen om en kulturmiljö blir mer sammansatt, heterogen och välgrundad. Härmed anläggs även ett synsätt på kulturmiljöer där de förstås som agerandes, vilket ger en förskjutning, från tidigare uppfattningar som objekt, via ting, till levande och sociala aktörer.

I uppsatsen beskrivs avslutningsvis fallstudien som ett aktör-nätverk och som en översättning av församlingshemmet. Uppsatsen är en artefakt som syftar till att transportera berättelsen om att det finns alternativ, att *det finns andra sätt att förstå och beskriva* en kulturmiljö, vilket kan ligga till grund för det fortsatta och framtida arbetet eftersträvandes allas deltagande. Vad gäller frågeställningen om hur kunskapsunderlag för kulturmiljöer kan skapas i enlighet med allas delaktighet svarar uppsatsen genom att utgöra ett konkret exempel på tillvägagångssätt för hur sådant arbete kan ta sin början.

5. KÄLL- OCH LITTERATURLISTA

OTRYCKTA KÄLLOR

Informanter

<u>NAMN</u>	<u>ASSOCIATION</u>	<u>INTERVJU-SITUATION</u>	<u>DATUM</u>	<u>PLATS</u>
D.	Näringsidkare	Spontan	20100322	Arbetsplats, Holländareplatsen
Fred.	Ockupant	Spontan	20100421	Telefon
Göran Olausson	Distriktschef Kortedala/Bostads AB Poseidon	Planerad	20100406	Kortedala BoButik
H.	Boende vid Holländareplatsen	Spontan	20100409	Holländareplatsen
L.	Boende vid Holländareplatsen	Spontan	20100411	Holländareplatsen
Lasse Alerås	Uppväxt i församlingshemmet, f.d. anställd i Nylöse församling	Planerad	20100408	Torsby kyrka, Kungälv
Lisbet Nordgren	Tidigare anställd i Nylöse församling	Planerad	20100413	Telefon
R.	Boende vid Holländareplatsen	Spontan	20100411	Holländareplatsen
S.	Boende vid Holländareplatsen	Spontan	20100322	Holländareplatsen
Sirpa Antti-Hilli	Stadsbyggnadskontoret: Ansvarig för detaljplan Holländareplatsen	Spontan	20100401	Telefon
T.	Boende vid Holländareplatsen	Spontan	20100326	Holländareplatsen
Tor Ekvall	Komminister i Nylöse församling	Planerad	20100407	Nylöse kyrka, Gamlestaden

Elektroniska diskussionsinlägg

Arbetsperspektiv: *Huset på Holländareplatsen i relativt gott skick!* Publicerad 2008-11-16

URL: <http://arbetsperspektiv.blogg.se/2008/november/> Hämtad 2010-04-08

Facebook: *Minnesmanifestation.*

URL: <http://www.facebook.com/event.php?eid=175558123010&ref=mf>.
Hämtad 2010-05-10

Facebook: *Den stora feta begravningsfesten.*

URL: <http://www.facebook.com/event.php?eid=147185669222> Hämtad 2010-04-21

Motkraft: *Långdragen evakuering.* Publicerad 2008-11-20

URL: <http://www.motkraft.net/nyheter/3328> Hämtad 2010-11-23

Motkraft: *Göteborg: Ockupanter kräver möte med bostadsbolag och politiker.* Publicerad 2008-11-09

URL: <http://motkraft.net/nyheter/3292> Hämtad 2010-03-09

Motkraft: *Information.*

URL: <http://motkraft.net/information> Hämtad 2010-06-08

Motkraft: *Stoppa rivningen av församlingshemmet.* Publicerat 2008-11-15 URL: <http://motkraft.net/nyheter/3310> Hämtad 2010-03-11

Motkraft: *Präster ger stöd.* Publicerad 2008-11-20

URL: motkraft.net/nyheter/3326 Hämtad 2010-03-23

Ockupantscenen: *Församlingshemmet 1 år.* Publicerat 2009-10-08

URL: <http://ockupantscenen.se/goteborg/24> Hämtad 2010-03-09

Ockupantscenen: *Torsdag 18 nov, FÖRSAMLINGSHEMMET STORMAT!* Publicerat 2008-11-20

URL: <http://ockupantscenen.wordpress.com/goteborg/> Hämtad 2010-03-09

Rättvisepartiet Socialisterna – Göteborg: *Bostad åt alla.* Publicerat 2008-11-19

URL: <http://rsgoteborg.wordpress.com/category/bostad-at-alla/> Hämtad 2010-05-03

Arkiv

Göteborg

Stadsbyggnadskontoret, bygglovarkiv

Gamlestaden 7:22

2009-04-02	Slutbevis för rivning av affärs-/kontorshus
2008-11-17	Rivningsanmälan för rivning av affärs-/kontorshus
2008-10-07	Ansökan om rivningslov
2006-04-18	Ansökan om ändring från församlingshem till lägenheter i flerbostadshus
1958-06-10	Ansökan om byggnadslov
1957-10-08	Ansökan om schaktningstillstånd

TRYCKTA KÄLLOR OCH LITTERATUR

Aftonbladet: *Polisen borrade fram ockupanter.* Publicerad 2008-11-20

URL: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article3819831.ab> Hämtad 2010-04-08

Archibugi, Franco (2008) *Planning Theory. From the Political Debate to the Methodological Reconstruction.* Springer. Milano. ISBN 978-88-470-0695-9

Avrami, Erica; Mason, Randall; de la Torre, Marta (2000) *Values and Heritage Conservation.* Research Report, The Getty Conservation Institute, Los Angeles

Björckebaum, M & Mossberg, M. (2009) *MKB i praktiken – Aktörers inställning till och agerande kring kulturmiljö i transportinfrastrukturens MKB-arbete.* Slutrapport. KMV FORUM

URL: http://www.raa.se/publicerat/varia2009_51.pdf Hämtade 2010-09-01

Bostads AB Poseidon. Pressmeddelanden: *Poseidon köper fastighet i Gamlestaden.*

URL:<http://www.poseidon.goteborg.se/sv/Pressmeddelanden/Poseidon-koper-fastighet-i-Gamlestaden/> Hämtad 2010-06-07
 Bostads AB Poseidon: Pressmeddelanden: *Poseidon kommenterar avhysningen av husockupanterna*
 URL: <http://www.poseidon.goteborg.se/sv/Pressmeddelanden/Poseidon-kommenterar-avhysningen-av-husockupanterna/> Hämtad 2010-05-10

Boverket (2006) *Lär känna din ort*. Karlskrona ISBN: 91-7147-942-2
 Brembeck, Helene; Ekström, Karin; Mörck, Magnus (Red.) (2007) *Little monsters: (de)coupling assemblages of consumption*. Berlin. ISBN: 978-3-8258-0281-3

Brunetta, Grazia & Voghera Angioletta (2008) *Evaluating Landscape for Shared Values: Tools, Principles, and Methods*. Landscape Research. Vol. 33, No. 1, 71-87, Routledge. DOI: 10.1080/01426390701773839

Callon, M (1986) "Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay", I: *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge*. Ed. J Law, Routledge, London, pp. 196-223

Callon, M. & B. Latour (1981) "Unscrewing the Big Leviathan: how actors macrostructure reality and how sociologists help them to do so". I: Knorr-Cetina K. D. & Cicourel A. V. (Eds.) *Advances in Social Theory and Methodology: Toward an Integration of Micro- and Macro-Sociologies*. Routledge, London. pp. 277-303.

Callon, Michel & Law, John (1997) *After the Individual in Society: Lessons on Collectivity from Science, Technology and Society*. The Canadian Journal of Sociology Vol. 22, No. 2 pp. 165-182

Collins, H.M (1998) *Socialness and the Undersocialized Conception of Society*. *Science, Technology, & Human Values*, Vol. 23, No. 4, Special Issue: Humans, Animals, and Machines pp. 494-516. Sage Publications

Cowan, Dave; Morgan, Karen & Mcdermont, Morag (2009) *Nominations: An Actor-Network Approach*. Housing Studies, 24: 3, 281 - 300.
 DOI:10.1080/02673030902814598

DN.se 2008-11-20, kl 21.30 *Polisen borrhade fram ockupanter*. URL:
<http://www.dn.se/nyheter/sverige/polisen-borrhade-fram-ockupanter-1.467172>

Dolwick, S. Jim (2009) *"The social" and Beyond: Introducing Actor-Network Theory*. Centre for Maritime Archeology, University of Southampton, UK. DOI 10.1007/s11457-009-9044-3

Eriksson, Eva (2008) *Perspektivförskjutningar i svensk arkitekturhistorisk forskning 1970-2000*. Konsthistorisk Tidskrift/Journal of Art History, 77: 1, s.22-31

Ernstson, Henrik; Sörlin, Sverker (2009) *Weaving protective stories: connective practices to articulate holistic values in the Stockholm National Urban Park* in Environment and Planning A 2009, vol. 41, pages 1460-1479.
 DOI:10.1068/a40349

Europeisk landskapskonvention (2000) Florens
 URL:<http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/VersionsConvention/swedish.pdf> Hämtad 2010-02-25

Farias, Ignacio; Bender Thomas (2009) *Urban assemblages: how actor-network theory changes urban studies* (eds). Routledge, Taylor & Francis Group, London New York

Flyvberg, Bent (2004) "Five misunderstandings about case-study research". I: Clive Seale, Giampietro Gobo, Jaber F Gubrium & David Silverman (eds) *Qualitative research practice*. London. Thousand Oaks, CA: Sage, 2004, pp. 420-434.

Folkbokföringen (SOU 2009:75) *Slutbetänkande av Folkbokföringsutredningen*, ISBN 978-91-38-23272-9
 URL:<http://www.regeringen.se/content/1/c6/13/13/03/af0f40dc.pdf>
 Hämtad 2010-06-08

Forsemalm, Joakim (2007) *Bodies, bricks and black boxes: power practices in city conversion*. Göteborgs universitet. Etnologiska institutionen

Freestone, Robert; Marsden, Susan & Garnaut, Christine (2008) *A Methodology for Assessing the Heritage of Planned Urban Environments: An Australian Study of National Heritage Values*. International Journal of Heritage Studies, 14: 2, 156-175. DOI: 10.1080/13527250701844043

Garden, Mary-Catherine, E. (2009) "The heritagescape: looking at heritage sites". I: *Heritage Studies: Methods and Approaches*. Sorensen, Marie Louise Stig; Carman, John (red.) Routledge Print ISBN: 9780415431842 eISBN: 9780203871713

Grahn, Wera (2006) "Känn dig själv". *Genus, historiekonstruktion och kulturbistoriska museirepresentationer*. Linköpings universitet, Institutionen för Tema, Tema Genus. Linköping. ISBN: 91-85523-29-1

Grundberg, Jonas (1999) *Kulturarvsförvaltningens sambällsuppdrag – En introduktion till kulturarvsförvaltningens teori och praktik*. GOTARC Serie C. Arkeologiska skrifter no 30, Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet

GT, s. 2, Sektion: Ledare, Debatt/När det vänder, 2008-11-11

GT, s. 20. Här tvingas ockupanterna ge upp kampen om huset, 2008-11-21

GT, s. 22. 2008-11-09

Guggenheim, Michael (2009a) *Building memory: Architecture, networks and users* Memory Studies 2009 vol: 2, pp 39-53 DOI: 10.1177/1750698008097394

Guggenheim, Michael (2009b) "Mutable Immobiles. Change of Use of Buildings as a Problem of Quasi-Technologies" I: *Urban assemblages: how actor-network theory changes urban studies*, Fariás, Ignacio; Bender Thomas (eds) Routledge, Taylor & Francis Group, London New York

Gunnemark, K. (2008). "Ting och minnen i kulturarvskontext" I: *Ljusgården. Meddelanden från etnologiska institutionen*. Göteborgs universitet. Temanummer: Nätverksetnologi red. Knuts, Eva & Saltzman, Katarina. s. 65-83. ISBN 978-91-975353-4-2

Göteborg.se: Handlingar och protokoll: Byggnadsnämnden: Sammanträde 2008-10-07: Protokoll: § 495 Rinningslov Gamlestaden 7:22

URL:[http://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/2C5AF1C1BC0FAEA2C12574E5003D3086/\\$File/bn1007.pdf?OpenElement](http://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/2C5AF1C1BC0FAEA2C12574E5003D3086/$File/bn1007.pdf?OpenElement) Hämtad den 2010-11-23

Göteborgs stad. Stadsbyggnadskontoret *Fördjupad översiktsplan för delar av Bagaregården – Gamlestaden. Del 1 Förutsättningar*. Antagen i Kommunfullmäktige 2006-09-14, URL:http://www.goteborg.se/wps/wcm/connect/67636f804216af6498defd3d2a09bb7a/1_+F%C3%B6ruts%C3%A4ttningar.pdf?MOD=AJPERES&_AMP;CONVERT_TO=URL&_AMP;CACHEID=67636f804216af6498defd3d2a09bb7a Hämtad 2010-06-08

Göteborgs-Posten, s. 17. Nytt hus vid Holländareplatsen, 2009-08-22

Göteborgs-Posten, s. 14. Ockupanter släpades ut, 2008-11-21

Göteborgs-Posten, s. 22. Dyra lokaler tvingar kyrkan att sälja, 2004-11-27

Göteborgs-Posten, s. 5. Samverkan lyfte Gamlestan, 2009-07-15

Göteborgs-Posten, s.5. Församlingshemmet är inget bostadshus, 2008-11-22

Holmberg, Helena (2009) *Trygga, säkra, attraktiva stadsdelar. En utvärdering av lokala partnerskap mellan fastighetsägare*. Kunskapsproduktion AB. Ett utvärderingsprojekt på uppdrag av Fastighetsägarna Göteborg Första Regionen, Förvaltnings AB Framtiden, Fastighetsägare Centrala Hisingen, Fastighetsägare i Gamlestaden och Gårdsås Torgbolag KB.

Hökerberg, Håkan (2003) *Kungälv tar form. Stadens bebyggelsemönster*. Göteborgs universitet. Slovenien. ISBN 91-628-5837-8

ICOMOS (1965) *Venedig Chartret - Internationellt charter för bevarande och restaurering av minnesmärken och områden av historiskt intresse* URL:http://www.icomos.se/pdf/Venice_Charter_%20Sv.pdf Hämtad 2010-02-25

Jacobs, Jane; Cairns, Stephan & Strebel, Ignaz (2006) *'A tall storey...but, a fact just the same': The Red Road highrise as a black box*. Institute of Geography, School of Geoscience, University of Edinburgh

Jenkins, Lloyd (2002) "11, Rue du Conservoire and the Permeability of Buildings", in *Space & Culture*: vol. 5 no. 3 august 2002. Sage Publications, s. 222-236

Jönsson, Sofia; Lindström, Marianne (2008) *Metoder för att undersöka upplevelsevärden i landskapet - exempel på studier från kvantitativ till kvalitativ forskning*. Naturvetenskapliga institutionen, Högskolan i Kalmar
URL:<http://www.mistra.org/download/18.589e653711f5b17101b8000294/081125+Metoder+f%C3%B6r+att+unders%C3%B6ka+upplevelsev%C3%A4rden+i+landskapet.pdf> Hämtad den 28 april 2010

Kärrholm, Mattias (2004) *Arkitekturens territorialitet, till en diskussion om territoriell makt och gestaltning i stadens offentliga rum*. Lund ISBN 91-7740-070-4

Latour, Bruno (1993) *We have never been modern*. New York: Harvester Wheatsheaf ISBN 0-674-94838-6

Latour, Bruno (1996) *Aramis, or the love of technology*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press ISBN: 0-674-04323-5

Latour, Bruno (1998) *Artefaktens återkomst*. Ett möte mellan tingens organisationsteori och tingens sociologi. Nerenius & Santérus Förlag AB, Stockholm. ISBN: 91-88384-96-9

Latour, Bruno (2005) *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press Inc. New York. ISBN: 978-0-19-925604-4

Latour, Bruno (2008) *What is the Style of Matters of Concern?* The Department of Philosophy, University of Amsterdam. ISBN: 978-90-232-4379-3

Lisitzin, Katri; Blix, Järda (1996) *Kulturmiljöbeskrivningar i planeringsunderlag - några exempel*. Riksantikvarieämbetet. ISBN 91-7209-036-7

Liotard, Jean François (1986) *The postmodern condition : a report on knowledge* Manchester: Manchester Univ. Press, 1986 (1991)

Metro, s. 14. *Fem ockupationer på en vecka*, 2008-11-13

Michael, Mike (2000) *Reconnecting Culture, Technology and Nature. From Society to Heterogeneity*. Guildford, Routledge.

Myrin, Teres (2009) *Genusperspektiv på kulturmiljövård. En diskussion om genus i bebyggelseantikvarisk verksamhet*. Institutionen för Kulturvård, Göteborgs universitet. ISSN 1101-3303, ISRN GU/KUV-09/1-SE

Nehls, Eddy (2008) "Sammanhangens betydelse: Tanketrådar utan början eller slut" I: *Ljusgården. Meddelanden från etnologiska institutionen*. Göteborgs universitet. Temanummer: Nätverksetnologi red. Knuts, Eva & Saltzman, Katarina. s. 65-83. ISBN 978-91-975353-4-2

Olsson, Krister; Berglund, Elin (2008) *Medborgare, kulturmiljö och planering. Ett kvantitativt angreppssätt på medborgardeltagande*. Rapport från forskningsprojekt om medborgardeltagande i kulturmiljövård och kommunal planering. KTH, Stockholm

Patel Runa & Tebelius Ulla (1987) *Grundbok i forskningsmetodik*. Studentlitteratur. Lund

Regeringens proposition 1987/88:104 om kulturmiljövård
URL:http://www.riksdagen.se/debatt/visadok.aspx?spec=visa_stort_dokument&dokid=GB03104

Regeringens proposition 1998/99:114, *Kulturarv - kulturmiljöer och kulturföremål* URL:<http://www.sweden.gov.se/content/1/c4/25/68/e7aef921.pdf>

Regeringens proposition 2009/10:3, *Tid för kultur*
URL:<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=37&rm=2009/10&bet=3&typ=prop>

Regeringskansliet: Publikationer: *Folkbokföringen, SOU 2009:75*
URL: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/108/a/131303> Hämtad 2010-06-11

Riksantikvarien (2000) *Kulturmiljöanalys: En vägledning för användningen av DIVE-analys*. Oslo. (Svensk översättning: Riksantikvarieämbetet Stockholm) ISBN: 978-82-7574-0

Riksantikvarieämbetet (2008) *Kulturmiljön som resurs i kommunal utveckling och planering*. Rapport framtagen av Ramböll: Ylva Pålstam och Siv Degerman.

URL:http://www.raa.se/publicerat/rapp2008_18.pdf Hämtad den 17 maj 2010

Riksantikvarieämbetet (2010a) *Kulturarv*

URL:<http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv.html> Hämtad 2010-06-02

Riksantikvarieämbetet (2010b) Samhällsbyggnad: Samhällsplanering: *Metoder och kunskapsunderlag*

URL:http://www.raa.se/cms/extern/samhallsbyggnad/planering/metoder_och_kunskapsunderlag.html Hämtad 2010-06-02

Riksantikvarieämbetet (2010c) *Kulturmiljöunderlag i förvaltning och förändring*

URL:http://www.raa.se/cms/showdocument/documents/extern_webbplat/s/2010/juli/kulturmiljounderslag2010_4.pdf Hämtad den 2010-08-10

Riksantikvarieämbetet (2010d) *Delaktighetens landskap. Tillgänglighet och inflytande inom kulturarvssektorn.*

URL:<http://www.raa.se/publicerat/9789172095601.pdf> Hämtad den 2010-11-23

Riksantikvarieämbetet (2010e) Om oss: *Vårt uppdrag*

URL:http://www.raa.se/cms/extern/om_oss/vart_oppdrag/vart_oppdrag.html Hämtad den 2010-11-23

SDN Kortedala Handlingar: Nr 10(a) Tjänsteutlåtande, Utfärdat 2008-08-04, Dnr: 0333/08: *Yttrande till byggnadsnämnden angående Rivningslov för rivning av församlingshem/ bostäder (f.d. Nylöse församlingshem), på Gamlestaden 7:22, Holländareplatsen 4-6*

URL:[http://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPor-tal.nsf/0/e4a4d965f5dd3eedc125749c00441b11/\\$FILE/10_rivning.pdf](http://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPor-tal.nsf/0/e4a4d965f5dd3eedc125749c00441b11/$FILE/10_rivning.pdf) Hämtad 2010-06-08

SDN Kortedala: Handlingar: Nr 10(b): Handling - *Yttrande till byggnadsnämnden angående Rivningslov för rivning av församlingshem/ bostäder (f.d Nylöse församlingshem), på Gamlestaden 7:22, Holländareplatsen 4-6*

http://www.goteborg.se/wps/portal/!ut/p/c5/hczNcoIwGIXha_EK8gER0iWkIj9JhB1Q2DBMVQpVwkwkdlF9WbjtdM7ynfOgGq0b27nv2nuvxvaKSITbjbmNU8-MLCBiS8EUkkTzWtac2Fh7ZTd07wbYYQAE7wFC7B1EQFMDQuuf9xG

VgJtsIBNf7iXTdJaDToFLvgjH1xzS7xdklPpkXsu9Vv7VCIRqNsZVah2_pQpRvIIL9OqXp9Mxll4Dx8_ggbET8huTHQ-p0NnWMRnWvcwZfkz0ru50OxTFW71PRxVt0HTLZ-_lLv5BYcViv8!/dl3/d3/L0IDU0dZb0tVUUEhIS9JTINBQ0l3a0JBQWIRRUFlyW03RUJbbyEvNEMxYjhreUFTa0UhLzdfMjVLUUIySjMwOE41QzAyTIQ4SINPNjE3QzQvc2hvd21vdGUvU0ROIEtvcnRIZGFsYTIwMDgtMDgtMTI!/ Hämtad 2010-06-11

SDN Kortedala: Sammanträde 2008-08-12: Protokoll 7/08, §116 *Yttrande till byggnadsnämnden angående Rivningslov för rivning av församlingshem/ bostäder (fd Nylöse församlingshem), på Gamlestaden 7:22, Holländareplatsen 4-6*

URL:[http://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPor-tal.nsf/83F537EFBCEBB9ECC12574AD002C6801/\\$File/Protokoll_SDN_080812.pdf?OpenElement](http://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPor-tal.nsf/83F537EFBCEBB9ECC12574AD002C6801/$File/Protokoll_SDN_080812.pdf?OpenElement) Hämtad 2010-06-11

SDN Kortedala: Sammanträde 2008-08-12: Snabbprotokoll: Ärendenummer 10: *Yttrande till byggnadsnämnden angående Rivningslov för rivning av församlingshem/ bostäder (fd Nylöse församlingshem), på Gamlestaden 7:22, Holländareplatsen 4-6, dnr 0333/08*

URL:[http://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPor-tal.nsf/8B2485DACAE650D3C12574A300629D28/\\$File/SP_SDN_Kortedala_20080812.pdf?OpenElement](http://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPor-tal.nsf/8B2485DACAE650D3C12574A300629D28/$File/SP_SDN_Kortedala_20080812.pdf?OpenElement) Hämtad 2010-06-08

Sismondo, Sergio (2010) *An Introduction to Science and Technology Studies*. 2nd Edition. Blackwell Publishing Ltd. UK. ISBN 978-1-4051-8765-7

Soen, Dan (1981) *Citizen and Community Participation in Urban Renewal and Rehabilitation - Comments on Theory and Practice*, Community Development Journal, Vol 16, No 2, pp 105-118. DOI: 10.1093/cdj/16.2.105

Stadsbyggnadskontoret (1985) *Värdefulla miljöer i Göteborg – avgränsning av områden i 38§ byggnadsstadgan*. Göteborg

Stadsbyggnadskontoret/Göteborgs Stadsmuseum (2000) *Göteborg. Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse - Ett program för bevarande*. Del 2. Västerås

Steffner, Lena (2009) *Värdering av stadsmiljöer – en metod att mäta upplevelse*. Avhandling vid Institutionen för Arkitektur och Byggd Miljö, avdelningen för Stadsbyggnad. Lunds Tekniska Högskola. ISBN 978-91-7740-098-1

Summer, Ulrike (2009) “Methods used to investigate the use of the past in the formation of regional identities”. I: *Heritage Studies: Methods and Approaches*. Sorensen, Marie Louise Stig; Carman, John (red.) Routledge Print ISBN: 9780415431842 eISBN: 9780203871713

Swaffield, S. R & Foster, R. J (2000) *Community perceptions of landscape values in the South Island high country. A literature review of current knowledge and evaluation of survey methods*. Wellington, N.Z: Dept of Conservation. Science of Conservation, 1173-2946; 159. ISBN 0478220049

Svensk författningssamling: *Plan- och bygglag (1987:10)*
URL: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19870010.HTM> Hämtad 2010-06-11

Tait, Malcolm; While, Aidan (2009) “Ontology and the conservation of built heritage”, in Environment and Planning D: *Society and Space: Volume 27*, pages 721-737. DOI:10.1068/d11008

Turnpenny, Michael (2004) *Cultural Heritage, an Ill-defined Concept? A Call for Joined-up Policy*. International Journal of Heritage Studies, 10: 3, 295 - 307. DOI: 10.1080/1352725042000234460

Unnerbäck, Axel (2002) *Kulturbistorisk värdering av bebyggelse*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm. ISBN 91-7209-251-3

Vandenberghe, Frédéric (2002) *Reconstruction Humants; A Humanist Critique of Actant-Network Theory*. Theory Culture Society 2002; 19; 51. The TCS Centre, Nottingham Trent University. DOI: 10.1177/026327602761899147

Wenneberg, Søren Barlebo (2001) *Socialkonstruktivism – positioner, problem och perspektiv* Malmö, Liber. ISBN: 9789147095872

Woolgar, Steve (2002) *After Word? – On Some Dynamics of Duality Interrogation: Or: Why Bonfires Are Not Enough*. Theory Culture Society 2002; 19; 261 DOI:10.1177/026327602761899255

Yin, Robert K (2003) *Case study research: design and methods*. 3rd ed. Sage Publications Inc. United States of America, ISBN 0-7619-2552-X

BILAGA

Gamlestaden 7:22

Kulturhistoriskt underlag inför handläggning av rivningslov

NAI Svefa

Anna Krus, Tel: 031 - 708 32 92
NAI Svefa Göteborg, Kungsporsavenyn 31-35,
411 36 Göteborg Tel: 031-711 63 00, www.naisvefa.se

Innehållsförteckning

Uppdrag

Bakgrund och syfte.....	2
-------------------------	---

Utgångspunkter

Kulturhistoriskt värde.....	2
Planförhållanden.....	2
Fastighetsrättsliga aspekter.....	2

Stadsplan och bebyggelseutveckling

Albert Lilienbergs stadsplan 1913	3
1910/20-tal - planens genomförande.....	5
1950-tal - uppförande av Nylöse församlingshem.....	6
1970/80-tal - rivning och nybyggnation.....	7

Kulturhistorisk diskussion

Platsens funktion som källa till kunskap och upplevelse.....	8
Platsen idag - Torget.....	9
Platsen idag - Parken.....	10
Värdebärande byggnader och karaktärsdrag.....	11
Nylöse församlingshem idag.....	12
Konsekvenser vid en eventuell rivning och nybyggnation.....	13

Käll- och litteraturförteckning.....	14
--------------------------------------	----

Fotoförteckning

s 3	Holländareplatsen, vy genom portvalv mot gården. Göteborgs stadsmuseum, bild 18939
	Holländareplatsen, blick mot södra hörnet. Göteborgs stadsmuseum, bild B18427
	Holländareplatsen, blick mot 7 kv. Ur Robert Gallick, Bilden av Göteborg färgfotografier 1910-1970, s 173
	Garnestaden, flygfoto 1928. Ur Robert Gallick, Bilden av Göteborg färgfotografier 1910-1970, s 170.

Uppdrag

Bakgrund och syfte

Bostads AB Poseidon har ansökt om rivningslov för fastigheten Gamlestaden 7:22, ett tidigare församlingshem beläget på Holländareplatsen i Gamlestaden. Motivet för rivning är att byggnadens ändamål spelat ut sin roll och att det är svårt att finna nya verksamheter för lokalerna. En tidigare planerad ombyggnad till lägenheter inom befintlig byggnad har enligt fastighetsägaren visat sig vara ekonomiskt olönsam. Den nya byggnaden planeras för huvudsakligen bostadsändamål med publika verksamheter i bottenplan.

För att skapa ett underlag inför den fortsatta handläggningen av ärendet har NAI Svefa fått i uppdrag att klargöra byggnadens kulturhistoriska och upplevelsemässiga funktion, både som enskilt objekt och som del av platsbildningen. Uppdragsgivare är Göteborgs stadsbyggnadskontor genom Gunnel Jonsson.

Uppdraget omfattar:

- Stadsbyggnadshistorisk översikt av Holländareplatsen med omgivande byggnader
- Analys av Holländareplatsens respektive församlingshemmets kulturhistoriska och upplevelsemässiga funktion(er).
- Kulturhistorisk konsekvensbeskrivning vid en eventuell rivning och nybyggnation

Utgångspunkter

Kulturhistoriskt värde

Platsen ingår i Göteborgs bevarandeprogram (Gamlestaden 40:A). Motivet för bevarande är att "bostadskvarteren tillsammans med de anslutande industrianläggningarna är ett värdefullt dokument som visar en viktig del av Göteborgs industrihistoriska utveckling", samt att "stadsplanen (upprättad 1913 av Albert Lillienberg) med oregelbundna storgårdskvarter och platsbildningar är mycket tidstypisk". Trots förändringar av enskilda byggnader anses helhetsmiljön i huvudsak vara bibehållen, stadsplanen anses särskilt värdefull. Fastigheten Gamlestaden 7:22, uppförd 1958, omnämns som ett senare förverkligande av stadsplanens intentioner om en offentlig byggnad på platsen.

Planförhållanden

Större delen av området, inklusive församlingshemmet, omfattas av områdesbestämmelser antagna 2001-08-21. Bestämmelserna innehåller inga rivningsförbud eller skyddsbestämmelser avseende befintliga byggnader, men bygglovsplikten har utökats till att omfatta samma åtgärder som inom detaljplanlagt område. För den norra delen gäller stadsplan fastställd 1968-09-06.

Fastighetsrättsliga förutsättningar

Fastighetsrättsligt innebär områdesbestämmelserna att en rivning av fastigheten Gamlestaden 7:22 är lovpliktig och att kommunen därmed har möjlighet att neka rivningslov med hänvisning till att byggnaden bör bevaras, se PBL 8:16. Vid vägrad rivning har fastighetsägare rätt till ersättning om skadan är betydande i förhållande till värdet av berörd del av fastigheten. I princip innebär detta att rätt till ersättning föreligger om ett nekat rivningslov medför att fastighetens marknadsvärde minskar med mer än ca 15%. Bedömning av marknadsvärdet görs med utgångspunkt av den befintliga byggnaden eller, om byggnaden anses ekonomiskt saneringsmogen, med utgångspunkt från den bygggrätt som befintlig byggnad motsvarar (dvs motsvarande storlek och markanvändning).

Utredning av huruvida ett nekat rivningslov medför ersättningsgill skada ingår inte i uppdraget.

Stadsplan och bebyggelseutveckling

Albert Lilienbergs stadsplan 1913

Stadsplanen över området upprättades av Albert Lilienberg - förste stadsingenjör i Göteborg - och fastställdes 1913. Lilienberg var starkt influerad av det samtida "estetiska" stadsplaneidealet, där staden betraktades som arkitektur med nyanserade rum att vistas i och där inslag av grönska och parkområden utgjorde en viktigt del.

Influenserna kom från den österrikiske arkitekten Camillo Sitte, som 1889 publicerade en bok om stadsbyggnad som fick stor uppmärksamhet. Sitte reagerade mot det rutnätsliknande gatusystem med raka gator och oändligt perspektiv som präglade 1800-talets stadsplanering. Han förespråkade en stadsplanering som satte människan i centrum och som utgick från platsens egna förutsättningar för att skapa sköna gatumiljöer. Influenserna hämtades från den medeltida stadens organiska uppbyggnad och barockens rumsskapande platsbildningar. Sittés idéer fick stor genomslagskraft bland de svenska stadsplanerarna vid tiden kring sekelskiftet och Lilienberg var en dem som influerades av hans planeringsideal.

En annan betydelsefull influens för det tidiga 1900-talets stadsplanering var den engelska trädgårdsförstaden. Tanken med trädgårdsstaden som modell var att den skulle kombinera stadsboendets sociala funktioner med landsbygdens rena miljö och närhet till naturen. En förebild i dessa sammanhang var Hampstead Garden Suburb, en trädgårdsförstad strax utanför London som influerade många samtida planerare - bl.a. Lilienberg som var där på studiebesök 1910.

I Lilienbergs planering för Gamlestaden kombineras dessa influenser till en tidstypisk stadsplan. Karakteristiskt är det oregelbundna gatanätet, de gröna inslagen i gaturummen, de slutna platsbildningarna och den sammanbyggda kvartersbebyggelsens gruppering kring inre storgårdar.

Det estetiska stadsplaneidealet märks tydligt i Lillienbergs gestaltning av Holländareplatsen med omgivande bebyggelse.

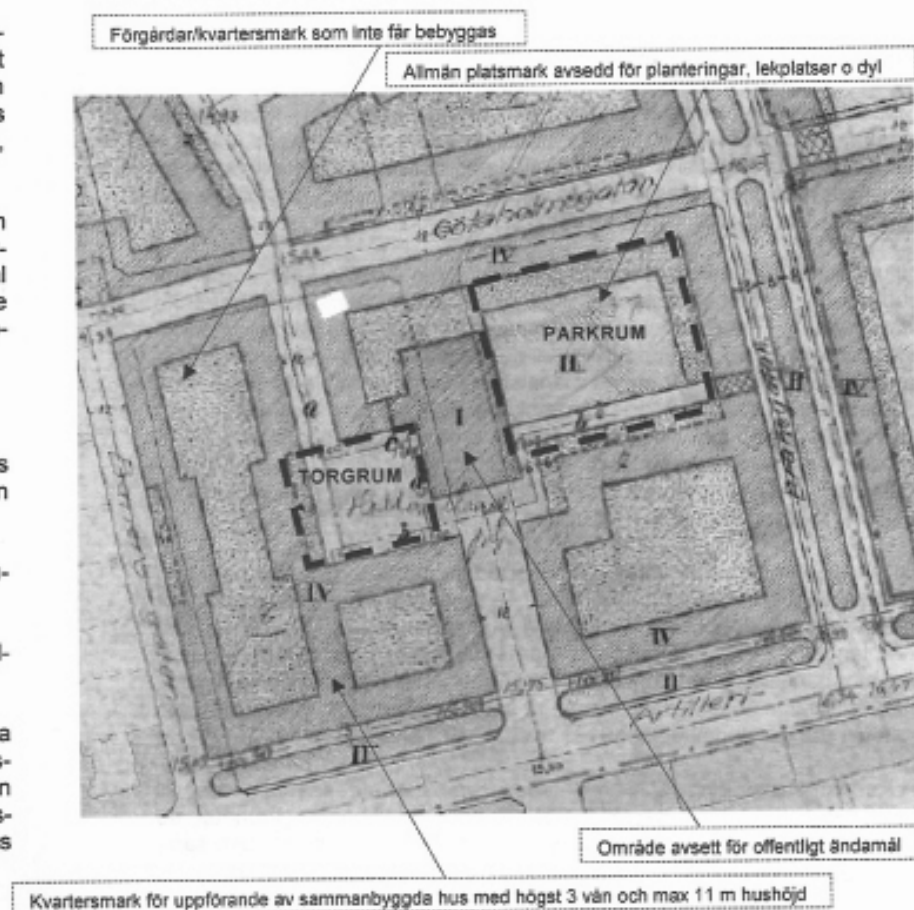
Bostadsbebyggelsen omfattar tre kvarter med sammanhållna byggnader grupperade kring inre gårdsrum. Kvarteren är oregelbundet utformade med delvis indragna byggnadskroppar som bildar variation i gaturummet och som lämnar utrymme för grönytor. Tillsammans skapar de tre kvarteren den inre platsbildningen Holländareplatsen, stadsdelens centrala torg- och mötesplats.

Platsen planerades som två avgränsade rumsbildningar - ett torgrum och ett parkrum - placerade på ömse sida om en större fastighet avsedd för allmänt ändamål. Den offentliga byggnaden gavs en central roll i Lillienbergs planering av platsen - dels som rumsavgränsande byggnadskropp mot torget respektive parken, dels som en arkitektonisk fond mot Artillerigatan.

Platsen planerades nås via tre "entréer":

- En *monumental* entré via Hornsgatan - markerad i gatans bredd och i den offentliga byggnad som var tänkt att bilda en fond mot Artillerigatan.
- En *vardaglig* entré via Holländaregatan - vars smalare gatubredd leder direkt in till torget inifrån stadsdelen.
- En mer "privat" entré - där besökaren leds in till området allmänna parkrum via en välv portgång.

Dessa olika sätt att närma sig platsen utgör en del av det estetiska stadsplaneidealets grundsyfte: att skapa en rik och varierande stadsmiljö med nyanserade rum att vistas i. Här återfinns influenserna från den medeltida stadens organiska uppbyggnad, barockstadens rums- och platsbildningar och den engelska trädgårdsförstadens park- och trädgårdsideal.

1910/20-tal - planens genomförande

Uppförandet av bostadskvarteren runt Holländareplatsen påbörjades redan under 1910-talet, vilket speglar den stora efterfrågan på bostäder som industrietableringarna i området genererade. Trots stagnationen i byggandet under första världskriget kunde stadsplanens genomförande påbörjas. Den dominerande aktören under detta tidiga skede var SKF, som gynnades ekonomiskt av kriget och som lät uppföra bostäder åt sina anställda. Runt Holländareplatsen uppfördes 7 kv Koljan, ritat av arkitekt Louis Enders, som arbetarbostäder för SKF:s anställda.

För att mildra problemen med den enorma bostadsbristen och få fart på byggandet uppmanade kommunen arbetsgivare att bilda bostadsföreningar. På Gamlestadens fabriker bildades två sådana föreningar, bl.a. föreningen Atos som lät uppföra några av landshövdingehusen i 8 kv Koljan.

Ett foto från 1928 visar stadsplanens dåtida genomförande med småskalig landshövdingearkitektur grupperad kring inre storgårdar. Bostadskvarteren runt Holländareplatsen var då färdigställda. Bebyggelsen gavs en enhetlig arkitektonisk gestaltning med enkelt utformade fasader i tegel och stående lockpaneler. Entréerna till de inre gårdarna utformades som välvda portgångar. På så sätt förstärktes gårdsrummens slutna karaktär. Förgårdarna runt det inre parkrummet utfördes som enkla grönytor i enlighet med stadsplanens intentioner.

1950-tal - uppförande av Nylöse församlingshem

Uppförandet av en offentlig byggnad på platsen dröjde till slutet av 1950-talet då Nylöse församlingshem byggdes. Diskussioner kring ett församlingshem på platsen hade påbörjats redan under tidigt 1950-tal. Den mot torget utskjutande delen av fastigheten var då upplåten för torghandel. En förutsättning för att kunna exploatera enligt planen (dvs för att kunna avhysa försäljningen) var att torghandeln gavs en annan plats i stadsdelen. Möjligheten att flytta handeln till Lödöse torg diskuterades men avslogs och Hollandareplatsens kom därmed att behålla sin funktion som torg och handelplats. För att överensstämna med pågående markanvändning reglerades fastigheten för församlingshemmet och den del där torghandeln bedrevs överfördes till allmän platsmark.

Församlingshemmet uppfördes efter ritningar av Nernst Hanson som gav byggnaden en enkel men värdig utformning med fasader i rött tegel och valmat koppertak. En slags folkhemsarkitektur vars tidstypiska formspråk bryter mot den befintliga arkitekturens enhetliga uttryck och bildar en ny årsring i bebyggelsen runt platsen. Dess avvikande material och utformning kan också ses som en markering av byggnadens offentliga innehåll.

Församlingshemmet sammanbyggdes med befintlig bebyggelse enligt intentionerna i Lilienbergs stadsplan men med en betydligt mindre volym än den ursprungliga planen medgav. Därigenom fick fastigheten en helt annan roll än den Lilienberg planerat. Istället för två avgränsade rumsbildningar kom platsen att präglas av en mer öppen karaktär, med en flytande övergång mellan torg- och parkrum. Den mer privata gården bakom församlingshemmet kom dock att få den slutna rumsverkan som Lilienberg planerat.

Kyrkans verksamhet fastigheten har upphört och byggnaden förvaltas idag av Posiedon AB

6

NYLÖSE
FÖRSAMLINGSHEM
BYGGT 1957
AV NERNST HANSON

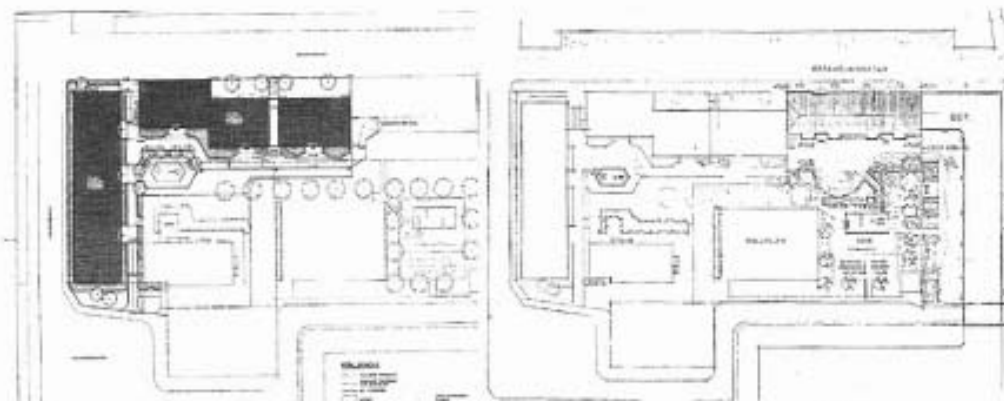

1970/ 80-tal — rivning och nybyggnation

Under slutet av 1970- och början av 1980-talet revs delar av bebyggelsen i 7:e kvarteret. Med den nya bebyggelsen som uppfördes frångicks de ursprungliga intentionerna med sammanbyggda och enhetligt gestaltade bostadskvarter. Längs med Holländaregatan placerades ett fristående lamellhus vilket innebar en upplösning av såväl torget som den inre gårdsbildningen.

Den nya bebyggelsen präglades av en tidstypisk arkitektur med ljusa tegelfasader, kvadratiska fönsteröppningar utan spröjs, utskjutande balkonger och i fasaden markerade burspråk. På så sätt bildar bebyggelsen ytterligare en årsring runt Holländareplatsen. Ett annat tidstypiskt drag är sammanslagningen av de ursprungliga ganska små fastigheterna till större enheter och mansardtaken som möjliggör ytterligare ett bostadsplan med vindslägenheter och därmed en ökad exploateringsgrad.

Med rivningarna av bebyggelsen i 7 Kv förlorar församlingshemmet sin funktion som rumslutande volym, både mot platsen och mot den bakomliggande gården. Den nya bebyggelsens större volymer och avvikande arkitektur innebär också att församlingshemmets tidigare särställning som enda avvikande byggnad upphör. Dessutom får byggnaden en gavel med baksidekaraktär mot torget. Sammantaget medför dessa förändringar att församlingshemmet, och torget, förlorar väsentliga rumsliga och estetiska funktioner.

7

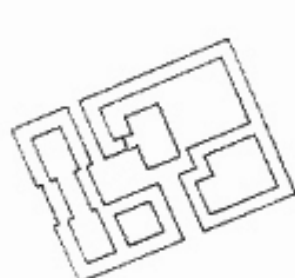
Kulturhistorisk diskussion

Platsens funktion som källa till kunskap och upplevelse

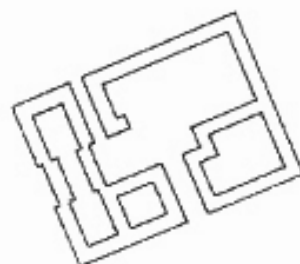
Holländareplatsen med omgivande bebyggelse präglas huvudsakligen av tre tidsperioder:

- 1910/20-talets genomförande av Lilienbergs estetiska stadsplaneideal, präglad av ett oregelbundet gatunät, slutna rumsbildningar och enhetligt gestaltade landshövdingehus grupperade kring inre storgårdar.
- 1950-talets fullföljande av intentionerna om en offentlig byggnad på platsen, Nylöse församlingshem, vars tidstypiska formspråk bryter mot den befintliga arkitekturens enhetliga uttryck och bildar en ny årsring i bebyggelsen runt platsen. I förhållande till den ursprungliga stadsplanen representerar församlingshemmet en blygsam exploatering och byggnaden fick aldrig den roll som Lilienberg planerat. Istället för två avgränsade rumsbildningar kom platsen att präglas av en mer öppen karaktär, med en flytande övergång mellan torg- och parkrum.
- 1970-talets rivningsvåg och 1980-talets nybyggnadsfas, vars delvis fristående byggnadskroppar innebär en upplösning av platsens slutna rumsbildningar, och vars tidstypiska arkitektur bildar ytterligare en årsring runt platsen.

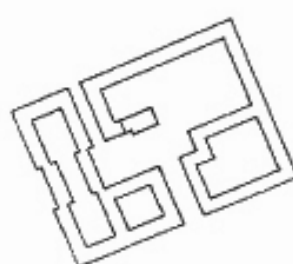
I kommunens bevarandeprogram är det områdets funktion som källa till kunskap om Göteborgs industrihistoriska utveckling samt den tidstypiska stadsplanen som utgör motiv för bevarande. Nylöse församlingshem omnämns som ett senare tillskott genom vilket intentionerna om en offentlig byggnad på platsen fullföljdes.

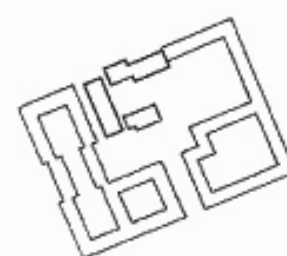
Platsen i stadsplanen 1913

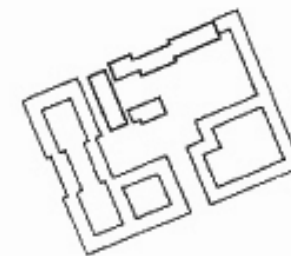
Platsens utformning 1910/20 -

Platsens utformning 1950-1979

Platsens utformning 1980-1984

Platsens utformning 1985 - idag

Holländareplatsen idag - Torget

Holländareplatsen idag - Parken

Värdebärande byggnader och karaktärsdrag

Den ursprungliga stadsplanens estetiska ideal är fortfarande avläsbar i de delar där ursprungliga landshövdingehus och rumsbildningarna bevarats. Viktiga karaktärsdrag för upplevelsen av stadsplanens och arkitekturens estetiska och rumsliga funktioner är de fria siktlinjerna, småskaligheten, rumsbildningarna och det enhetliga arkitektoniska formspråket.

Arkitekturen präglas av rena, enkla träpaneler med några få diskret klassicerande detaljer i form av pilastrar och svagt markerade fönsteröverstycken. Formspråket bygger på en enkel, avskalad gestaltning med smäckra proportioner vilket gör arkitekturen extra känslig för förändringar.

Detta innebär att en tilläggsisolering där fönstren hamnar en bit innanför fasadlivet helt kan förtä den estetiska upplevelsen, såsom längs med Holländaregatan. På samma sätt är det med fönsterbyten och nya fasadpaneler där förändringar avseende proportioner och utförande fasadpaneler ger en negativ påverkan av den arkitektoniska upplevelsen. Även yttre påverkan kan förtä den estetiska och rumsliga upplevelsen, såsom t ex höghuset vid Brahegatan som dominerar över landshövdingehusens småskaliga kvartersbebyggelse (se s 10).

Den del som tydligast kan förmedla stadsplanens estetiska och rumsliga intentioner är därför torgets sydvästra del, där finns Holländareplatsens enda bevarade ursprungliga fasad och där har ett arbete med återställande av arkitektoniska kvaliteter på förvanskade fasader påbörjats.

11

Nylöse församlingshem idag

Fond i stadsmiljön

Del av platsbildningen runt torget

Del av platsbildningen runt parken

Konsekvenser vid en planerad rivning och nybyggnation

I kommunens bevarandeprogram är det områdets funktion som källa till kunskap om Göteborgs industrihistoriska utveckling samt den tidstypiska stadsplanen som utgör motiv för bevarande. Nylöse församlingshem omnämns som ett senare tillskott genom vilket intentionerna om en offentlig byggnad på platsen fullföljdes. Vid en analys av konsekvenserna av en eventuell rivning är det således byggnads roll i förhållande till Albert Lilienbergs stadsplan som utgör grund för en bedömning.

Den ursprungliga stadsplanen medgav en betydligt större byggrätt än den som församlingshemmet representerar och med en placering mitt för Hornsgatan. Intentionen i planen var att den offentliga byggnaden skulle fungera dels som en arkitektonisk fond i stadsmiljön, dels som en rumsbildande volym mellan platsens två huvudfunktioner: torget och parken.

Med den fastighetsreglering som utfördes inför uppförandet av församlingshemmet och med den något förskjutna placering byggnaden kom att erhålla i förhållande till Hornsgatan fullföljdes dessa intentioner endast i begränsad utsträckning. Församlingshemmets roll som källa till kunskap och upplevelse avseende Lilienbergs stadsplan är därför starkt begränsad. I samband med rivningar och nybyggnation under 1970- och 80-talen förlorade fastigheten dessutom ytterligare aspekter av dess ursprungliga rumsliga och arkitektoniska funktion på platsen. År 2006 gavs dessutom bygglov för ändring av markanvändning, från församlingshem till bostäder, vilket innebär att byggnadens ursprungliga allmänna verksamhetsinriktning upphörde. Detta innebär att församlingshemmet inte representerar någon egentlig kunskaps- eller upplevelsemässig funktion som är relaterad till stadsplanen.

En eventuell rivning och nybyggnation bedöms därmed inte påverka Hollandareplatsens funktion som källa till kunskap och upplevelse avseende Albert Lilienbergs stadsplan.

13

Fastigheten Gamlestaden 7:22 i Lilienbergs stadsplan 1913

Fastigheten Gamlestaden 7:22 i dagens miljö

Käll- och litteraturlista

Arkiv

Planarkiv, Göteborgs stadsbyggnadskontor

1889, Förslag till stadsplan över Landeriet nr 9 Mariedal jämte vidliggande område uti tolfte roten af Göteborgs stad, Filac 285
1913, Förslag till stadsplan för delar av 12te och 20de rotarna i Göteborg stad, Filac 514
1917, Förslag till stadsplan för inom delar av 12te och 20de rotarna i Göteborgs stad, Filac 741
1957, Förslag till ändring av stadsplanen för del av Gamlestaden i Göteborg (tomt nr 20 i kv Koljan m.m.), Ell 2876
1968, Förslag till ändring och utvidgning av stadsplanen (trafikleder, industri m.m. vid Gamlestadsstorget), Filac 3187
2001, Områdesbestämmelser för flerbostadshus vid Artillerigatan m.m., Filac 4605

Bygglövarkiv

Gamlestaden 7:22 - beslut

1957 Schaktningstillstånd
1958 Bygglöv
1970 Inbyggnad av hiss, uppdelning av samlingshall m.m.
1994 Ombyggnad av luftbehandlingsystem
2006 Ändring från församlingshem till lgh i flerbostadshus

Gamlestaden 7:22 - Nybyggnadsritningar

Situationsplan
Fasad mot Holländaregatan
Gavekfasad
Fasad mot väster

Göteborgs Stadsmuseum, Faktarummet

Kapsel Göteborg 120, Holländareplatsen
Göteborgs stad, Natur och Kultur, Gamlestaden 7 kv Koljan

Landsarkivet

Nyöse församling, serie O:1 volym 1-3 (nehåller inga uppgifter avseende nybyggnaden av församlingshemmet)

Tryckta källor

Atlestam, Ingrid (1999) *Gamlestaden. Historik och arkitekturguide*, Chalmers Tekniska Högskola, andra upplagan.
Bjur, Hans (1984) *Stadsplanering kring 1900 med exempel från Göteborg och Albert Lilienbergs verksamhet*.
Gallick, Robert (2003) *Bilden av Göteborg färgfotografier 1910-1970*.
Lundberg, Bertil (1982) *Gamlestaden och St Pauli Kyrka i Göteborg 1882-1982*.
Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg, ett program för bevarande, stadsbyggnadskontoret, Göteborg 2000.

Otryckta källor

*Ang ombyggnad av fastigheten Gamlestaden 7:22", Göteborgs stadsmuseum 2005-11-24
*Yttrande - Ansökan om bygglöv, Församlingshem", Gamlestaden 7:22, Göteborgs stad, Stadsbyggnadskontoret 060328
*Förfrågan om rivning av fastigheten Gamlestaden 7:22", Bostads AB Poseidon 2006-10-12
*Ang rivningsansökan för Gamlestaden 7:22", Bostads AB Poseidon AB 2007-07-11
*Beskrivning av nybyggnad på fastigheten Gamlestaden 7:22", Bostads AB Poseidon 2007-12-10